

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Sprawozdanie z realizacji
Strategii Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa
na lata 2012-2020
za lata 2012-2013

przygotowane w MRiRW we współpracy z innymi ministerstwami

Warszawa, 2014

1. Wstęp	3
2. Charakterystyka sytuacji społeczno-gospodarczej w 2013 r. w obszarze objętym Strategią (wybrane aspekty)	5
Cel 1. Wzrost jakości kapitału ludzkiego, społecznego, zatrudnienia i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich.	5
Cel 2. Poprawa warunków życia na obszarach wiejskich oraz poprawa ich dostępności przestrzennej.	11
Cel 3. Bezpieczeństwo żywnościowe oraz Cel 4. Wzrost produktywności i konkurencyjności sektora rolno-spożywczego.	18
Cel 5. Ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu na obszarach wiejskich....	24
3. Rola środków finansowych UE w realizacji Strategii	29
4. Omówienie najważniejszych działań (zmian legislacyjnych, zmian instytucjonalnych, interwencji/ programów o charakterze interwencyjnym)	42
Cel 1 Wzrost jakości kapitału ludzkiego, społecznego, zatrudnienia i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich	42
Cel 2 Poprawa warunków życia na obszarach wiejskich oraz poprawa ich dostępności przestrzennej.....	44
Cel 3 Bezpieczeństwo żywnościowe.....	46
Cel 4 Wzrost produktywności i konkurencyjności sektora rolno-spożywczego.....	49
Cel 5. Ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu na obszarach wiejskich--	50
5. Stopień realizacji celów strategicznych określonych w Strategii	53
Ogólna ocena realizacji celu ogólnego (Poprawa jakości życia na obszarach wiejskich oraz efektywne wykorzystanie ich zasobów i potencjałów, w tym rolnictwa i rybactwa, dla zrównoważonego rozwoju kraju).	54
Ogólna ocena realizacji celu szczegółowego 1. Wzrost jakości kapitału ludzkiego, społecznego, zatrudnienia i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich	57
Ogólna ocena realizacji celu szczegółowego 2. Poprawa warunków życia na obszarach wiejskich oraz poprawa ich dostępności przestrzennej.....	60
Ogólna ocena realizacji celu szczegółowego 3. Bezpieczeństwo żywnościowe	66
Ogólna ocena realizacji celu szczegółowego 4. Wzrost produktywności i konkurencyjności sektora rolno-spożywczego.....	68
Ogólna ocena realizacji celu szczegółowego 5. Ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu na obszarach wiejskich	72
Stan realizacji strategicznych zadań państwa (według SRK), dla których MRiRW został wskazany jako organ wiodący	76

1. Wstęp

Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012-2020 (SZRWRiR) została przyjęta w dniu 25 kwietnia 2012 r. przez Radę Ministrów. *Uchwała Rady Ministrów Nr 163 w sprawie przyjęcia „Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa” na lata 2012-2020* została opublikowana w dniu 9 listopada 2012 r. w Dzienniku Urzędowym „Monitor Polski” i tym samym weszła w życie.

SZRWRiR jest jedną ze strategii rozwoju, o których mowa w ustawie z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2009 r. Nr 84, poz. 712, z późn. zm.). Głównym celem Strategii jest określenie kluczowych kierunków rozwoju obszarów wiejskich, rolnictwa i rybactwa w perspektywie do 2020 r., a tym samym właściwe adresowanie zakresu interwencji publicznych finansowanych ze środków krajowych i wspólnotowych.

Zdefiniowany w Strategii długookresowy cel główny działań służących rozwojowi obszarów wiejskich, rolnictwa i rybactwa to poprawa jakości życia na obszarach wiejskich oraz efektywne wykorzystanie ich zasobów i potencjałów, w tym rolnictwa i rybactwa, dla zrównoważonego rozwoju kraju. Dążenie do osiągnięcia celu głównego będzie realizowane poprzez działania przypisane do pięciu celów szczegółowych:

- Cel 1. Wzrost jakości kapitału ludzkiego, społecznego, zatrudnienia i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich;
- Cel 2. Poprawa warunków życia na obszarach wiejskich oraz poprawa ich dostępności przestrzennej;
- Cel 3. Bezpieczeństwo żywnościowe;
- Cel 4. Wzrost produktywności i konkurencyjności sektora rolno-spożywczego;
- Cel 5. Ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu na obszarach wiejskich.

W dniu 24 stycznia 2013 r. Minister Rozwoju Regionalnego wydał opinię o całkowitej zgodności SZRWRiR ze *Średniookresową strategią rozwoju kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo*. SRK 2020 wskazuje strategiczne zadania państwa, których podjęcie w perspektywie najbliższych lat jest niezbędne, by wzmocnić procesy rozwojowe. Zgodnie z *Planem działań służących realizacji Strategii Rozwoju Kraju 2020*, w ramach SZRWRiR realizowane są dwa strategiczne zadania państwa:

- modernizacja sektora rolno-spożywczego oraz dywersyfikacja zatrudnienia na obszarach wiejskich, wykorzystanie unikatowych zasobów wewnętrznych umożliwiających specjalizację regionów (ujęte w SRK 2020 jako zadanie 14),
- poprawa jakości żywności i zwiększenie bezpieczeństwa żywnościowego poprzez wspieranie wytwarzania żywności metodami integrowanymi, ekologicznymi, tradycyjnymi i regionalnymi oraz z lokalnych surowców (zadanie 15).

Oba te zadania mają charakter systemowy; ponadto na potrzeby *Planu działań...* przydzielono je do obszaru strategicznej interwencji *Konkurencyjna gospodarka*. Jako organ wiodący dla ww. zadań wskazano MRiRW, we współpracy z Ministerstwem Gospodarki (oba zadania), Ministerstwem Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwem Sportu i Turystyki (zadanie 14) oraz Ministerstwem Środowiska (zadanie 15).

Zgodnie z postanowieniami SZRWRiR proces monitorowania i oceny bieżącej SZRWRiR będzie odbywać się w przedziale czasowym 2012-2020. W ramach monitorowania ministerstwa przekazują Ministerstwu Rolnictwa i Rozwoju Wsi informacje o realizowanych działaniach leżących w ich kompetencji, wpisujących się we wdrażanie SZRWRiR. Jednocześnie Główny Urząd Statystyczny przekazuje każdego roku MRiRW informacje na temat wartości wskaźników monitorowania wg stanu na koniec roku sprawozdawczego (a więc począwszy od stanu na koniec 2012 r. aż do stanu na koniec 2020 r.). Do monitorowania oraz oceny efektów realizacji SZRWRiR będą służyły wskaźniki przypisane do celu ogólnego strategii oraz wskaźniki przypisane do celów szczegółowych.

Niniejszy dokument stanowi pierwszy raport z realizacji SZRWRiR, obejmując okres 2012-2013. Należy przy tym zaznaczyć, iż w celu przedstawienia szerszego kontekstu danych zjawisk, niektóre informacje obejmują dłuższy horyzont czasowy. Ponadto, w sytuacji braku bardziej aktualnych danych statystycznych, niektóre informacje odnoszą się do okresu sprzed lat 2012-2013 (np. w odniesieniu do danych porównawczych prezentowanych na tle pozostałych państw Unii Europejskiej).

2. Charakterystyka sytuacji społeczno-gospodarczej w 2013 r. w obszarze objętym Strategią (wybrane aspekty)

Cel 1. Wzrost jakości kapitału ludzkiego, społecznego, zatrudnienia i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich.

Demografia

Zgodnie z Narodowym Spisem Powszechnym, na dzień 31.03.2011 r. wieś była miejscem zamieszkania 15 332 tys. osób, co stanowiło 39,8% populacji Polski (wzrost z 38,2% w 2002 r., spowodowany w dużej mierze migracjami z dużych ośrodków miejskich na obrzeża miast należące już do terenów administracyjnie wyodrębnianych jako obszary wiejskie)¹. Jednocześnie według danych sprawozdawczości bieżącej GUS na dzień 31.12.2013 r. liczba mieszkańców wsi wynosiła 15 238 tys. (39,6% populacji), co stanowiło wzrost o 41 tys. w porównaniu do 2012 r.; w tym samym czasie liczba mieszkańców miast spadła o 78 tys. Zarówno odsetek w ludności ogółem, jak i absolutna liczba mieszkańców wsi, wykazują od początku wieku stałą tendencję zwykłą. Ludność wiejska stanowiła w 2013 r. większość mieszkańców w województwach: podkarpackim (58,8%), świętokrzyskim (55,2%), lubelskim (53,7%) i małopolskim (51,3%); najmniejszy udział mieszkańców wsi w ludności ogółem charakteryzował województwa: śląskie (22,6%), dolnośląskie (30,6%) i zachodniopomorskie (31,4%). Liczba mężczyzn i kobiet na wsi była wówczas mniej więcej równa – przewaga na rzecz kobiet wynosiła 44 tys. Gęstość zaludnienia w 2013 r. na obszarach wiejskich wynosiła 52 osoby/km², będąc ponad dwukrotnie niższą od średniej dla Polski ogółem (123 osoby/km²)².

Przedstawione wyżej dane o terenach miejskich i wiejskich dotyczą administracyjnego podziału kraju, tj. podziału na miasta i wieś zgodnie z administracyjnym nadawaniem praw miejskich obszarowi w określonych granicach. Natomiast, jeśli za podstawę zdefiniowania terenów miejskich i wiejskich przyjmie się gęstość zaludnienia poszczególnych obszarów - tak jak to przyjmuje Komisja Europejska jednolicie dla wszystkich krajów - wówczas sytuacja kształtuje się następująco: w 2010 r. obszary wiejskie w Polsce zamieszkiwało 36% ludności kraju, co znacznie przewyższało średnią dla UE (22,6%). Gęstość zaludnienia w 2011 r. na obszarach wiejskich wyniosła 86,6 mieszk./km², plasując się poniżej wskaźnika dla Polski ogółem (123,2), jednakże znacznie przekraczając średnią dla obszarów wiejskich w UE (51,1). W stosunku do 2007 r. oznaczało to spadek o 0,4 mieszk./km², przy czym Polska ogółem notowała wzrost o 1,3. W 2011 r. na

¹ Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011, Główny Urząd Statystyczny.

² Rocznik demograficzny 2014, Główny Urząd Statystyczny.

obszarach zdefiniowanych poprzez gęstość zaludnienia jako wiejskie saldo migracji było ujemne, a współczynnik na 1000 osób wyniósł -1,83³. Tymczasem w 2013 r. - jeśli przyjąć administracyjny podział na miasto i wieś - saldo migracji dla terenów wiejskich jest dodatnie w wysokości 31,9 tys., przy czym nadwyżka w zakresie napływu ludności z miast wyniosła 37,8 tys., a saldo migracji zagranicznych wykazało ujemną wartość -6 tys. Saldo dodatnie migracji na wsi obserwuje się od początku wieku, w średniej wysokości 31,3 tys. rocznie⁴.

Obszary wiejskie w Polsce charakteryzują się jedną z najkorzystniejszych struktur demograficznych w UE. W 2012 r. ludność w wieku produkcyjnym (15-64 lat) stanowiła tam 70,7% ogółu, przy średniej dla UE wynoszącej 66%, ustępując pod tym względem jedynie Słowacji. W porównaniu do 2007 r. w Polsce zanotowano największy wzrost tej grupy wieku na obszarach wiejskich w UE, tj. o 1,1% (przy średniej UE spadającej o 0,3%). Omawiany wskaźnik dla Polski ogółem charakteryzuje się zbliżoną wartością (71,1%), przy czym jego wzrost w tym okresie wyniósł zaledwie 0,4%. Z kolei ludność w wieku 65 lat i więcej stanowiła na obszarach wiejskich 13,5% populacji, znacząco mniej niż średnia dla UE (18,6%). W efekcie współczynnik obciążenia demograficznego (liczba osób w wieku ponad 65 lat w porównaniu do liczby osób w wieku produkcyjnym) wynosił 19,1%, będąc zbliżonym do analogicznego wskaźnika dla Polski ogółem (19,4%), i wyraźnie korzystniejszym od wskaźnika dla obszarów wiejskich w całej UE (28,2%). Ponadto Polska jest jednym z trzech państw UE (obok Słowacji i Irlandii) legitymujących się wyraźną przewagą liczebną młodej populacji na obszarach wiejskich: *young/old population ratio*⁵ wynosi tam 116,7 (średnia dla UE 82,3), przekraczając wskaźnik dla Polski ogółem (109,3)⁶.

W tym przypadku - jeśli wziąć pod uwagę administracyjny podział na miasto i wieś - dane dla Polski są zbliżone do przedstawionych wyżej: w 2013 r. ludność w wieku 15-64 lat na obszarach wiejskich stanowiła 70% ogółu, natomiast w wieku powyżej 64 lat – 13,3%. Mediana wieku na wsi wyniosła wówczas 37,3 lat (mężczyźni 36,2, kobiety 38,4), przy średniej dla Polski ogółem wynoszącej 39,1. Współczynnik obciążenia demograficznego⁷ obszarów wiejskich wyniósł 58, co oznaczało istotny spadek w porównaniu do 2000 r. (76), po raz pierwszy nie będąc wyższym niż w miastach. Spadek ten dotyczył głównie osób w wieku przedprodukcyjnym (do 17 lat) – z 49 do 32⁸.

³ *Rural Development in the EU. Statistical and Economic Information. Report 2013*, Komisja Europejska.

⁴ *Rocznik demograficzny 2014...*

⁵ Stosunek liczby osób w wieku do 14 lat do liczby osób w wieku powyżej 65 lat.

⁶ *Rural Development in the EU...*

⁷ Liczba osób w wieku nieprodukcyjnym na każde 100 osób w wieku produkcyjnym.

⁸ *Rocznik demograficzny 2014...*

Dzietność kobiet na wsi cały czas jest relatywnie wysoka - współczynnik dzietności na obszarach wiejskich ukształtował się w 2013 r. na najniższym poziomie w historii, tj. 1,37, będąc 16,5% wyższym niż w miastach⁹. Model dzietności kobiet wiejskich coraz bardziej upodabnia się jednak do modelu dzietności w miastach, co dotyczy zarówno liczby urodzonych dzieci, jak też tendencji do przesuwania się wysokiej płodności kobiet do starszych grup wieku¹⁰.

Średnia długość trwania życia¹¹ na obszarach wiejskich w 2013 r. w przypadku mężczyzn wyniosła 72,4 lata (ponad rok krócej niż w miastach, ale wzrost o 0,8 w stosunku do 2012 r.). Trwanie życia kobiet na wsi w 2011 r. straciło przewagę nad analogicznym wskaźnikiem dla miast i od tej pory wskaźniki te wynoszą tyle samo (w 2013 r. 81,1, co oznacza minimalny wzrost w stosunku do poprzedniego roku)¹².

Rynek pracy, struktura zatrudnienia

Według danych uzyskanych z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności, współczynnik aktywności zawodowej¹³ na wsi w IV kwartale 2013 r. wynosił 56,3%, co stanowiło nieznaczny spadek w stosunku do IV kwartału 2012 r. (56,4%), będąc przy tym wyższym niż w miastach (56%). Wartość wskaźnika zatrudnienia¹⁴ na obszarach wiejskich nie wskazuje na pełne wykorzystanie zasobów pracy - wskaźnik ten ustabilizował się na poziomie 50,8% (w miastach 50,5%). Stopa bezrobocia wyniosła 9,7% (spadek z 10% rok wcześniej). Porównując ludność bezrolną z ludnością w gospodarstwach domowych z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego, należy zwrócić uwagę na wyraźnie niższe wskaźniki zarówno aktywności, jak i zatrudnienia, a także ponad dwukrotnie wyższy poziom bezrobocia w tej pierwszej grupie (12,7% do 6%)¹⁵. Szczególnie niski poziom zatrudnienia ludności bezrolnej na wsi wiąże się nie tylko z mniejszą w porównaniu z ludnością miejską dostępnością miejsc pracy, lecz także z relatywnie niższym poziomem wykształcenia.

Z kolei wg danych KE wskaźnik zatrudnienia na słabo zaludnionych obszarach Polski wyniósł w 2012 r. 58,5%, będąc niższym w porównaniu do Polski ogółem (59,7%) i analogicznych obszarów UE (63,6%). W porównaniu do 2010 r. odnotowano wzrost o 0,4 p.p., podczas gdy w UE spadł o porównywalną wartość. Bezrobocie na słabo zaludnionych obszarach wyniosło w Polsce 10,7%, przekraczając wskaźnik zarówno

⁹ Ibid.

¹⁰ *Polska wieś 2012. Potencjał obszarów wiejskich szansą rozwoju*, Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.

¹¹ Przeciętna liczba lat dalszego trwania życia dla noworodków.

¹² *Rocznik demograficzny 2014...*

¹³ Udział ludności aktywnej zawodowo (osoby pracujące lub bezrobotne) w ogólnej liczbie ludności w wieku 15 lat i więcej.

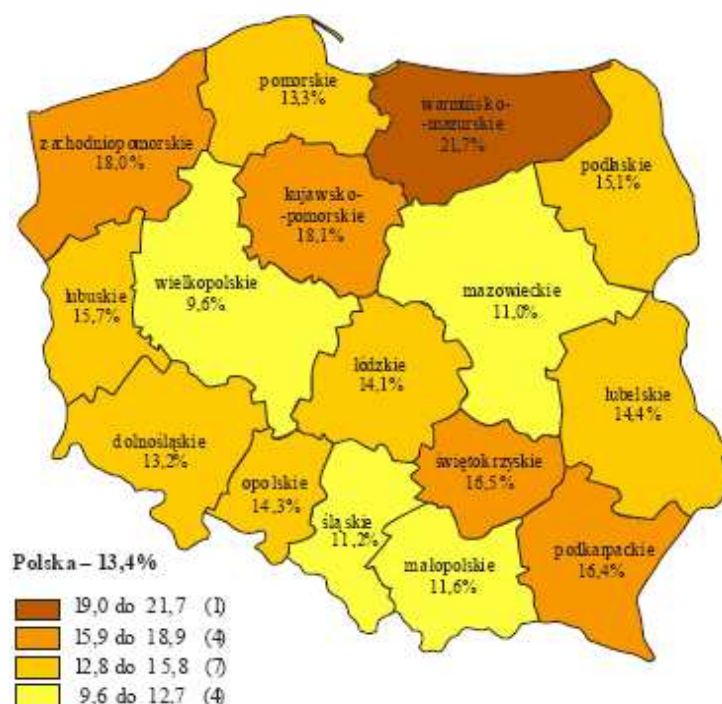
¹⁴ Udział pracujących w ogólnej liczbie ludności w wieku 15 lat i więcej.

¹⁵ *Kwartalna informacja o rynku pracy* [2014.02.28], Główny Urząd Statystyczny.

dla UE (10%) jak i dla Polski ogółem (10,1%). Oznacza to wzrost o 0,6 p.p. w stosunku do 2010 r., czyli niższy niż w UE (1%) i porównywalny do Polski ogółem¹⁶.

Zarówno poziom zatrudnienia w Polsce ogółem jak i stopa bezrobocia rejestrowanego są bardzo silnie zróżnicowane regionalnie. Najwyższą stopą bezrobocia charakteryzowały się pod koniec 2013 r. województwa: warmińsko-mazurskie (21,7%), kujawsko-pomorskie (18,1%), zachodniopomorskie (18%), świętokrzyskie (16,5%) i podkarpackie (16,4%). Najniższą stopę bezrobocia wykazywały natomiast województwa: wielkopolskie (9,6%), mazowieckie (11%), śląskie (11,2%) i małopolskie (11,6%)¹⁷.

Rysunek 1. Stopa bezrobocia rejestrowanego w Polsce wg stanu na koniec grudnia 2013 r. wg województw.

Źródło: Miesięczna informacja o bezrobociu rejestrowanym w Polsce w grudniu 2013 roku. Materiał na konferencję prasową w dniu 30 stycznia 2014 r., Główny Urząd Statystyczny.

Strukturę gospodarki na obszarach wiejskich w Polsce odzwierciedla poniższa tabela, oparta na danych KE.

¹⁶ Rural Development in the EU...

¹⁷ Miesięczna informacja o bezrobociu rejestrowanym w Polsce w grudniu 2013 roku, Główny Urząd Statystyczny.

Tabela 1. Struktura gospodarki (udział sektorów gospodarki w wartości dodanej brutto¹⁸) na obszarach wiejskich w Polsce i UE (w 2010 r.) oraz w Polsce i UE ogółem (w 2012 r.).

Terytorium	Udział sektorów gospodarki w wartości dodanej brutto (%)			Zmiana w stosunku do 2007 r. (p.p.)		
	I sektor (rolnictwo, leśnictwo i rybołówstwo)	II sektor (przemysł i budownictwo)	III sektor (usługi)	I sektor	II sektor	III sektor
Obszary wiejskie w Polsce (2010 r.)	8,2	35,4	56,4	-1,4	2,6	-1,2
Obszary wiejskie w UE (2010 r.)	4,4	30,9	64,6	-0,2	-1,3	1,5
Polska ogółem (2012 r.)	3,9	32,5	63,6	-0,4	0,7	-0,3
UE ogółem (2012 r.)	1,7	24,9	73,4	0,0	-1,9	1,9

Źródło: Rural Development in the EU. Statistical and Economic Information. Report 2013, Komisja Europejska.

Zarówno w przypadku samych obszarów wiejskich, jak i Polski ogółem, udział sektora I w strukturze gospodarki jest znacznie większy w porównaniu do UE, przy czym tempo spadku jego udziału jest znacznie szybsze. Tendencja spadku udziału sektorów I i III, przy jednoczesnym wzroście udziału sektora II, jest po części odwrotna niż ma to miejsce w większości państw UE, gdzie udział sektora II spada, a III rośnie. Z kolei średnioroczny wzrost wartości dodanej brutto II i III sektora w okresie 2007-2010 na polskich obszarach wiejskich był największy w UE, wynosząc 4% (sam III sektor – 3,8%). Ogółem obszary wiejskie w Polsce odpowiadały za wytworzenie 26% wartości dodanej brutto (średnia UE 15,6%)¹⁹.

Z analiz KE wynika ponadto, że miejsca pracy istniejące na obszarach wiejskich zapewniały w 2010 r. aż 33,5% zatrudnienia w polskiej gospodarce (wobec średniej UE 20,6%)²⁰. Udział sektorów gospodarki w strukturze zatrudnienia na obszarach wiejskich w Polsce obrazuje poniższa tabela.

¹⁸ Wartość produktów (wyrobów i usług) wytworzona przez jednostki krajowe rynkowe i nierynkowe pomniejszona o zużycie pośrednie poniesione w związku z jej wytworzeniem.

¹⁹ Rural Development in the EU...

²⁰ Ibid.

Tabela 2. Struktura zatrudnienia wg sektorów gospodarki na obszarach wiejskich w Polsce i UE (w 2010 r.) oraz w Polsce i UE ogółem (w 2012 r.).

Terytorium	Udział sektorów gospodarki w strukturze zatrudnienia (%)			Zmiana w stosunku do 2007 r. (p.p.)		
	I sektor (rolnictwo, leśnictwo i rybołówstwo)	II sektor (przemysł i budownictwo)	III sektor (usługi)	I sektor	II sektor	III sektor
Obszary wiejskie w Polsce (2010 r.)	24,7	28,7	46,6	-3,5	0,4	3,0
Obszary wiejskie w UE (2010 r.)	13,7	27,6	58,7	-0,9	-1,6	2,5
Polska ogółem (2012 r.) ²¹	12,6	30,2	57,3	-2,1	-0,7	2,8
UE ogółem (2012 r.)	5,2	22,6	72,1	-0,3	-2,3	2,7

Źródło: Rural Development in the EU. Statistical and Economic Information. Report 2013, Komisja Europejska.

Polskie obszary wiejskie i Polskę ogółem charakteryzuje – w porównaniu do UE – znacznie większy wskaźnik zatrudnienia w I sektorze i wyraźnie mniejszy w III sektorze. W efekcie obszary wiejskie w Polsce wykazywały się w 2010 r. najmniejszym w UE, obok Rumunii i Bułgarii, wskaźnikiem zatrudnienia w sektorach pozarolniczych. Zatrudnienie w I sektorze gospodarki wyniosło w Polsce w 2012 r. 1 947,6 tys., co stanowi drugi wynik w UE po Rumunii²². Z kolei według danych uzyskanych z BAEL, w IV kwartale 2013 r. udział poszczególnych sektorów w strukturze zatrudnienia kształtował się następująco: I - 11,8%, II - 30,7%, III - 57,4%, przy czym w sektorze I pracowało 1 851 tys. osób (spadek o 3% w stosunku do IV kw. 2012 r.), z czego 1 699 tys. w indywidualnych gospodarstwach rolnych²³.

Jednocześnie w okresie 2007-2010 na polskich obszarach wiejskich miał miejsce największy w UE spadek zatrudnienia w I sektorze oraz największy wzrost zatrudnienia w II i III sektorze łącznie (średniorocznie 2,6 p.p.). Także w skali państw członkowskich jako całości, w 2012 r. w Polsce zanotowano największy w UE spadek zatrudnienia w I sektorze, w porównaniu do 2007 r., tj. o 271 tys.²⁴

W 2011 r. z pracy najemnej czerpało główne dochody 26,4% mieszkańców obszarów wiejskich, tj. 4 mln osób (ponad 1 mln więcej niż w 2002 r.). Z kolei dla 7,3%

²¹ Dane za lata 2007 i 2012 nie są w pełni porównywalne ze względu na zmiany metodologiczne w BAEL, na którym opierają się dane European System of Accounts (ESA), tj. przede wszystkim zmianę podstawy uogólniania wyników na populację generalną po NSP 2011; ponadto od III kwartału 2012 r. poza zakresem badania pozostają osoby przebywające poza gospodarstwem domowym.

²² Rural Development in the EU...

²³ Kwartalna informacja o rynku pracy...

²⁴ Rural Development in the EU...

mieszkańców wsi (1,1 mln osób) głównym źródłem utrzymania były dochody z pracy na rachunek własny w rolnictwie, a dla 3,3% (460 tys.) – poza rolnictwem²⁵. W konsekwencji dominującym typem gospodarstw domowych na wsi były gospodarstwa domowe pracowników (42,8% w 2011 r.), notujące wzrost procentowy aż o połowę od 2002 r. W tym samym okresie na obszarach wiejskich nastąpił ponad dwukrotny wzrost udziału gospodarstw domowych utrzymujących się z pracy na rachunek własny w rolnictwie (do 11,2%), przy jednoczesnym ponad trzykrotnym spadku udziału gospodarstw domowych pracujących na rachunek własny poza rolnictwem (do 6,1%). Ogółem w Polsce w 2011 r. było 535 tys. gospodarstw domowych, dla których głównym źródłem utrzymania była praca na rachunek własny w rolnictwie, przy czym 13,7% z nich utrzymywało się dodatkowo z innego źródła, najczęściej niezarobkowego. Gospodarstwa te stanowiły 3,9% ogółu, co oznaczało istotny spadek z 6,5% w 2002 r.²⁶

Cel 2. Poprawa warunków życia na obszarach wiejskich oraz poprawa ich dostępności przestrzennej.

Dystans rozwojowy w stosunku do średniej UE

Dane KE wskazują na nadrabianie przez polskie obszary wiejskie dystansu rozwojowego wobec średniej UE, przy czym proces ten odbywa się w wolniejszym tempie niż w przypadku całej Polski, lecz znacznie szybciej niż to ma miejsce w przypadku obszarów wiejskich UE. Poniższa tabela ukazuje dystans rozwojowy poszczególnych terytoriów do unijnej średniej obserwowany w latach 2008-2010.

Tabela 3. Dystans rozwojowy polskich obszarach wiejskich, Polski ogółem i obszarów wiejskich UE do średniej UE w latach 2008-2010.

Terytorium	Średni PKB (PPS) na mieszkańca, UE=100	Zmiana w stosunku do lat 2005-2007
Obszary wiejskie w Polsce	43	5
Obszary wiejskie w UE	70	0,4
Polska ogółem	60	7,3

Źródło: Rural Development in the EU. Statistical and Economic Information. Report 2013, Komisja Europejska.

Sytuacja materialna mieszkańców wsi

W okresie od momentu akcesji do UE sytuacja ekonomiczna rolników i mieszkańców wsi uległa istotnej poprawie. Mimo to, wciąż utrzymują się – co prawda malejące -

²⁵ *Rocznik demograficzny 2014...*

²⁶ *Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011. Ludność i gospodarstwa domowe. Stan i struktura społeczno-ekonomiczna. Część II. Gospodarstwa Domowe, Główny Urząd Statystyczny.*

różnice w wysokości dochodu rozporządzalnego na osobę między gospodarstwami domowymi w mieście a tymi na wsi. W 2013 r. pierwszy z tych wskaźników osiągnął poziom 1453 zł (w 2012 r. 1440 zł), natomiast drugi - 1060 zł (w 2012 r. 1028 zł). Przewaga dochodu rozporządzalnego miejskich gospodarstw domowych wynosiła więc 37% (wobec 40% w 2012 r. i 52,5% w 2004 r.) i zwiększała się w miarę wzrostu liczby mieszkańców od 12,9% w miastach o liczbie mieszkańców poniżej 20 tys. do 102,2% w miastach o liczbie mieszkańców 500 tys. i więcej. Różnice te wynikały nie tylko z wysokości dochodów uzyskiwanych przez gospodarstwa domowe, ale były również związane z większą liczbą osób wchodzących w skład gospodarstw domowych na wsi (przeciętna liczba osób w wiejskich gospodarstwach domowych wyniosła 3,2, a w miejskich – 2,5). Dochód rozporządzalny gospodarstw domowych na wsi stanowił 81,6% średniej ogólnopolskiej (wobec 80,4% w 2012 r.). Udział wydatków w dochodzie rozporządzalnym dla wiejskich gospodarstw domowych (82,4%) był nieznacznie wyższy zarówno w stosunku do miast, jak i średniej ogółem²⁷. Jednocześnie, według danych prezentowanych w Diagnozie Społecznej 2013, stałe dochody nie pozwalały na zaspokojenie bieżących potrzeb prawie 30 proc. gospodarstw wiejskich²⁸.

Nieco lepiej kształtował się dochód rozporządzalny na osobę gospodarstw domowych rolników. W 2013 r. wynosił on 1156 zł, notując najwyższy wśród grup społeczno-ekonomicznych wzrost swojego realnego poziomu (5,6% wobec średniej 0,7%), co przyczyniło się do dalszego zmniejszenia różnicy w poziomie dochodów rolników w odniesieniu do średniej krajowej (89% średniej wobec 85,4% w 2012 r.). Realny dochód z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie wzrósł w tym okresie o 7,3%. Ponadto gospodarstwa domowe rolników były grupą o wyraźnie niższym od pozostałych udziale wydatków w dochodach (67,9% wobec średniej 81,7%), osiągając jednocześnie najniższy udział dochodów z głównego źródła utrzymania (70,3%)²⁹.

Od lat można zaobserwować narastające zróżnicowanie dochodów na wsi, będące większym niż w miastach - w 2013 r. współczynnik Giniego³⁰ osiągnął wartość 0,352 na wsi (w 2012 r. 0,343, w 2004 r. 0,33) i 0,312 w miastach. Wśród grup społeczno-ekonomicznych najbardziej zróżnicowane były dochody gospodarstw domowych rolników, dla których współczynnik Giniego osiągnął wartość 0,599 (w 2012 r. 0,559, w 2004 r. 0,491), wobec średniej 0,338, niezmiennej od 2011 r.³¹

²⁷ *Budżety gospodarstw domowych w 2013 r.*, Główny Urząd Statystyczny.

²⁸ *Diagnoza Społeczna 2013. Warunki i jakość życia Polaków*, Rada Monitoringu Społecznego.

²⁹ *Budżety gospodarstw domowych w 2013 r.*...

³⁰ Wskaźnik koncentracji dochodów, przyjmuje wartość pomiędzy 0 a 1.

³¹ *Budżety gospodarstw domowych w 2013 r.*...

W 2013 r. postępowała poprawa wyposażenia gospodarstw domowych na wsi w dobra trwałego użytkowania. Mimo że miejskie gospodarstwa domowe wciąż są lepiej wyposażone w nowocześniejszy sprzęt niż wiejskie, w przypadku większości dóbr dynamika wzrostu była większa na wsi niż w mieście. Ponadto samochód osobowy posiadał większy odsetek gospodarstw domowych na wsi (70,9%) niż w mieście (56,5%), co wiązało się z rzadszą siecią komunikacji publicznej i większymi odległościami do pokonania. Jednocześnie zarówno wiejskie jak i rolnicze gospodarstwa domowe charakteryzowały się najwyższą powierzchnią mieszkań wśród odpowiednio klas miejscowości zamieszkania jak i grup społeczno-ekonomicznych (gospodarstwa domowe na wsi - 101 m², gospodarstwa domowe rolników - 121,9 m², wobec średniej ogółem 74,5 m²). Gospodarstwa domowe na wsi dysponowały też największą powierzchnią użytkową przypadającą na 1 osobę (ok. 29 m² wobec średniej 26,5 m²). Z kolei wiejskie gospodarstwa domowe były gorzej wyposażone w instalacje sanitarno-techniczne niż gospodarstwa w mieście (wyjątkiem były tu instalacje gazowe). Największa różnica w tym zakresie (ok. 5 p.p. wystąpiła w przypadku ustępu spłukiwanego i ciepłej bieżącej wody³².

Mieszkańcy wsi gorzej oceniali w 2013 r. swoją sytuację materialną niż mieszkańcy miast. Większość (60,8%) wiejskich gospodarstw domowych na wsi zadeklarowało przeciętną ocenę swojej sytuacji materialnej. Zaledwie 17,2% gospodarstw na wsi (w miastach 22,3%) uznało swoją sytuację materialną jako raczej dobrą, a 1% (w miastach 2,6%) – jako bardzo dobrą. Zbliżona liczba wiejskich i miejskich gospodarstw domowych oceniała swoją sytuację materialną jako złą lub raczej złą (21,1% wobec 20,3%)³³.

Transport pasażerski

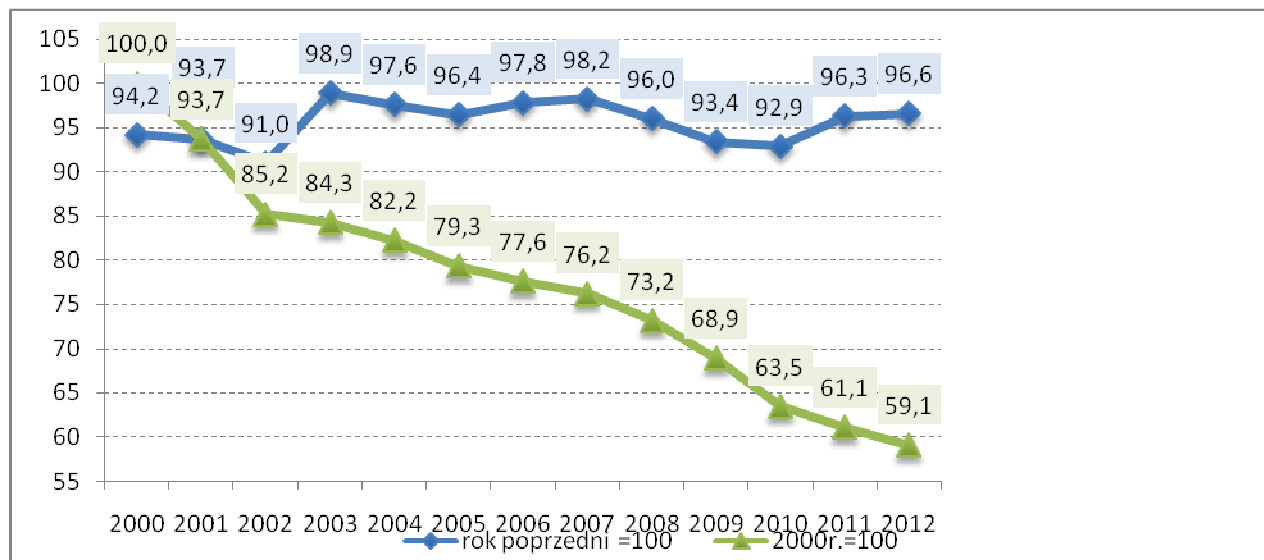
Od 2000 r. corocznie obserwuje się wyraźny spadek w liczbie przewozów pasażerskich ogółem (bez przewozów manewrowych i bez komunikacji miejskiej). Liczba analizowanych przewozów pasażerskich w 2012 r. stanowiła niecałe 60% wartości z 2000 r. Jednocześnie pracujący poza swoją gminą w 2010 r. (3.959 tys.) to w większości mieszkańcy wsi (54,8%, tj. 2.168 tys.) i zgodnie z danymi prezentowanymi przez GUS osoby dojeżdżające do pracy korzystają z różnorodnych środków transportu: od komunikacji miejskiej, poprzez prywatnych przewoźników, pociągi, samochody osobowe po inne, jak np. motocykle czy rowery. Przy czym analiza stopnia wykorzystywania podczas dojazdów do pracy różnorodnych środków transportu prowadzi do wniosku, że na wsi jest bardzo wysoki odsetek korzystających z samochodów osobowych, przy dość niskim korzystaniu z usług

³² Ibid.

³³ Ibid.

przewoźników prywatnych co może to świadczyć o niskiej podaży tych usług przy znacznym na nie popycie³⁴.

Rysunek 2. Zmiana liczby przewozów pasażerskich bez przewozów manewrowych i bez komunikacji miejskiej; w zakresie transportu samochodowego dane dotyczą podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących powyżej 9 osób.

Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych zawartych na stronach internetowych GUS w zestawieniu rocznych wskaźników makroekonomicznych.

Internet

Systematycznie rośnie odsetek mieszkańców obszarów wiejskich, którzy regularnie korzystają z Internetu. Corocznie zauważalny jest wzrost wartości odsetka gospodarstw domowych na wsi posiadających dostęp do Internetu, który w 2012 r. wyniósł 66,1%³⁵. Z kolei wg danych KE, w 2012 r. 60,8% gospodarstw domowych na obszarach wiejskich miało dostęp do szerokopasmowego Internetu, co nieznacznie odbiegało od wskaźników dla obszarów wiejskich w UE i dla Polski ogółem (odpowiednio 64,3% i 67%)³⁶. Z drugiej strony wartości te są nadal na poziomie, który wskazuje na znaczną trudność w stosowaniu telepracy jako jednego ze sposobów na wzrost aktywności zawodowej mieszkańców obszarów wiejskich.

Uczenie się przez całe życie

Według danych GUS, struktura wykształcenia mieszkańców wsi w wieku 13 lat i więcej kształtowała się w 2011 r. następująco: wyższe – 9,9%, policealne – 1,6%, średnie – 23,9%, zasadnicze zawodowe – 26,5%, gimnazjalne – 6%, podstawowe

³⁴ Dojazdy do pracy w 2010 roku na podstawie BAEL, Główny Urząd Statystyczny.

³⁵ Sprawozdanie z realizacji Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia na lata 2007-2013. Przebieg realizacji w 2012 r., Ministerstwo Rozwoju Regionalnego.

³⁶ Rural Development in the EU...

ukończone – 25,6%, pozostałe – 6,4%³⁷. W 2012 r. osoby zamieszkujące na wsi i uczące się stanowiły 14,8% populacji w wieku 15-64 lat (%)³⁸.

Z kolei według Eurostatu, w 2012 r. 84% dorosłych na słabo zaludnionych obszarach w Polsce legitymowało się wykształceniem średnim lub wyższym, co przekracza wskaźnik dla UE (70,7%), jednakże nie osiąga wartości dla Polski ogółem (89,6%). Zmiana w porównaniu do 2007 r. wynosi 3,8%, przekraczając wskaźniki zarówno dla UE (3,4%) jak i Polski ogółem (3,3%). Jednocześnie zaledwie 2,6% dorosłych na tych obszarach uczestniczyło w kształceniu i szkoleniu, co znacząco odbiega na niekorzyść od wartości dla UE (6,6%) i Polski ogółem (4,5%), a także stanowi spadek o 0,3% w porównaniu do 2007 r.³⁹

Szkolnictwo

Współczynnik skolaryzacji netto (relacja liczby osób w danej grupie wieku uczących się na danym poziomie kształcenia do liczby ludności w grupie wieku określonej jako odpowiadająca temu poziomowi nauczania) na obszarach wiejskich w roku szkolnym 2012/2013 wyniósł 82,7% dla szkół podstawowych i 70,8% dla gimnazjów, przy czym należy uwzględnić, iż część uczniów z obszarów wiejskich uczęszcza do szkół w miastach (wskutek czego ww. wskaźniki dla miast przekraczają 100%). Zjawisko to jest powiązane z obserwowanym od lat trendem demograficznym polegającym na ubytku ludności na wiejskich obszarach peryferyjnych przy jednoczesnym silnym przyroście liczby mieszkańców wsi wokół największych miast.

W związku z obserwowanym od kilkunastu lat niżem demograficznym, od roku szkolnego 2003/2004 wyraźnie zmniejszyła się liczba szkół podstawowych na wsi – w roku szkolnym 2012/2013 ich liczba wyniosła 8 775, co oznacza spadek w tym okresie o 15%, podczas gdy w miastach spadek wyniósł zaledwie 5,8%. Z kolei na wsi odnotowano mniejszą niż w miastach liczbę uczniów zarówno na jedną szkołę (97, w miastach 322), jak i na jeden komputer przeznaczony do użytku uczniów (6,5, tj. niemal trzykrotnie mniej niż w roku szkolnym 2003/2004; w miastach 13,2). Zbliżony poziom komputeryzacji szkół na wsi i w mieście, przy jednocześnie lepszej dostępności do komputerów dla uczniów na wsi, jest istotnym czynnikiem wyrównywania szans edukacyjnych. Szkoły podstawowe zlokalizowane na wsi charakteryzowały się korzystniejszą niż w mieście sytuacją także pod względem liczebności oddziałów szkolnych (średnio 15 uczniów w oddziale wobec 22 w mieście) i przeciętnej liczby uczniów przypadającej na nauczyciela (11 wobec 13,5). Z drugiej strony zaledwie 60% szkół wiejskich posiadało salę gimnastyczną (w

³⁷ *Rocznik demograficzny 2014...*

³⁸ *Sprawozdanie z realizacji Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia na lata 2007-2013...*

³⁹ *Rural Development in the EU...*

miastach na szkołę przypadało 1,2 sali), a 27,9% ich uczniów było objętych dowożeniem do szkół (w miastach 4,6%).

W przeciwieństwie do szkół podstawowych, liczba gimnazjów na wsi w omawianym okresie wzrosła (do 3 382, tj. o 7,8%), i to w tempie szybszym niż w miastach (5,8%). Gimnazja na wsi także wykazywały – choć w mniejszym stopniu – korzystniejsze niż w miastach warunki nauczania pod względem liczby uczniów na szkołę i na komputer oraz liczebności oddziałów, przy równej liczbie uczniów przypadającej na nauczyciela (po 12). Salę gimnastyczną posiadało tylko 40% gimnazjów, przy czym dystans do miast (70%) w tej dziedzinie był mniejszy niż w przypadku szkół podstawowych. Dowożeniem do gimnazjów wiejskich objętych było aż 46% uczniów.

Szkoły wiejskie zapewniają swoim podopiecznym zblizoną do placówek w mieście liczbę zajęć pozalekcyjnych i nadobowiązkowych, także odsetek uczniów uczęszczających na zajęcia pozalekcyjne na wsi i w mieście jest podobny. Z drugiej strony wyniki sprawdzianu szóstoklasistów przeprowadzonego w 2012 r. analizowane w podziale na grupy miejscowości były wprost proporcjonalne do wielkości miejscowości – najniższą średnią ilość punktów zdobyli w nim uczniowie wiejskich szkół (21,7 pkt. w skali od 0 do 40, tj. 1,1 pkt. poniżej średniej). Podobnie w przypadku egzaminu gimnazjalnego wyniki uczniów z wiejskich gimnazjów plasowały się poniżej średniej w każdej z części egzaminu.

W roku szkolnym 2012/2013 na wsi zlokalizowanych było 10,8% szkół ponadgimnazjalnych (14,3% techników, 12,3% zasadniczych szkół zawodowych, 8,2% liceów ogólnokształcących, 3,8% liceów profilowanych)⁴⁰.

Opieka nad dzieckiem

Na obszarach wiejskich wciąż występują duże deficyty w zakresie kompleksowych usług opieki nad dzieckiem. W roku szkolnym 2012/2013 jedynie 50,8% dzieci na wsi w grupie wiekowej 3-5 lat brało udział w zajęciach przedszkolnych (w miastach 83,7%), w tym: 78,9% pięcioletków, 44,7% czterolatków i 30,3% trzylatków. Analogiczny wskaźnik dla grupy wiekowej 3-6 lat na obszarach wiejskich osiąga nieco wyższą wartość (54,8%), lecz wciąż wyraźnie odstaje od wartości osiągniętej w miastach (84,4%). Od roku szkolnego 2009/2010 notuje się niewielki, lecz stały wzrost liczby placówek wychowania przedszkolnego na wsi (do 10 954 w roku szkolnym 2012/2013, tj. o 5,2%), wśród których dominują oddziały przedszkolne w szkołach podstawowych (6 656). Jednocześnie towarzyszył temu na wsi spadek liczby oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych o 4%, przy równoległym

⁴⁰ *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2012/2013*, Główny Urząd Statystyczny.

wyraźnym wzroście liczby punktów przedszkolnych (do 1 085, tj. o 66,9%) i przedszkoli (do 3 213, tj. o 13,5%)⁴¹.

Nadal kwestie opieki nad dzieckiem na wsi są istotną przeszkodą w zakresie zwiększania zatrudnienia wśród mieszkańców obszarów wiejskich, w tym w szczególności kobiet. Jak wskazują wyniki badania „*Sytuacja kobiet w rolnictwie i na obszarach wiejskich. Specyfika, standardy, parytety i oczekiwania*”, przeprowadzonego na zlecenie MRiRW w 2012 r., do barier w rozwoju przedsiębiorczości kobiet z obszarów wiejskich oraz w zwiększaniu ich udziału w rynku pracy, obok niedostatecznych możliwości podejmowania zatrudnienia w elastycznym czasie pracy czy też na odległość (w tym również trudności wynikających z infrastruktury drogowej i komunikacji), zalicza się właśnie m.in. niewystarczający dostęp do infrastruktury społecznej, w tym przede wszystkim w zakresie opieki nad osobami starszymi i dziećmi.

Infrastruktura wodociągowa i kanalizacyjna

Stopień zwodociągowania obszarów wiejskich na koniec 2013 r., liczony jako stosunek liczby budynków mieszkalnych podłączonych do sieci wodociągu zbiorowego do liczby budynków mieszkalnych ogółem, wynosił 80,9%. Jedynie w czterech województwach (kujawsko-pomorskim, łódzkim, opolskim i wielkopolskim) wskaźnik zwodociągowania przekraczał 90%. Natomiast najniższymi wskaźnikami zwodociągowania charakteryzowały się województwa małopolskie i podkarpackie, w których procent zwodociągowania wynosił poniżej 70%.

Zdecydowanie gorzej przedstawia się sytuacja w dostępie do infrastruktury kanalizacyjnej. Mimo że obserwowany jest stały wzrost stopnia skanalizowania obszarów wiejskich, wyrażonego jako stosunek liczby budynków mieszkalnych podłączonych do zbiorczej sieci kanalizacyjnej do liczby budynków mieszkalnych ogółem, wynosił on w 2013 r. 30,4%. Jedynie w woj. podkarpackim większość budynków mieszkalnych na wsi było podłączonych do kanalizacji zbiorczej, natomiast w trzech województwach wskaźnik skanalizowania obszarów wiejskich nie przekraczał 20%, w województwie lubelskim wynosząc zaledwie 15,7%⁴².

Wyraźna dysproporcja pomiędzy stanem dostępności do zbiorowej sieci wodociągowej i do zbiorowej sieci kanalizacji wynika m.in. z faktu, że rozwój sieci wodociągowej stoi znacznie wyżej w hierarchii potrzeb ludności wiejskiej. Ponadto inwestycje z zakresu kanalizacji i oczyszczalni ścieków są dużo bardziej kapitałochłonne i postrzegane są często jako dodatkowe obciążenie finansowe, a nie

⁴¹ Ibid.

⁴² *Sprawozdanie z realizacji inwestycji z zakresu wodociągów i sanitacji wsi w roku 2013*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

jako element podnoszący standard życia i ograniczający degradację środowiska naturalnego.

Tabela 4. Stopień zwodociągowania i skanalizowania obszarów wiejskich w podziale na województwa na koniec 2013 r.

Województwo	Liczba budynków mieszkalnych ogółem	Wodociągi		Kanalizacja	
		Liczba budynków mieszkalnych podłączonych do wodociągu zbiór.	Procent zwodociągowania	Liczba budynków mieszkalnych podłączonych do kanalizacji zbiorczej	Procent skanalizowania
		szt.	%	szt.	%
POLSKA	3 965 331	3 207 219	80,88	1 204 146	30,37
dolnośląskie	199 266	170 311	85,47	70 620	35,44
kujawsko-pomorskie	187 300	171 467	91,55	57 472	30,68
lubelskie	335 936	265 285	78,97	52 790	15,71
lubuskie	84 071	74 850	89,03	24 253	28,85
łódzkie	291 281	263 785	90,56	52 880	18,15
małopolskie	461 042	290 404	62,99	131 711	28,57
mazowieckie	559 079	448 040	80,14	123 542	22,10
opolskie	126 564	117 411	92,77	50 521	39,92
podkarpackie	325 879	214 469	65,81	167 079	51,27
podlaskie	144 047	112 380	78,02	24 469	16,99
pomorskie	169 711	143 176	84,36	81 483	48,01
śląskie	288 808	241 458	83,61	98 224	34,01
świętokrzyskie	207 451	173 257	83,52	52 274	25,20
warmińsko-mazurskie	119 543	99 901	83,57	36 843	30,82
wielkopolskie	356 629	327 805	91,92	134 412	37,69
zachodniopomorskie	108 724	93 220	85,74	45 573	41,92

Źródło: Sprawozdanie z realizacji inwestycji z zakresu wodociągów i sanitacji wsi w roku 2013 – RRW-2.

Cel 3. Bezpieczeństwo żywnościowe oraz Cel 4. Wzrost produktywności i konkurencyjności sektora rolno-spożywczego.

Zasoby i struktura użytkowania ziemi rolniczej

Ogólna powierzchnia gospodarstw rolnych w Polsce w 2013 r. wyniosła ok. 16,5 mln ha i zmniejszyła się w porównaniu do 2012 r. o ok. 0,6 mln ha, tj. o 3,6%. Ponad 1,4 mln gospodarstw rolnych dysponowało łączną powierzchnią użytków rolnych (UR) o wielkości 14,6 mln ha, z czego w dobrej kulturze utrzymane było 14,4 mln ha. Na gospodarstwa indywidualne przypadało 90,8% UR (13,3 mln ha)⁴³. Od 2002 r. ubyło w

⁴³ Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2013 r., Główny Urząd Statystyczny.

Polsce ok. 2,3 mln ha użytków rolnych, co stanowiło 14,6% ogółu tych użytków. Znaczna część gruntów, nadal klasyfikowana w naszym kraju jako użytki rolne, nie jest wykorzystywana dla celów rolniczych, ze względu na rozdrobnienie i niekorzystne zagospodarowanie przestrzenne.

Tabela 5. Użytkowanie gruntów w gospodarstwach rolnych w 2013 r.

Powierzchnia ogółem [w tys. ha]	16 487,5
Użytki rolne ogółem	14 609,2
w tym użytki rolne w dobrej kulturze	14 409,9
z tego grunty orne	10 759,6
sady	362,6
łąki	2 564,6
pastwiska	641,8
pozostałe użytki rolne	199,3
Lasy i grunty leśne	1 033,1
Pozostałe grunty	845,2

Źródło: Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2013 r., Główny Urząd Statystyczny.

W 2013 r. ponad połowa gospodarstw w Polsce użytkowała nie więcej niż 5 ha UR, a $\frac{3}{4}$ gospodarstw użytkowało do 10 ha. Łączny udział tych małych gospodarstw w użytkach rolnych wynosił 28,3%. Gospodarstwa te z reguły prowadziły produkcję metodami tradycyjnymi, przy niskim nawożeniu mineralnym i zużyciu chemicznych środków ochrony roślin, a także pasz przemysłowych w żywieniu zwierząt gospodarskich, zwłaszcza bydła. Następne 30,3% użytków rolnych znajdowało się w gospodarstwach 10-30 hektarowych. Tylko 5,1% gospodarstw użytkowało więcej niż 30 ha, a zaledwie 0,8% - więcej niż 100 ha UR. Ich udział w krajowych zasobach ziemi użytkowanej rolniczo wynosi 41,4%, przy czym ponad 20% przypada na gospodarstwa użytkujące co najmniej 100 ha UR⁴⁴.

Tabela 6. Liczba gospodarstw i powierzchnia użytków rolnych w 2013 r.

Wyszczególnienie	Grupy obszarowe gospodarstw [ha]								
	do 1	1-5	5-10	10-15	15-30	30-50	50-100	ponad 100	razem
Powierzchnia UR [tys. ha]	29,2	1881,4	2228,3	1709,1	2715,8	1544,8	1404,1	3096,4	14609,2
Liczba gospodarstw [tys.]	34,4	732,9	315,2	141,3	132,7	40,7	20,7	11,1	1429,0
UR/gospodarstwo [ha]	0,8	2,6	7,1	12,1	20,5	37,9	67,7	279,5	10,2

Źródło: Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2013 r., Główny Urząd Statystyczny.

⁴⁴ Ibid.

Stopniowo postępuje proces koncentracji użytków rolnych. Średnia powierzchnia UR przypadająca na 1 gospodarstwo w 2013 r. wyniosła 10,2 ha użytków rolnych, co stanowi minimalny wzrost w porównaniu z rokiem poprzednim (10,1 ha), a w stosunku do 2002 r. (5,8 ha) – o ponad 75%⁴⁵. Ponadto liczba gospodarstw w przedziale 1-15 ha UR spadła w stosunku do 2012 r. o 5%, przy jednoczesnym wzroście liczby gospodarstw użytkujących 30-100 ha UR o 3,7%.

Tabela 7. Liczba gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha według powierzchni użytków rolnych.

Grupy obszarowe	2012	2013
1-2 ha	286755	277572
2-5 ha	472169	455268
5-10 ha	349367	315227
10-15 ha	143832	141295
Ponad 15 ha	204279	205269
z tego 30-100 ha	59293	61478
≥ 100 ha	9777	11077

Źródło: dane GUS.

Wartość produkcji rolniczej i relacje cen

W latach 2012-2013 Polska była znaczącym w Europie producentem produktów rolnych, ogrodniczych i pochodzenia zwierzęcego.

Tabela 8. Miejsce polskiego rolnictwa w świecie i UE-28.

Wyszczególnienie	Miejsce	
	w świecie	w UE
Produkcja niektórych artykułów rolnych		
pszenica	16	4
żyto	2	2
ziemniaki	7	2
buraki cukrowe	7	3
rzepak	8	4
jabłka	4	1
mięso	15	5
mleko krowie	12	4
Pogłowie		
bydło	41	7
trzoda chlewna	14	6

Źródło: Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2014, Główny Urząd Statystyczny.

⁴⁵ W 2012 r. nastąpiła zmiana definicji gospodarstwa indywidualnego w GUS, w związku z czym nie można bezpośrednio porównywać danych związanych z liczbą gospodarstw od 2012 r. z latami poprzednimi.

Polska zajmowała także znaczące miejsce w produkcji owoców jagodowych (truskawek, malin, porzeczek) oraz warzyw gruntowych takich jak: cebula, kapusta i kalafior.

W 2013 r. wartość globalnej produkcji rolniczej (w ujęciu nominalnym) była o 4,6% większa niż w 2012 r. i wyniosła ok. 108 mld zł. Przyczynił się do tego wzrost produkcji roślinnej o 4,1%, do 58 mld zł, przy jeszcze szybszym wzroście produkcji zwierzęcej – o 5,1%, do prawie 50 mld zł. W ujęciu realnym dynamika zmian kształtowała się odmiennie, tj. większy był wzrost wartości produkcji roślinnej (o 5%) niż zwierzęcej (o 2,1%), a ogółem produkcja rolnicza wzrosła o 3,7%⁴⁶.

Na wzrost produkcji roślinnej wpłynęły głównie bardzo dobre zbiory rzepaku i rzepiku oraz owoców z drzew i owoców jagodowych; odnotowano wysoki wzrost cen oleistych, ziemniaków oraz jabłek, brzoskwiń, moreli i orzechów włoskich, jak również warzyw. Z kolei poziom produkcji zwierzęcej wynikał głównie ze zwiększenia produkcji żywca drobiowego oraz jaj kurzych i mleka krowiego. Jednocześnie na rynku mleka wystąpił znaczący wzrost cen, przy spadku cen jaj. Ceny żywca wieprzowego (m.in. z uwagi na wzrost podaży, spowodowany rosnącym importem) kształtowały się na poziomie zbliżonym do notowanego w roku poprzednim.

Warto zaznaczyć, że rok 2013 był kolejnym rokiem wzrostu udziału wartości produkcji towarowej w produkcji globalnej rolniczej. W przypadku produkcji ogółem udział ten wyniósł 74,5% wobec 66,3% w 2004 r. Udział produkcji towarowej w globalnej roślinnej wzrósł w tym okresie z 52,6% do 62,5%, a w zwierzęcej z 83,2% do 88,5%⁴⁷.

Wartość dodana brutto sektora rolniczego (łącznie rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo i rybactwo) w 2013 r. osiągnęła poziom 48,8 mld zł (w cenach bieżących) i jest to najwyższa wartość od momentu akcesji Polski do UE⁴⁸.

Rok 2013 był rokiem kolejnym, po 2012, w którym rynkowe uwarunkowania produkcji rolniczej pogorszyły się. Miało to negatywny wpływ na opłacalność działalności rolniczej ogółem. Wskaźnik relacji cen produktów rolnych sprzedanych do towarów i usług zakupionych na cele bieżącej produkcji rolniczej i inwestycyjne oraz konsumpcję („nożyce cen”) wyniósł 99,1 (przyjmując, że 2012 r. = 100). Dynamika wzrostu przeciętnych cen towarów i usług zakupywanych (101,2) była wyższa od dynamiki wzrostu cen produktów rolnych sprzedawanych (100,3). Niemniej, w perspektywie członkostwa w UE, lata 2005-2013 można uznać za korzystne dla rolnictwa, bowiem ceny sprzedawanych produktów rolnych w Polsce rosły w tym

⁴⁶ *Rolnictwo w 2013 roku*, Główny Urząd Statystyczny.

⁴⁷ *Ibid.*

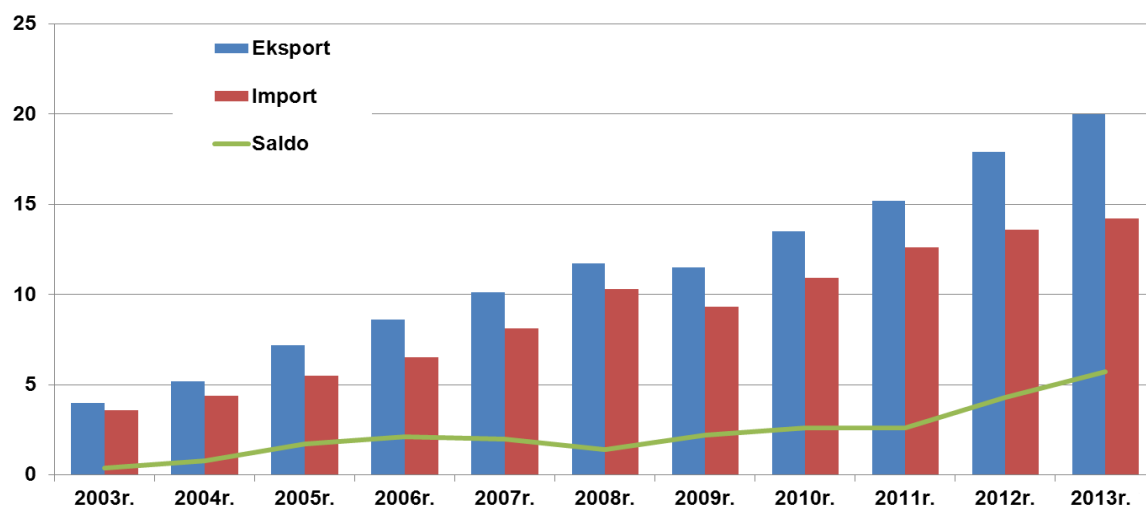
⁴⁸ *Polska – wskaźniki makroekonomiczne*, Główny Urząd Statystyczny (<http://stat.gov.pl/wskazniki-makroekonomiczne/>).

czasie szybciej (162, przyjmując, że 2005 r. = 100) niż ceny środków bieżącej produkcji (150,5)⁴⁹. Inaczej sytuację na rynku postrzegali też np. producenci zbóż, czy żywca wieprzowego a inaczej producenci mleka, w których przypadku w 2013 r. odnotowano poprawę relacji wybranych cen środków produkcji do cen mleka.

Handel zagraniczny

Wyniki handlu zagranicznego artykułami rolno-spożywczymi w 2013 roku potwierdzają rosnącą orientację proeksportową tej branży. Wartość eksportu tych artykułów wyniosła 20,4 mld euro (wg Scalonej Nomenklatury Towarowej Handlu Zagranicznego), o 14,2% więcej niż w roku poprzednim i prawie 4-krotnie więcej niż w 2004 roku. Dodatkowo saldo w handlu w wysokości 6,1 mld euro było o 41% większe niż w 2012 roku i prawie 8-krotnie większe niż dziewięć lat wcześniej. Udział eksportu art. rolno-spożywczych w eksporcie Polski ogółem wyniósł 13,2% wobec 8,8% w 2004 r.⁵⁰

Rysunek 3. Wyniki handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi w latach 2003-2013 (mld EUR).

Źródło: dane Ministerstwa Finansów i Centrum Informatyki Handlu Zagranicznego.

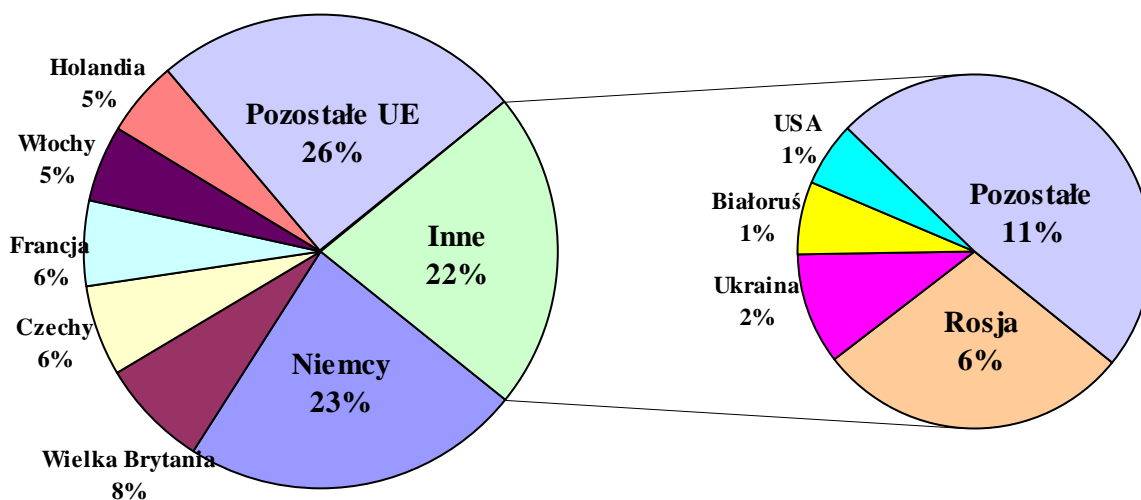
Blisko 80% artykułów rolno-spożywczych Polska wyeksportowała do państw UE, przy czym niemal ¼ wywozu trafiło do Niemiec. Największym odbiorcą polskich towarów rolno-spożywczych spoza UE była Rosja, na którą przypadło 6% eksportu⁵¹. Kierunki eksportu tych artykułów wskazuje poniższy wykres.

⁴⁹ Rolnictwo w 2013 roku...

⁵⁰ Polski handel zagraniczny artykułami rolno-spożywczymi w 2013 roku, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

⁵¹ Ibid.

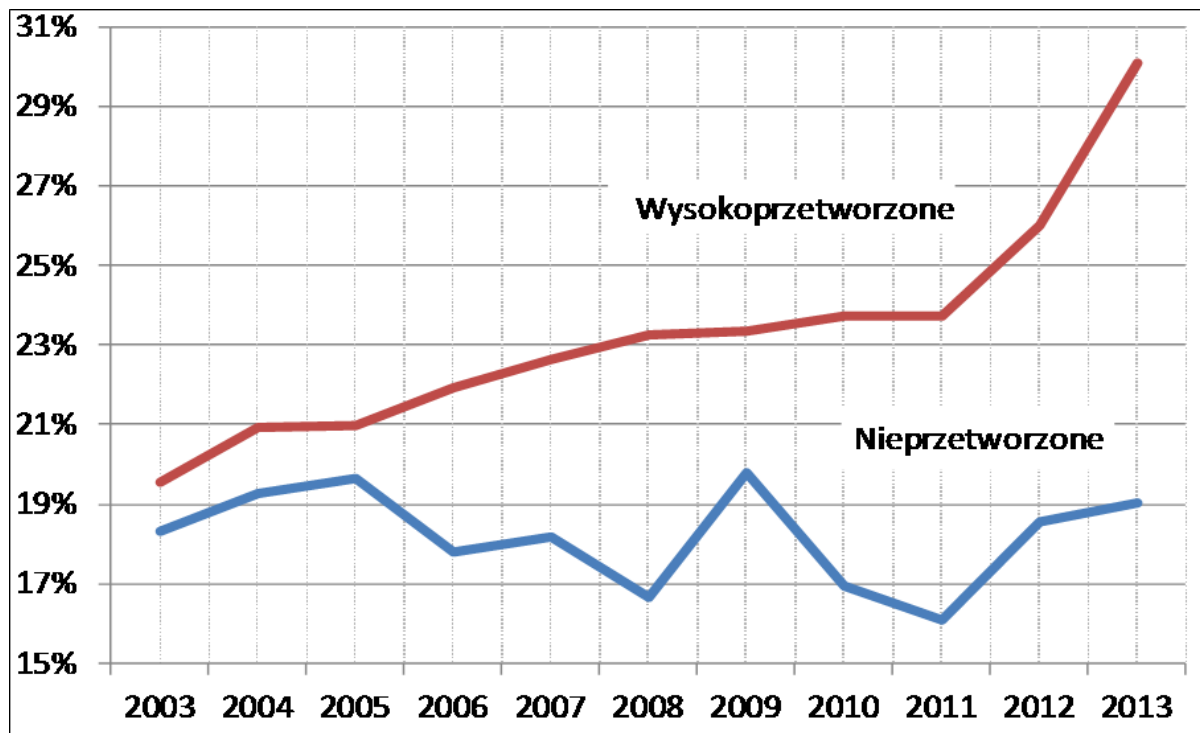
Rysunek 4. Kierunki eksportu polskich produktów rolno-spożywczych w 2013 r.

Źródło: dane GUS.

W eksporcie maleje udział surowców rolnych, a zwiększa się artykułów wysoko przetworzonych, co świadczy o rozwoju przetwórstwa spożywczego.

Rysunek 5. Udział produktów nieprzetworzonych i wysoko przetworzonych w polskim eksporcie rolnym ogółem w latach 2003-2013.

Źródło: opracowanie FAMMU/FAPA na podstawie danych MF i CIHZ.

Cel 5. Ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu na obszarach wiejskich

Klimat

Panujący w Polsce klimat umiarkowany charakteryzuje się m.in. dużą zmiennością charakterystyk meteorologicznych w cyklu rocznym i wieloletnim. Zmiany klimatu Ziemi obserwowane są również w Polsce. Rośnie średnia roczna temperatura powietrza i przewiduje się, że do roku 2050 okres wegetacyjny roślin wydłuży się o 16 dni. Nastąpi przyspieszenie rozwoju roślin, np. dojrzałość pszenicy ozimej będzie wcześniejsza o 7 dni. Jednocześnie nastąpi pogorszenie bilansu wody. Wymaga to z jednej strony dostosowań w terminach i technologii upraw, z drugiej zaś prowadzi do zmiany struktury upraw. W dłuższej perspektywie czasu zmiany klimatu mogą powodować zmiany równowagi ekologicznej tj. przekształcenia niektórych siedlisk i zanik związanych z nimi gatunków roślin i zwierząt oraz napływ gatunków inwazyjnych.

Rozdrobnienie i tradycyjny charakter znacznej części polskiego rolnictwa stanowią jego atut z punktu widzenia celów klimatycznych. Mozaikowaty krajobraz z miedzami, szpalerami drzew oraz kępami zadrzewień i śródpolnymi oczkami wodnymi sprzyja nie tylko bioróżnorodności, ale i przeciwdziałaniu i ograniczaniu skutków zmian klimatu.

Różnorodność biologiczna

Polska charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem siedlisk i naturalnego krajobrazu, także kształtowanego przez działalność rolniczą. Szacuje się, iż w Polsce występuje ok. 70 tys. gatunków organizmów żywych, w tym ok. 3 tys. gatunków roślin naczyniowych oraz 33-47 tys. gatunków zwierząt. Decyduje o tym: tradycyjna gospodarka rolna, szczególnie w regionach o mozaikowatej strukturze rolnictwa, wysoki udział trwałych użytków zielonych, występowanie obszarów półnaturalnych w tym mokradłowych, których duża część położona jest na obszarach Natura 2000. Blisko połowa typów zespołów roślinnych występujących w Polsce posiada swoje siedliska na obszarach wiejskich, a główną ostoję dla różnorodności biologicznej stanowią ekstensywne łąki, pastwiska, stawy i lasy. Utrzymaniu bioróżnorodności służy zachowywanie różnorodnych form ochrony przyrody, ale przede wszystkim prowadzenie zrównoważonej gospodarki.

Obszary o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronione zajmowały w Polsce w 2013 r. 32,5% powierzchni kraju, obejmując: 23 parki narodowe, 1 480 rezerваты przyrody, 122 parki krajobrazowe, 385 obszary chronionego krajobrazu 162 stanowiska dokumentacyjne, 7 090 liczne użytki ekologiczne, 331 zespoły przyrodniczo-krajobrazowe i 36 353 pomniki przyrody. 31,5% powierzchni parków krajobrazowych stanowiły użytki rolne o łącznej powierzchni 823 tys. ha. Ponadto użytki rolne stanowiły 36,7% powierzchni obszarów chronionego krajobrazu. Obszary

specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 stanowiły wówczas 15,7% powierzchni ogólnej kraju, a specjalne obszary ochrony siedlisk Natura 2000 - 11,1%⁵². Na podstawie danych z CORINE land cover 2000, obecności obszarów Natura 2000, ważnych obszarów występowania ptaków (IBA) i podstawowych obszarów występowania motyli (PBA) oraz narodowych danych o różnorodności biologicznej określono prawdopodobieństwo występowania gruntów rolnych o wysokiej wartości przyrodniczej - dla obszaru Polski oszacowano je na poziomie 23,8%. Najwyższą wartość oszacowano dla województwa podlaskiego – 35,8%, najniższą dla warmińsko–mazurskiego – 18,2%.

Obiekty stawowe, których powierzchnia ewidencyjna w Polsce w roku 2012 wynosiła 74 733 ha⁵³, dzięki swojej stabilności istnienia oraz powtarzalności i ekstensywności metod produkcji odgrywają ogromną rolę w utrzymaniu bioróżnorodności. Stawy dają możliwość rozwoju zróżnicowanej i bujnej roślinności, która zapewnia siedliska dużej liczbie zwierząt, tworząc warunki sprzyjające bogactwu fauny i flory. Stawy stanowią ostoję wielu gatunków roślin i zwierząt, którym grozi wyginięcie z powodu zaniku lub zniszczenia ich naturalnych siedlisk. Pośród 174 wytypowanych w Polsce międzynarodowych obszarów ptasich (IBA), na 29 z nich zlokalizowane są kompleksy stawów rybnych mające istotne znaczenie dla ptaków wodno-błotnych⁵⁴. Świadczy to o ogromnej roli jaką stawy rybne odgrywają w ochronie zasobów przyrody w ramach konwencji o obszarach wodno-błotnych. Stawy stanowią również istotny element krajobrazotwórczy, zwłaszcza na obszarach, na których nie występują jeziora.

O różnorodności biologicznej kraju decydują też lasy. Są one silnie zróżnicowane pod względem przyrodniczym. W końcu 2013 r. lasy zajmowały powierzchnię 9,2 mln ha, obejmując 29,4 % powierzchni kraju. Od roku 1995 nastąpił wzrost powierzchni lasów o ponad 400 tys. ha. Prowadzone projekty zalesiania gleb najsłabszych pod względem przydatności rolniczej przyczyniają się do wzrostu powierzchni lasów, powstawania korytarzy ekologicznych, sprzyjają naturalnej sukcesji dzikiej roślinności i zwierząt i wpływają na regulację stosunków wilgotnościowych. Pod względem struktury własności dominowały lasy publiczne stanowiące 81,1% łącznej powierzchni; jednocześnie wzrastał udział lasów prywatnych, który w niektórych województwach stanowił ponad 40%⁵⁵.

Zasoby wodne

W latach 1980-2013 całkowite zasoby wód płynących w Polsce wyniosły średnio 62,5 km³/rok, co odpowiada odpływowi jednostkowemu 5,0 l/s/km², a więc były mniejsze niż średnio w krajach Europy, gdzie wartość ta wyniosła 9,5 l/s/km². Warunki

⁵² *Ochrona środowiska 2014*, Główny Urząd Statystyczny.

⁵³ Dane Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii, stan na 1 stycznia 2012 r.

⁵⁴ Konrad Turkowski, Andrzej Lirski, *Funkcje pozaprodukcyjne stawów rybnych i próba ich ekonomicznej wyceny*, Komunikaty Rybackie nr 5/2011.

⁵⁵ *Ochrona środowiska 2014...*

atmosferyczne Polski charakteryzują okresowe niedobory i nadmiary opadów, które wpływają na niski poziom zasobów wodnych. W 2013 r. suma opadów wyniosła 211,3 km³, zaś odpływ wód ogółem 67 km³. Zasoby eksploatacyjne ogółem wód podziemnych oceniano na 17502,9 hm³, przy wydajności ujęć wodnych przekazanych do użytku inwestycji gospodarki wodnej 78 dam³/dobę. Pobór wody na potrzeby nawodnień w rolnictwie i leśnictwie oraz na napełnianie i uzupełnianie stawów rybnych wyniósł wówczas 1057,7 hm³, natomiast powierzchnia nawodnień obiektów małej retencji wodnej wynosiła 168221,7 ha⁵⁶. Niemal połowa (49,4%) średniego odpływu rzeczno-podziemnego pochodziła z drenażu wód podziemnych. Druga połowa to szybki spływ powierzchniowy powodujący zagrożenia powodziowe. Wielkość zasobów wodnych w Polsce charakteryzuje się także dużą zmiennością przestrzenną (najmniejsze zasoby wodne w pasie środkowej Polski) i czasową (w okresach mokrych występują powodzie i lokalne podtopienia, a w suchych występują niedobory wody).

Z badań jakości wód podziemnych wynikało, że ok. 80 % badanych punktów pomiarowych charakteryzował dobry stan chemiczny wód podziemnych (klasa I, II, III), natomiast w ok. 20% punktów stwierdzono słaby stan chemiczny (klasa IV, V). Analiza jakości wód podziemnych pod kątem występowania azotanów w 2013 r. wykazała, że w 83,1% stanowisk występowały niskie wartości stężeń, w 4,5% stanowisk zanotowano średnie wartości stężeń, a w 12,4 % stanowisk wysokie stężenia⁵⁷. Źródłem przekroczeń poziomu substancji biogennej mogą być zarówno zanieczyszczenia bytowe, jak i działalność rolnicza. Stąd też w Polsce w latach 2012-2016 ustanowiono 48 obszarów szczególnie zagrożonych na zanieczyszczenia azotanami pochodzenia rolniczego (tzw. OSN). Zajmują one 4,46% powierzchni kraju, co stanowi ok. 7,36% użytków rolnych. Obszary OSN wyznaczane są tam, gdzie wyraźnie stwierdza się zagrożenie dla jakości wód ze strony gospodarki rolnej i gdzie niezbędne jest podjęcie specjalnych działań, wykraczających poza przepisy prawa powszechnie obowiązującego, które dla mają na celu ograniczenie dopływu azotanów ze źródeł rolniczych.

Jakość powietrza

Stan jakości powietrza na terenie Polski w ostatnich latach ulegał sukcesywnej poprawie dzięki zmniejszeniu emisji głównych zanieczyszczeń. Emisja SO₂ w 2012 r. spadła względem 2010 r. o 83 tys. ton, NO_x o 45 tys. ton, pyłów o 21 tys. ton, a CO₂ o 8760 tys. ton. Polskie rolnictwo w 2012 r. odpowiadało za emisję 545,79 tys. ton metanu (spadek o 5,4% w stosunku do 2011 r.) oraz 81,27 tys. ton podtlenku azotu (wzrost o 10,4%), co przekładało się na 8,9% udział w emisji gazów cieplarnianych⁵⁸.

⁵⁶ Ibid.

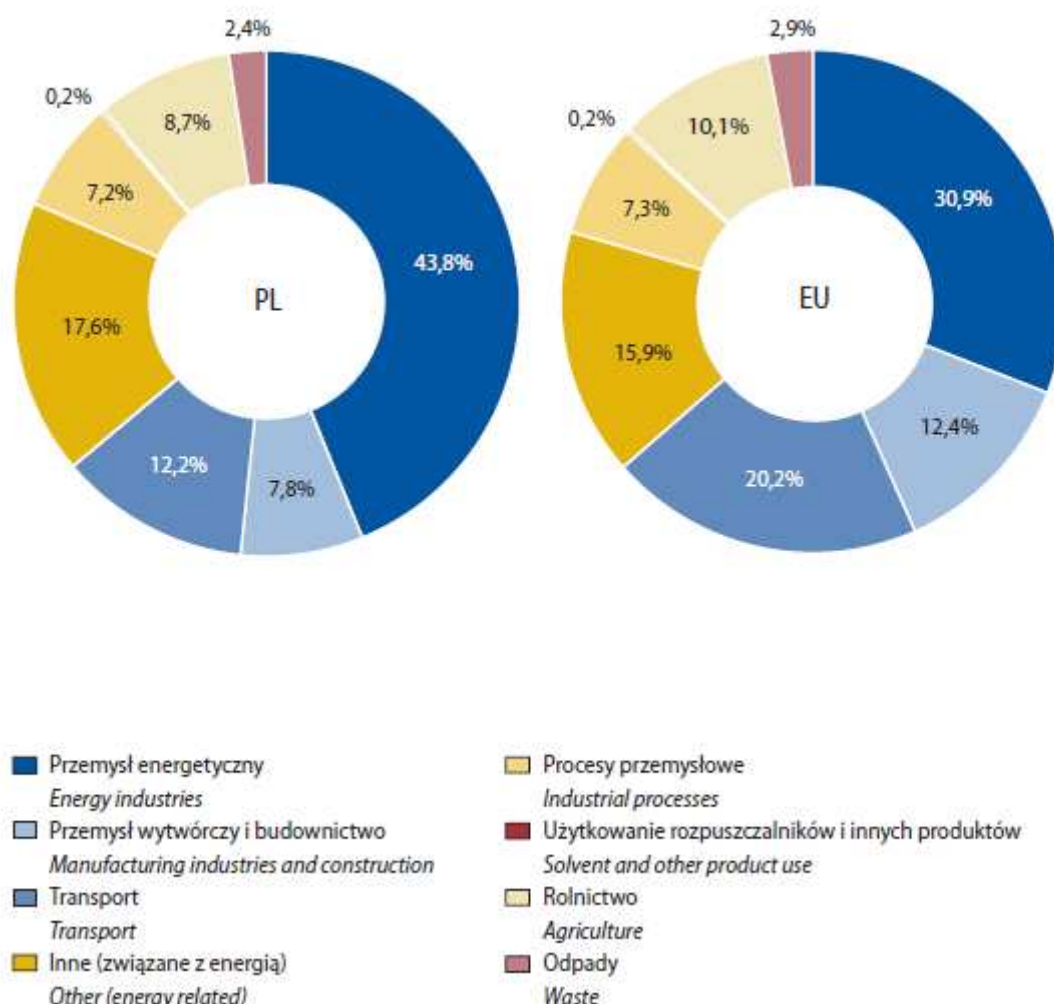
⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Ibid.

Nakłady na środki trwałe służące redukcji zanieczyszczeń w zakresie ochrony powietrza wyniosły w 2013 r. 1 098,3 mln zł, zaś w zakresie ochrony klimatu i warstwy ozonowej - 133,5 mln zł. Środki te przełożyły się na wzrost zdolności urządzeń i instalacji do redukcji zanieczyszczeń pyłowych (o 18,4 tys. ton/rok) oraz gazowych (o 168,9 tys. ton/rok)⁵⁹.

Jedną z dróg poprawy jakości powietrza i minimalizacji negatywnych skutków emisji gazów cieplarnianych może być wykorzystanie energii ze źródeł odnawialnych (OZE). Według danych GUS udział energii ze źródeł odnawialnych w pozyskaniu energii pierwotnej w 2013 r. wyniósł 11,9%⁶⁰, a udział energii elektrycznej wytworzonej z odnawialnych nośników energii w zużyciu energii elektrycznej brutto⁶¹ wyniósł 10,7% (w obu przypadkach oznaczało to minimalny wzrost w stosunku do 2012 r.).

Rysunek 6. Źródła emisji gazów cieplarnianych według sektorów w 2011 r. – na podstawie klasyfikacji IPCC

Źródło: Polska w Unii Europejskiej 2004-2014, Główny Urząd Statystyczny

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Tj. wraz ze stratami i różnicami bilansowymi.

Świadomość ekologiczna społeczeństwa

Według badań przeprowadzonych przez Ministerstwo Środowiska⁶² wzrasta świadomość ekologiczna mieszkańców Polski. Stosunkowo wysoko oceniane jest poczucie indywidualnej odpowiedzialności za stan środowiska, które nie przekłada się jednak na wzrost popularności zachowań konsumenckich wspierających jego ochronę.

Korzyści ekonomiczne stanowią jednak główną przesłankę do podejmowania indywidualnych zachowań prośrodowiskowych. Pośród najbardziej pilnych wyzwań dla administracji państwowej respondenci wskazywali kwestie gospodarcze (rynek pracy i finanse publiczne – ok. 50% wskazań), podczas gdy ochrona środowiska została wskazana jako problem państwowy jedynie przez 11% respondentów.

Pośród głównych problemów polskiego środowiska naturalnego respondenci wskazywali zanieczyszczenia powietrza, odpady i zanieczyszczenia wód. Wyniki badań wskazują, że w latach 2011-2013 wzrosła świadomość problemu zanieczyszczenia powietrza i jego wpływu na stan zdrowia (47% wskazań w 2013 r. wobec 34% w 2012 r.), a połowa respondentów jako sposób rozwiązania problemu wskazywała popularyzację odnawialnych źródeł energii.

Wyniki badań wskazywały również na istotność dla respondentów problemu zmian klimatu (34% wskazań w 2013 r. wobec 25% w 2012 r.) i związanej z tym konieczności zmniejszenia emisji gazów cieplarnianych. Wśród głosów sceptycznie oceniających problematykę zmian klimatycznych wskazywano argumenty zbyt wysokich kosztów wprowadzania redukcji emisji.

Kwestia odpadów jakkolwiek ważna, jest coraz rzadziej traktowana w kategorii problemu (spadek wskazań z 49% w 2012 do 43% w 2013 r.). O ile zanieczyszczenie wód stanowi problem środowiskowy dla 39% respondentów (2013 r.) to niskie zasoby wody są postrzegane jako problem środowiskowy tylko przez 16% (2013 r.) ankietowanych.

⁶² *Badanie świadomości i zachowań ekologicznych mieszkańców Polski, Badanie trackingowe – pomiar: październik 2011, Raport PBS przygotowany dla Ministerstwo Środowiska, Sopot, 28 października 2013 r.; Badania świadomości i zachowań ekologicznych mieszkańców Polski. Raport TNS OBOP, Warszawa, grudzień 2011 r.*
(http://www.mos.gov.pl/artukul/4770_badanie_swiadomosci_2011/18296_badanie_swiadomosci_ekologicznej_2011.html).

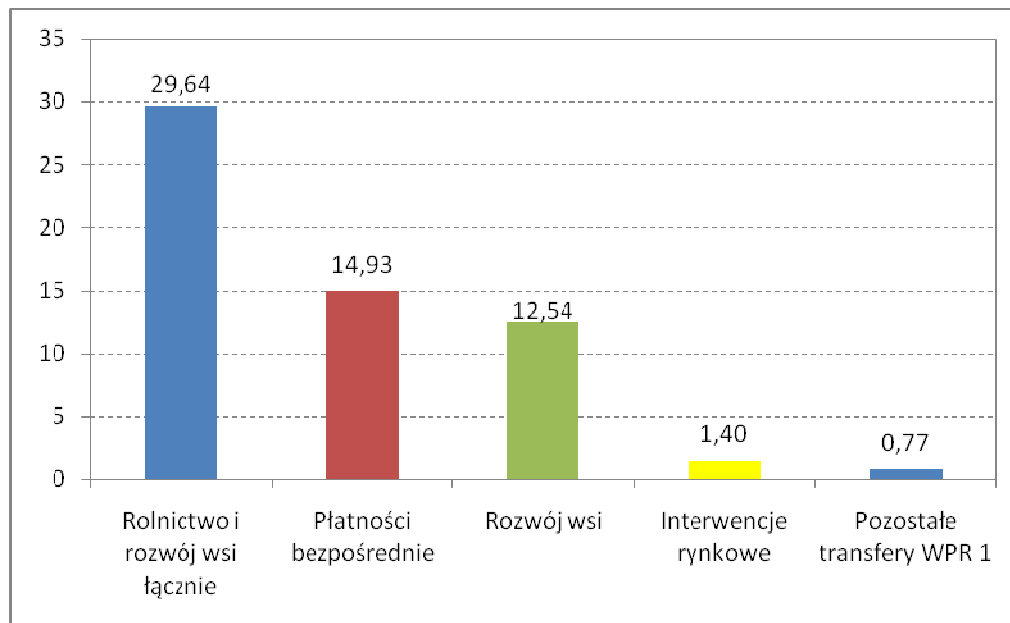
3. Rola środków finansowych UE w realizacji Strategii

W SZRWIR przewiduje się, że środki wydatkowane w związku ze wdrażaniem polityk unijnych będą stanowiły blisko 48% całkowitego budżetu strategii. SZRWIR zakładała tym samym kontynuację w latach 2014-2020 dotychczasowego poziomu wsparcia finansowego dla obszarów wiejskich w Polsce z budżetu UE.

Środki finansowe w ramach Wspólnej Polityki Rolnej

Akcesja do UE spowodowała znaczący wzrost wsparcia na rzecz rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce. Objęcie Polski Wspólną Polityką Rolną oznaczało skierowanie na polską wieś środków finansowych o skali, jaka nigdy przedtem nie miała miejsca. Polska jest jednym z największych beneficjentów Wspólnej Polityki Rolnej. Według danych Ministerstwa Finansów, od 1 maja 2004 r. do końca 2013 r. w ramach WPR, Polska otrzymała ok. 29,6 mld euro, z czego prawie 15 mld euro na płatności bezpośrednie, 12,5 mld euro na programy rozwoju obszarów wiejskich oraz ponad 1,4 mld euro na interwencje rynkowe.

Rysunek 7. Transfery środków z budżetu UE związane ze wsparciem rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce w okresie 1 maja 2004 – 31 grudnia 2013 r. (mld euro, ceny bieżące, bez wsparcia z budżetu krajowego).

Pozycja „Pozostałe transfery WPR” obejmuje transfery związane z wydatkami weterynaryjnymi, Wspólną Polityką Rybacką, rachunkowość rolną (FADN), Wieloletni Program Zbierania Danych Rybackich.

Źródło: opracowanie SAEPR/FAPA „na podstawie danych MF.

Instrumentem wsparcia WPR o największym wymiarze finansowym, do którego dostęp uzyskali polscy rolnicy od 2004 r., są płatności bezpośrednie. Płatności bezpośrednie w Polsce realizowane są corocznie i trafiają do ok. 1,4 mln rolników, posiadających gospodarstwa o minimalnej powierzchni 1 ha użytków rolnych (UR).

Powierzchnia objęta tym wsparciem wynosi ok. 14 mln ha. Łącznie w latach 2004-2013 na płatności bezpośrednie przeznaczono (z budżetu UE i krajowego) ponad 104,8 mld zł. Warunkiem otrzymania pełnych płatności bezpośrednich jest przestrzeganie przez rolników norm dobrej kultury rolnej zgodnej z ochroną środowiska (DKR) i podstawowych wymogów z zakresu zarządzania (SMR), które służą m.in. ochronie środowiska czy dobrostanowi zwierząt (zasada wzajemnej zgodności, ang. *cross-compliance*).

Tabela 9. Zrealizowane płatności w ramach systemów wsparcia bezpośredniego za kampanie 2012 i 2013 (w mln zł).

Wyszczególnienie	2012	2013
Ogółem	15218,0	14107,7
System Jednolitej Płatności Obszarowej	10212,6	11419,5
UPO rośliny uprawne	1642,9	964,4
Płatność do krów	165,2	161,9
Płatność cukrowa	648,5	654,2
Płatność obszarowa do roślin strączkowych i motylkowatych	136,4	143,7
UPO Chmiel historyczny	2,5	2,4
Płatności Zwierzęce	471,5	338,2
Płatność do pomidorów	27,2	27,7
Płatność do owoców miękkich (zł/ha)	78,2	45,9
Płatność do owiec	8,7	9,4
Płatność do surowca tytoniowego (wsparcie specjalne)	118,7	120,1
Uzupełniająca płatność do skrobi	38,3	36,5
Uzupełniająca płatność dla producentów surowca tytoniowego	180,5	183,8

Źródło: dane ARiMR

W latach 2004-2013 ze środków unijnych wypłacane były: jednolita płatność obszarowa, płatność cukrowa (od 2006 r.), płatność do pomidorów (od 2008 r.), płatność do owoców miękkich (od 2008 r.) oraz (od 2010 r.) wsparcie specjalne w postaci: płatności do krów, płatności do owiec, specjalnej płatności obszarowej do powierzchni upraw roślin strączkowych i motylkowatych drobnonasiennych oraz (od 2012 r.) płatności do surowca tytoniowego wysokiej jakości. Z budżetu krajowego wypłacane są płatności uzupełniające, które obejmują: uzupełniające płatności obszarowe (UPO): (m.in. uprawy zbóż, roślin oleistych, wysokobiałkowych, lnu i konopi włóknistych); płatności zwierzęce wypłacane do trwałych użytków zielonych (od 2007 r.), sektor chmielu, sektor skrobi ziemniaczanej, sektor tytoniu.

Drugim filarem WPR jest polityka rozwoju obszarów wiejskich, której Polska była największym beneficjentem wśród państw UE w perspektywie programowania 2007-2013 (ok. 15% budżetu UE na II filar). Na realizację polskiego Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 przeznaczono w budżecie UE 13,4 mld euro (ceny bieżące). Łącznie z wymaganym współfinansowaniem krajowym wartość publicznego wsparcia w ramach tego programu sięga ponad 17,4 mld euro. Realizacja PROW 2007-2013 umożliwiła kontynuację procesu modernizacji oraz rozwoju polskiego sektora rolno-spożywczego oraz wsi. W ramach trzech osi PROW 2007-2013 zaplanowano 19 zróżnicowanych działań o charakterze strukturalnym. Wdrażany Program przyspiesza modernizację gospodarstw rolnych, rozbudowę wiejskiej infrastruktury, wpływa na poprawę jakości życia na wsi, ochronę środowiska naturalnego i unowocześnianie przetwórstwa spożywczego w Polsce. Ponadto, Program ten daje szansę polskim rolnikom na skuteczniejsze konkurowanie na wspólnotowym rynku.

Tabela 10. Zestawienie zrealizowanych płatności w ramach PROW 2007-2013 za 2013 r. (w mln zł)

Oś	Płatności zrealizowane w 2013 r.		Zrealizowane płatności od momentu rozpoczęcia realizacji Programu do 2013 r.	
	Środki publiczne	EFRROW	Środki publiczne	EFRROW
Oś 1 Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego	3 798,9	2 905,3	23 197,0	17 583,9
Oś 2 Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich	3 746,2	2 998,2	17 455,5	13 963,2
Oś 3 Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej	1 727,7	1 527,1	6 708,1	6 113,4
Oś 4 LEADER	463,4	423,9	1 226,4	1 103,0
Pomoc techniczna	144,7	143,1	469,3	449,6
Ogółem	9 880,9	7 997,5	49 056,4	39 213,2

Źródło: MRiRW

Rola środków Polityki Spójności dla rozwoju obszarów wiejskich

Instrumenty WPR nie obejmują wszystkich działań niezbędnych dla modernizacji wsi. Znaczna ich część umiejscowiona jest również w ramach Polityki Spójności i realizowana w oparciu o cel horyzontalny nr 6 (*Wyrównywanie szans rozwojowych i wspomaganie zmian strukturalnych na obszarach wiejskich*) Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia 2007-2013 poprzez programy operacyjne: 16 Regionalnych Programów Operacyjnych (RPO) oraz programy o zasięgu krajowym: Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko (POIŚ), Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka (POIG), Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej (PORPW) oraz Program Operacyjny Kapitał Ludzki (POKL). Wynika to

zarówno z rozporządzeń wspólnotowych 1698/2005 i 1083/2006, jak i rozstrzygnięć zawartych w tzw. linii demarkacyjnej pomiędzy obszarami interwencji NSRO, PROW 2007-2013.

Jednym z głównych zadań w ramach Polityki Spójności na rzecz rozwoju obszarów wiejskich jest tworzenie miejsc pracy, w tym poprzez przeznaczenie środków finansowych na: zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej obszarów wiejskich i pozyskiwanie zewnętrznych inwestorów, zwiększenie wahadłowej mobilności przestrzennej mieszkańców obszarów wiejskich, wsparcie edukacji ogólnej i kształcenia zawodowego, w tym ustawicznego, mieszkańców obszarów wiejskich. W ramach RPO zakres przedmiotowy instrumentów obejmuje wsparcie dla rozwoju obszarów wiejskich m.in. poprzez: rozwój i poprawę lokalnej i regionalnej infrastruktury, rozwój przedsiębiorczości i zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej obszarów wiejskich, poprawę jakości i zwiększenia dostępności usług publicznych na obszarach wiejskich, inwestowanie w kapitał ludzki i wyrównywanie szans edukacyjnych mieszkańców wsi, rozwój infrastruktury dla potrzeb społeczeństwa informacyjnego.

Według stanu na koniec 2012 r., na terenie gmin wiejskich⁶³ realizowane były projekty w ramach Polityki Spójności o łącznej wartości 88,4 mld PLN, w tym 46,7 mld PLN w części wkładu UE. Pod względem łącznej wartości zaangażowanego wsparcia UE przeważały projekty realizowane w ramach PO IG, a spośród RPO – w województwach mazowieckim (2,14 mld PLN), podkarpackim (1,58 mld PLN) i lubelskim (1,54 mld PLN). Najwięcej środków unijnych na obszarze gmin wiejskich wspierało realizację projektów w ramach kategorii interwencji w zakresie transportu (łączna wartość 38,6 mld PLN, w tym 23,7 mld PLN wkład UE). Pod względem wartości zaangażowanych środków unijnych na obszarze gmin wiejskich występowało trzy grupy beneficjentów – jednostki samorządu terytorialnego (14,9 mld PLN), przedsiębiorstwa (15 mld PLN) i organy władzy/administracji rządowej (15,1 mld PLN)⁶⁴.

Budżet krajowy

W następstwie wprowadzenia mechanizmów WPR zwiększyło się wsparcie finansowe rolnictwa z budżetu krajowego. Napływowi środków unijnych towarzyszył wzrost krajowych wydatków budżetowych na rolnictwo, rynki rolne i rozwój wsi, m.in. ze względu na konieczność współfinansowania niektórych programów unijnych. Notowany od przystąpienia do UE realny i trwały wzrost wydatków budżetowych na sektor rolny ma kluczowe znaczenie dla poprawy sytuacji dochodowej krajowych

⁶³ Należy w tym miejscu zaznaczyć, iż chodzi tu o lokalizację projektów, a niekoniecznie o bezpośrednie wsparcie obszarów wiejskich jako takich.

⁶⁴ *Sprawozdanie z realizacji Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia na lata 2007-2013...*

producentów rolnych oraz dalszych procesów modernizacyjnych w tych gospodarstwach.

Z budżetu krajowego, poza środkami przeznaczonymi na uzupełnienie płatności bezpośrednich oraz współfinansowanie programów, rolnictwo było wspierane w ramach pomocy krajowej poprzez:

- programy istniejące przed akcesją oraz te z maja 2007 r., dostosowane do *Wytycznych Wspólnoty w sprawie pomocy państwa w sektorze rolnym i leśnym na lata 2007-2013*, które umożliwiają finansowanie przede wszystkim:
 - dopłat do oprocentowania kredytów inwestycyjnych;
 - dopłat do oprocentowania kredytów na wznowienie produkcji w gospodarstwach rolnych i działach specjalnych produkcji rolnej, w których wstąpiły szkody spowodowane przez niekorzystne zjawiska;
 - dotacji do kosztów zbioru, transportu i unieszkodliwiania padłych zwierząt gospodarskich;
 - dotacji do programów hodowlanych w produkcji roślinnej i zwierzęcej;
 - zadań z zakresu ochrony roślin i rolnictwa ekologicznego;
- programy notyfikowane w Komisji Europejskiej, umożliwiające przede wszystkim finansowanie:
 - dopłat do paliwa rolniczego;
 - dopłat do składek ubezpieczenia upraw rolnych i zwierząt gospodarskich;
 - reasekuracji ubezpieczenia od skutków suszy w uprawach rolnych;
- programy zgłoszone do Komisji Europejskiej na podstawie tzw. rozporządzenia wyłączeniowego, umożliwiającego realizację doraźnego wsparcia producentów rolnych, np. w formie zasiłków socjalnych w związku z wystąpieniem niekorzystnych zjawisk atmosferycznych w latach 2006, 2008, 2009, 2010 i 2011;
- programy pomocy *de minimis*, dla których łączna kwota pomocy dla jednego gospodarstwa rolnego nie może przekroczyć w okresie trzech lat równowartości 15 tys. euro. W tej formie są realizowane m.in.:
 - dopłaty do kwalifikowanego materiału siewnego;
 - dopłaty do upraw energetycznych;
 - ulgi i umorzenia w podatku rolnym i od nieruchomości;
 - ulgi w opłacaniu składek na ubezpieczenie społeczne w Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego;
 - ulgi w spłacie czynszu dzierżawnego na rzecz Agencji Nieruchomości Rolnych.

Znaczny strumień środków finansowych skierowanych z UE i budżetu krajowego dla polskiego rolnictwa i obszarów wiejskich jest ważnym elementem w rozwoju i dalszej modernizacji tego sektora, na równi z możliwościami wynikającymi ze swobodnego dostępu do dużego rynku UE. Wysokość całkowitego wsparcia tego sektora w okresie 2003-2013 wzrosła ponad 8-krotnie (z 4,1 mld zł w 2003 r. do 34,5 mld zł w 2013 r.). Porównując natomiast średnioroczne dotacje państwa dla sektora rolnego przed (2003 r.) i po akcesji do UE (w latach 2004-2013) należy stwierdzić, iż polskie rolnictwo otrzymuje ponad 5-krotnie więcej środków finansowych. Łącznie w ramach środków krajowych i unijnych, w okresie od 2004 do 2013 r., w budżetach na sektor rolny została przyznana kwota prawie 200 mld zł na realizację wsparcia rolnictwa i rozwoju wsi. Wykonanie wydatków w latach 2012-2013 przedstawia poniższa tabela.

Tabela 11. Najważniejsze wydatki z budżetu krajowego i Unii Europejskiej w latach 2012-2013 (bez KRUS, w tys. zł).

Wyszczególnienie	2012	2013
Ogółem wydatki (I+II)	30 959 549	34 464 122
I. Budżet krajowy, z tego:	11 441 145	11 018 007
1. Rolnictwo, w tym:	844 675	877 787
- postęp biologiczny	118 078	122 444
- rolnictwo ekologiczne	3 617	4 462
- dopłaty do ubezpieczeń upraw rolnych i zwierząt gospodarskich	162 412	164 407
2. Rozwój wsi, w tym:	7 196 326	6 695 345
- Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa	7 170 688	6 670 097
3. Rynki rolne, w tym:	462 334	420 840
- Agencja Rynku Rolnego	433 802	391 792
- Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych	18 476	19 540
4. Rybołówstwo, w tym:	224 883	249 776
PO „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007-2013”	180 404	205 768
5. Inne wydatki, w tym:	2 712 927	2 774 259
- dopłaty do paliwa rolniczego	688 910	757 360
- zwalczanie chorób zakaźnych	158 060	152 378
II. Środki z Unii Europejskiej, z tego:	19 518 404	22 973 585
1. Rolnictwo, w tym:	5 499	3 884
- szkoły zawodowe	4 357	2 944
- doksztalcanie i doskonalenie nauczycieli	-	853
2. Rozwój wsi, z tego:	17 993 920	21 554 191
- finansowanie Wspólnej Polityki Rolnej (I filar) przez ARiMR	9 435 534	13 556 752
- finansowanie PROW 2007-2013 przez ARiMR	8 558 386	7 997 439
3. Rynki rolne, z tego:	484 613	405 440
- finansowanie Wspólnej Polityki Rolnej przez ARR	484 613	405 440
4. Rybołówstwo, z tego:	606 727	578 316
- finansowanie PO „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007-2013”	606 727	578 316
5. Budżety wojewodów, w tym:	427 645	431 754
- melioracje wodne	354 793	301 685

Źródło: opracowanie MRiRW.

Projektowane wsparcie wspólnotowe na lata 2014-2020 – główne założenia

Wysokość wsparcia

Porozumienie dotyczące Wieloletnich Ram Finansowych UE na okres programowania 2014-2020, zawarte na posiedzeniu Rady Europejskiej w dniu 8 lutego 2013 r., daje możliwość aktywnego wspierania i utrzymania dotychczasowych pozytywnych trendów rozwojowych w sferze obszarów wiejskich i rolnictwa w Polsce. Zgodnie z zawartymi wówczas ustaleniami, potwierdzonymi w późniejszych wspólnotowych rozporządzeniach⁶⁵, Polska w latach 2014-2020 otrzyma w ramach WPR środki unijne w wysokości **21,15 mld euro** na płatności bezpośrednie oraz **10,94 mld euro** na rozwój obszarów wiejskich (kwoty w cenach bieżących). Łączna kwota wsparcia wynosi **32,09 mld euro**, co w porównaniu do 28,62 mld euro w okresie programowania 2007-2013 oznacza **wzrost o 12%**. Wzrost alokacji w ramach WPR dla Polski jest znacznie większy niż w przypadku ogólnego budżetu WPR dla całej UE, który zwiększył się o ok. 4% (do 408,3 mld euro).

Polska skorzystała z możliwości przesunięcia do 25% koperty krajowej na lata 2015-2020 z II do I filara WPR, przysługującej państwom ze stawką płatności niższą niż 90% średniej UE. Oznacza to wzrost koperty płatności bezpośrednich o 2,34 mld euro do **23,49 mld euro**. Dodatkowo wkład krajowy do płatności bezpośrednich (płatności do tytoniu) w łącznej wysokości 0,18 mld euro zwiększa kopertę I filara do **23,67 mld euro**.

„Ubytek” środków na rozwój obszarów wiejskich, powstały wskutek przesunięcia części z nich do I filara, został zrekompensowany przez wkład krajowy w wysokości 4,91 mld euro. Łącznie koperta II filara wyniesie **13,51 mld euro**.

Uwzględniając powyższe, łączna kwota wsparcia polskiego rolnictwa i obszarów wiejskich w ramach Wspólnej Polityki Rolnej w latach 2014-2020, biorąc pod uwagę środki wspólnotowe i krajowe, wyniesie **37,23 mld euro**.

Płatności bezpośrednie

W dniu 31 lipca 2014 r. Polska notyfikowała Komisji Europejskiej główne założenia dotyczące sposobu wdrożenia w latach 2015-2020 zreformowanego systemu wsparcia bezpośredniego. Zaprezentowane przez MRiRW rozwiązania wykorzystują

⁶⁵ Załącznik I do rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 (<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1305&rid=2>) oraz Załącznik II do rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1307/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiającego przepisy dotyczące płatności bezpośrednich dla rolników na podstawie systemów wsparcia w ramach wspólnej polityki rolnej oraz uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 637/2008 i rozporządzenie Rady (WE) nr 73/2009 (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:347:0608:0670:PL:PDF>).

możliwości, jakie dają nowe unijne ramy prawne w zakresie uwzględnienia krajowych celów rozwojowych. Jest to istotne, ponieważ prawie $\frac{3}{4}$ środków unijnych dla Polski w ramach WPR 2014-2020 stanowią środki na płatności bezpośrednie. MRiRW dążyło do jak najlepszego wykorzystania płatności bezpośrednich do realizacji krajowych celów strategicznych, w tym celów *SZRWRiR*, w szczególności w zakresie bezpieczeństwa żywnościowego, wzrostu produktywności i konkurencyjności sektora rolno-spożywczego, a także ochrony środowiska i adaptacji do zmian klimatu.

W ramach nowego systemu na kwotę wsparcia w poszczególnych gospodarstwach będą składały się następujące rodzaje płatności:

- 1) jednolita płatność obszarowa,
- 2) płatność za zazielenienie,
- 3) płatność dla młodych rolników,
- 4) płatność dodatkowa,
- 5) płatności związane z produkcją,
- 6) przejściowe wsparcie krajowe.

Nowy system płatności bezpośrednich będzie **komplementarny z pozostałymi formami unijnego wsparcia** rolnictwa i obszarów wiejskich, w tym z:

- działaniami restrukturyzacyjnymi w PROW 2014-2020, m. in. wsparciem rolników przekazujących małe gospodarstwa, wsparciem dla młodych rolników i na rzecz restrukturyzacji;
- działaniami rolno-środowiskowymi nowego PROW 2014-2020 (komplementarność z wymogami zazielenienia) oraz wsparciem do ONW;
- zmianami w ramach wspólnej organizacji rynków rolnych, ze szczególnym wsparciem tworzenia organizacji producentów rolnych i ich zrzeszeń, mającym na celu wzmocnienie pozycji rolników w łańcuchu marketingowym oraz rozbudowanie instrumentów zarządzania rynkami w sytuacjach kryzysowych;
- planowanym w programach operacyjnych Polityki Spójności wsparciem reorientacji zawodowej rolników i członków ich rodzin.

PROW 2014-2020

Prace związane z przygotowaniem Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (PROW 2014-2020) trwały w Ministerstwie Rozwoju Wsi i Rolnictwa od połowy 2012 roku. W kwietniu 2013 r. opracowany został „Wstępny zarys Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020”, na bazie którego MRiRW rozpoczęło proces konsultacji PROW 2014-2020.

W okresie od 24 kwietnia 2013 roku do 14 lutego 2014 roku przeprowadzono szeroko zakrojone konsultacje społeczne PROW na lata 2014-2020. W proces konsultacji włączone zostały m.in. organizacje branżowe, związki zawodowe,

organizacje pozarządowe, instytucje naukowo-badawcze, podmioty reprezentujące społeczeństwo obywatelskie, w tym partnerzy działający na rzecz ochrony środowiska, podmioty odpowiedzialne za promowanie równości i niedyskryminacji, samorząd terytorialny wszystkich szczebli, a także administracja rządowa i osoby fizyczne. Informacja na temat przeprowadzonych konsultacji zawarta jest również w rozdziale 14 projektu PROW 2014-2020. Prace nad projektem PROW 2014-2020 wspierał Zespół - Grupa Robocza powołana zarządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 8 kwietnia 2013r. Skład Zespołu - Grupy Roboczej obejmował przedstawicieli strony rządowej oraz samorządowej, a także szerokie grono partnerów społecznych działających w obszarze objętym przygotowywanym programem, przedstawicieli środowisk naukowych i służb doradczych.

Projekt PROW 2014-2020 zakłada realizację 14 działań oraz 30 poddziałań. Wsparcie polityki rozwoju obszarów wiejskich realizowane będzie poprzez wszystkie sześć unijnych priorytetów dot. tej polityki. PROW 2014-2020 ukierunkowany został na wzrost konkurencyjności rolnictwa z uwzględnieniem celów środowiskowych. (szczegółowe informacje oraz projekt PROW 2014-2020 znajdują się na stronie internetowej www.minrol.gov.pl).

Wszystkie działania PROW 2014-2020 wpisują się w realizację poszczególnych celów SZRW RiR w następujący sposób:

- Cel 1. Wzrost jakości kapitału ludzkiego, społecznego, zatrudnienia i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich:

- *7.2 Transfer wiedzy i działalność informacyjna,*
- *7.3 Usługi doradcze, usługi z zakresu zarządzania gospodarstwem rolnym i usługi z zakresu zastępstw,*
- *7.7 Rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej;*

- Cel 2. Poprawa warunków życia na obszarach wiejskich oraz poprawa ich dostępności przestrzennej:

- *7.8 Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich,*
- *7.15 LEADER;*

Cel 3. Bezpieczeństwo żywnościowe:

- *7.4 Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych,*
- *7.6 Przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku klęsk żywiołowych i katastrof oraz wprowadzanie odpowiednich środków zapobiegawczych,*
- *7.13 Płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami;*

Cel 4. Wzrost produktywności i konkurencyjności sektora rolno-spożywczego:

- 7.2 Transfer wiedzy i działalność informacyjna,
- 7.3 Usługi doradcze, usługi z zakresu zarządzania gospodarstwem rolnym i usługi z zakresu zastępstw,
- 7.4 Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych,
- 7.5 Inwestycje w środki trwałe,
- 7.7 Rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej,
- 7.10 Tworzenie grup i organizacji producentów,
- 7.12 Rolnictwo Ekologiczne,
- 7.14 Współpraca;

Cel 5. Ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu na obszarach wiejskich:

- 7.9 Inwestycje w rozwój obszarów leśnych i poprawę żywotności lasów,
- 7.11 Działanie rolnośrodowiskowo-klimatyczne,
- 7.12 Rolnictwo Ekologiczne,
- 7.13 Płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami.

PO RYBY 2014-2020

W związku z późniejszym niż w przypadku pozostałych funduszy EFSI przyjęciem przepisów UE w zakresie Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego (Publikacja ww. przepisów miała miejsce w dniu 11 czerwca 2014 r. i od tego momentu można było podjąć prace nad ostateczną wersją PO RYBY 2014-2020), obecnie w Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi trwają intensywne prace związane z przygotowaniem Programem Operacyjnego „Rybacko i Morze”.

W dniu 21 października 2014 r. Rada Ministrów przyjęła projekt PO RYBY 2014-2020, co otworzyło drogę do podjęcia oficjalnych negocjacji tego dokumentu z Komisją Europejską. Warunkiem przekazania PO RYBY 2014-2020 do KE jest uprzednie przedłożenie KE zmienionej Umowy Partnerstwa. Zmiany wiążą się z późnym przyjęciem przez PE i Radę *rozporządzenia nr 508/2014 w sprawie EFMR*, które nastąpiło już po zatwierdzeniu przez KE Umowy Partnerstwa. Przedmiotowa Umowa została uzupełniona o część dotyczącą EFMR. Zmieniona UP została w dniu 20 listopada br. przekazana Ministerstwu Infrastruktury i Rozwoju, które zobowiązane jest przesłać ją do KE. Następnie MRiRW przedłoży KE projekt PO RYBY 2014-2020.

Umowa Partnerstwa

W dniu 23 maja 2014 r. Komisja Europejska zatwierdziła **Umowę Partnerstwa**, będącą najważniejszym dokumentem określającym strategię wykorzystania przez

Polskę środków z Europejskich Funduszy Strukturalnych i Inwestycyjnych (w ramach Polityki Spójności, Wspólnej Polityki Rolnej i Wspólnej Polityki Rybołówstwa) w perspektywie programowania 2014-2020. Polska jest jednym z pierwszych państw UE, które zakończyły negocjacje tego strategicznego dokumentu.

W Umowie Partnerstwa uwzględniono wyzwania rozwojowe stojące przed obszarami wiejskimi, w ramach zarówno Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich, jak i programów operacyjnych Polityki Spójności. W efekcie Umowa Partnerstwa zakłada, iż ważnym obszarem wsparcia w ramach funduszy UE będą obszary wiejskie i zależne od rybactwa, na których działania będą prowadzone z uwzględnieniem zapisów Strategii Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa na lata 2012-2020. Wśród wyodrębnionych w Umowie obszarów strategicznej interwencji (OSI), wskazano „obszary wiejskie, w szczególności o najniższym poziomie dostępu mieszkańców do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe”.

Poza wskazaniem w Umowie Partnerstwa głównych kierunków wsparcia obszarów wiejskich i rolnictwa w ramach Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Obszarów Wiejskich (EFRROW), dokument ten przewiduje, iż w ramach Polityki Spójności na działania na rzecz rozwoju obszarów wiejskich zostanie przeznaczonych ok. 5,2 mld euro, w formie dedykowanych instrumentów we właściwych programach krajowych i regionalnych. Powyższe wsparcie koncentrować się będzie na rozwoju przedsiębiorczości i lepszym wykorzystaniu kapitału ludzkiego, w tym reorientacji zawodowej rolników (ok. 1,5 mld euro), rewitalizacji społecznej i infrastrukturalnej (ok. 2 mld euro) oraz infrastrukturze wodno-kanalizacyjnej i przeciwpowodziowej (ok. 1,7 mld euro; wg ustaleń Rady Ministrów na dwa ww. rodzaje infrastruktury zostaną ukierunkowane środki w wysokości odpowiednio 1,2 mld euro i 0,5 mld euro).

Oprócz dedykowanych instrumentów zakłada się wsparcie obszarów wiejskich w ramach pozostałych dziedzin, będących przedmiotem horyzontalnych działań Polityki Spójności, wdrażanych bez rozróżniania pomiędzy poszczególnymi typami obszarów. Należy w tym kontekście wskazać takie (przykładowe) zagadnienia, jak: wyodrębnienie i wspieranie inteligentnych specjalizacji związanych z rolnictwem, rybactwem oraz przemysłem rolno-spożywczym; działania dotyczące technologii komunikacyjno-informacyjnych; wsparcie dla odnawialnych źródeł energii oraz termomodernizacji budynków; działania o charakterze horyzontalnym dotyczące wspierania przedsiębiorczości; wspieranie inwestycji w zakresie gospodarki odpadami, wspieranie przedszkoli na obszarach wiejskich, a także inne działania adresowane do placówek edukacyjnych; wspieranie usług społecznych oraz ekonomii społecznej itp.

Zatwierdzenie Umowy Partnerstwa przez Komisję Europejską otworzyło drogę do uzgodnień regionalnych i krajowych programów operacyjnych Polityki Spójności, PROW 2014-2020 oraz PO RYBY 2014-2020.

4. Omówienie najważniejszych działań (zmian legislacyjnych, zmian instytucjonalnych, interwencji/programów o charakterze interwencyjnym)

Cel 1 Wzrost jakości kapitału ludzkiego, społecznego, zatrudnienia i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich

Na obszary życia społecznego będące przedmiotem interwencji celu 1 oddziałują polityki objęte m.in. takimi działaniami administracji rządowej, jak: oświata i wychowanie, praca, zabezpieczenie społeczne, sprawy rodziny. W perspektywie programowania 2007-2013 sfery edukacji i zatrudnienia były przedmiotem wsparcia Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki na poziomie krajowym, a także Regionalnych Programów Operacyjnych. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 wspierał m.in. doskonalenie zawodowe rolników, rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich oraz aktywizację mieszkańców wsi.

a) Zmiany legislacyjne

W celu zwiększenia upowszechnienia edukacji przedszkolnej, w tym zwłaszcza na obszarach wiejskich, wprowadzono zmiany legislacyjne ułatwiające dostęp do wychowania przedszkolnego dzieci w wieku do 5 roku życia (rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 31 sierpnia 2010 r. w sprawie rodzajów innych form wychowania przedszkolnego, warunków tworzenia i organizowania tych form oraz sposobu ich działania - Dz.U. poz. 1080, oraz rozporządzenie MEN z dnia 28 czerwca 2011 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie rodzajów innych form wychowania przedszkolnego, warunków tworzenia i organizowania tych form oraz sposobu ich działania - Dz. U. poz. 839), które pozwoliły na tworzenie, obok istniejących przedszkoli, punktów przedszkolnych i zespołów wychowania przedszkolnego. Ponadto 1 września 2013 r. rozpoczęto wdrażanie istotnych zmian w systemie finansowania przedszkoli, będących wynikiem uchwalonych 13 czerwca 2013 r. przez Sejm zmian w ustawie o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (tzw. „ustawa przedszkolna”) (Dz. U. poz. 827), których istotą jest wsparcie finansowe jednostek samorządu terytorialnego w realizacji zadań z zakresu wychowania przedszkolnego poprzez dotowanie z budżetu państwa. Zmiany te skutkują znaczącym zwiększeniem dostępu do edukacji przedszkolnej (wskaźnik upowszechnienia wychowania przedszkolnego dla dzieci w wieku 3-5 lat na obszarach wiejskich wzrósł z 21,4% w roku szkolnym 2006/2007 do 63,6% w roku szkolnym 2013/2014).

Od 1 września 2013 r. weszły w życie zmiany do ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, które wprowadziły nowy instrument polityki prorodzinnej polegający na finansowaniu ze środków publicznych składek na ubezpieczenie społeczne w trakcie sprawowania opieki nad dzieckiem do lat 5 przez 3 lata lub - jeżeli jest niepełnosprawne - do lat 18 przez 6 lat. Jednocześnie

zainicjowano prace nad zmianą ww. ustawy oraz niektórych innych ustaw, mające na celu rozszerzenie zakresu podmiotowego ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników o osoby (rolników i domowników), które równolegle z prowadzeniem działalności rolniczej podejmą, jako dodatkową, pracę na podstawie umowy zlecenia. Ponadto prowadzono prace analityczne/studyjne w zakresie reformy systemu ubezpieczenia społecznego rolników, zarówno w MRiRW (zakres podmiotowy i przedmiotowy ubezpieczenia społecznego rolników), jak i MF (podatek z działalności rolniczej).

b) Zmiany instytucjonalne

Od 1 września 2012 r. w resortowych szkołach rolniczych rozpoczęło się wdrażanie nowych rozwiązań oświatowych, dotyczących podejścia do klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego (wprowadzenie podziału zawodu na kwalifikacje, wygaszanie szkół zawodowych dla osób dorosłych i wprowadzenie w to miejsce kwalifikacyjnych kursów zawodowych, możliwość odrębnego potwierdzania kwalifikacji poprzez zewnętrzny egzamin), co umożliwia łatwiejsze uzyskanie niezbędnych kwalifikacji zawodowych przewidzianych w danym zawodzie. W tym celu utworzone zostały Centra Kształcenia Ustawicznego (w latach 2012-2013 utworzono 23 CKU). Od roku szkolnego 2012/2013 klasyfikacja zawodów szkolnictwa zawodowego obejmuje kształcenie w 25 zawodach, dla których ministrem właściwym lub współwłaściwym jest minister do spraw rolnictwa, rozwoju wsi, rynków rolnych i rybołówstwa.

c) Interwencje/programy o charakterze inwestycyjnym

Działaniem mającym na celu wyrównywanie szans edukacyjnych młodzieży z obszarów wiejskich jest udzielanie stypendiów dla uczniów szkół rolniczych podległych Ministrowi Rolnictwa i Rozwoju Wsi a także coroczne udzielanie dotacji na realizację zadań publicznych dla jednostek niezaliczanych do sektora finansów publicznych, przeznaczanych na organizację m.in. wyjazdów, warsztatów, szkoleń, seminariów i zawodów sportowych dla młodzieży. Minister RiRW wspiera szkoły prowadzone przez JST w zakresie zakupu wyposażania w nowoczesne pomoce dydaktyczne, poprzez udzielanie pomocy materialnej na zakup nowoczesnych maszyn, urządzeń, narzędzi lub sprzętu, niezbędnych do realizacji praktycznej nauki zawodu. Dodatkowo MRiRW wspiera doskonalenie zawodowe nauczycieli związane m.in. z wykorzystaniem technologii ICT, poprzez akceptowanie planów doskonalenia zawodowego nauczycieli, przedstawianych Ministrowi jako organowi prowadzącemu przez Dyrektorów szkół.

W ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (Priorytet IX *Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach*, Poddziałanie 9.1.2 *Wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów z grup o utrudnionym dostępie do edukacji oraz zmniejszanie różnic w jakości usług edukacyjnych*, Poddziałanie 9.1.3 *Pomoc stypendialna dla uczniów szczególnie uzdolnionych*) realizowano wsparcie tworzenia kompleksowych

programów rozwojowych szkół i placówek oświatowych, których celem jest m.in. zmniejszanie nierówności w jakości edukacji na terenach miejskich i wiejskich. Jednocześnie Poddziałanie 9.1.1 *Zmniejszanie nierówności w stopniu upowszechnienia edukacji przedszkolnej* umożliwiło m.in. zakładanie nowych przedszkoli i innych form edukacji przedszkolnej, w szczególności na obszarach wiejskich.

W ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013 w latach 2012-2013 kontynuowane było wdrażanie działania 111 *Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie* PROW, w ramach którego doskonaleniem zawodowym zostali objęci rolnicy i posiadacze lasów na zasadzie dobrowolności, oraz działania 114 *Korzystanie z usług doradczych przez rolników i posiadaczy lasów*. Operacje, które powodują powstawanie nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich, są wspierane przez działania 311 *Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej*, 312 *Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw*, 413 *Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju*. Rozwojowi przedsiębiorczości na obszarach wiejskich służą działania 123 *Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej*, 312 oraz 413. Kapitał społeczny jest wspierany w ramach PROW 2007-2013 w szczególności poprzez podejście przekrojowe LEADER, którego celem jest aktywizacja mieszkańców obszarów wiejskich poprzez budowanie potencjału społecznego na wsi. Wsparcie udzielane jest tu w ramach działań: 413, 421 *Wdrażanie projektów współpracy*, 431 *Funkcjonowanie lokalnej grupy działania, nabywanie umiejętności i aktywizacja*.

W latach 2012-2013 Ośrodki Doradztwa Rolniczego organizowały szkolenia i wyjazdy studyjne, których celem było podnoszenie pozarolniczych kwalifikacji zawodowych mieszkańców obszarów wiejskich. Ponadto prowadzone były dyżury w biurze reorientacji zawodowej oraz opracowano Indywidualne Plany Reorientacji Zawodowej. Dodatkowo wszystkie oddziały ODR realizowały zadania dotyczące edukacji cyfrowej osób dorosłych na obszarach wiejskich i zapewnienia szerokiego dostępu do wiedzy w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej w formie szkoleń, spotkań i warsztatów.

Cel 2 Poprawa warunków życia na obszarach wiejskich oraz poprawa ich dostępności przestrzennej

a) Zmiany legislacyjne

W Ministerstwie Infrastruktury i Rozwoju zainicjowane zostały prace nad ustawą o korytarzach przesyłowych. Głównym celem ww. ustawy jest stworzenie odpowiednich i stabilnych warunków dla realizacji celu publicznego w postaci budowania, utrzymania oraz modernizowania infrastruktury technicznej niezbędnej do zapewnienia nieprzerwanego dostarczania energii elektrycznej, gazów w tym dwutlenku węgla, ciepła, ropy naftowej i produktów naftowych, wody, a także odbioru ścieków. Rozwiązania projektowanej ustawy pozwolą również, m. in. na lepsze

wykorzystywanie środków z Unii Europejskiej przewidzianych w programie operacyjnym Infrastruktura i Środowisko na lata 2014-2020.

Ustawa z dnia 14 grudnia 2012 r. o odpadach (Dz. U. z 2013 poz. 21, z późn. zm.), stanowiąca transpozycję do polskiego prawa dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/98/WE z dnia 19 listopada 2008 r. w sprawie odpadów oraz uchylającej niektóre dyrektywy (Dz. Urz. UE L 312 z 22.11.2008, str. 3), reguluje zbieranie i przetwarzanie odpadów (obejmujące odzysk i unieszkodliwianie) w Polsce.

W celu poprawy możliwości funkcjonowania spółek wodnych, w Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi zostały przygotowane propozycje zmian ustawy Prawo wodne w zakresie dotyczącym działalności tych spółek, w tym na rzecz zwiększenia możliwości pomocy spółkom wodnym w realizacji ich zadań statutowych.

b) Zmiany instytucjonalne

W dniu 22 marca 2012 roku Zarządzeniem Nr 4 Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi został powołany *Zespół do spraw opracowania projektu Narodowego Programu Odnowy Melioracji i Rozwoju Retencji*. Ustalono, że kluczowym zagadnieniem przy opracowywaniu projektu Programu jest określenie, w perspektywie 5 i 20 lat, zapotrzebowania rolnictwa w zakresie inwestycji, utrzymania i eksploatacji urządzeń melioracyjnych i retencyjnych, z uwzględnieniem uwarunkowań produkcyjnych, ekonomicznych, środowiskowych i klimatycznych, a także określenie zapotrzebowania na szkolenie kadr na potrzeby gospodarowania wodami na obszarach wiejskich. W związku z tym na zlecenie MRiRW zostały przygotowane opracowania dotyczące ww. zagadnień.

W dniu 22 sierpnia 2012 r. zostało opublikowane rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 10 sierpnia 2012 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania *Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej* objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. Wprowadzone zmiany dotyczyły m.in. wydłużenia do 18 miesięcy (z 6 miesięcy) okresu na uzupełnienie przez wnioskodawców zainteresowanych inwestycją biogazu rolniczego niezbędnej dokumentacji. W wyniku realizacji ww. działania zostało złożonych 176 wniosków z czego, według stanu na dzień 28 lutego 2014 r. podpisano 4 umowy na kwotę 2,0 mln zł., a 4 wnioski na kwotę 2 mln zł są w podpisie w Oddziałach Regionalnych ARiMR.

c) Interwencje/programy o charakterze inwestycyjnym

W 2013 r. MRiRW we współpracy z Fundacją na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa rozpoczęło prace nad ogólnopolską kampanią informacyjną w ramach projektu pn. *Biogazownie szansą dla rolnictwa i środowiska*, współfinansowanego ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. W realizację projektu zaangażowane są również Wojewódzkie Ośrodki Doradztwa Rolniczego

oraz Powiatowe Punkty Konsultacyjne ds. OZE. MRiRW udzieliło honorowego patronatu dla tego wydarzenia oraz uczestniczyło w spotkaniach w charakterze eksperta.

W ramach PROW 2007-2013, do końca 2013 r. nabory wniosków o przyznanie pomocy w ramach działania 321 Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej PROW 2007-2013 zostały przeprowadzone we wszystkich województwach. Podpisane umowy dotyczyły m.in. inwestycji związanych z zaopatrzeniem w wodę oraz odprowadzaniem i oczyszczaniem ścieków, w tym budowy lub rozbudowy systemów kanalizacji sieciowej lub kanalizacji zagrodowej. Do dnia 31 grudnia 2013 r. dzięki zrealizowanym operacjom wybudowano 15,41 tys. km sieci wodociągowej i kanalizacyjnej z wyłączeniem przyłączy, wykonano 33 076 szt. kanalizacji zagrodowych oraz wybudowano 420 oczyszczalni ścieków. Dzięki tym operacjom z udoskonalonych usług gospodarki wodno-ściekowej (zaopatrzenie w wodę oraz odprowadzanie i oczyszczanie ścieków, w tym systemy kanalizacji sieciowej lub kanalizacji zagrodowej) korzysta 2 992 785 osób.

Ponadto, w ramach PROW 2007-2013, realizowano projekty w ramach działania 321 *Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej PROW 2007-2013* m.in. przyznawana była pomoc dot. tworzenia systemu zbierania i odbierania oraz przetwarzania odpadów komunalnych. Do dnia 31 grudnia 2013 r. dzięki zrealizowanym operacjom utworzono system, który umożliwia zagospodarowanie 245,75 tys. ton odpadów. Dzięki tym operacjom z udoskonalonych usług tworzenia systemu zbierania i odbierania oraz przetwarzania odpadów komunalnych korzystają 1 892 943 osoby.

W zakresie rozwoju dostępności transportowej obszarów wiejskich, realizowano wdrażanie drugiego etapu (2012-2015) *Narodowego Programu Przebudowy Dróg Lokalnych*. Ponadto, w nowej perspektywie finansowej, zaprojektowano w ramach PROW 2014-2020, poddziałanie 7.8.1.2 *Budowa lub modernizacja dróg lokalnych* umożliwiające wsparcie w zakresie budowy lub modernizacji dróg lokalnych. Dodatkowe wsparcie dla obszarów wiejskich w tym zakresie zostało zaprojektowane w ramach PO liŚ 2014-2020, poprzez realizację Priorytetów Inwestycyjnych 7.1 *Wspieranie multimodalnego jednolitego europejskiego obszaru transportu poprzez inwestycje w TEN-T* oraz 7.4 *Rozwój i rehabilitacja kompleksowego, nowoczesnego i interoperacyjnego systemu transportu kolejowego*.

Cel 3 Bezpieczeństwo żywnościowe

Problematyka bezpieczeństwa żywnościowego jest przedmiotem interwencji prowadzonej w ramach działów administracji rządowej „rolnictwo” i „rynki rolne”. W perspektywie programowania 2007-2013 realizacji celów w tym zakresie służyły płatności bezpośrednie (przyczyniając się do utrzymania bazy produkcyjnej w rolnictwie), a także takie działania Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich, jak 121 *Modernizacja gospodarstw rolnych* czy 132 *Uczestnictwo rolników w systemach*

jakości żywności oraz Krajowego planu działania na rzecz ograniczenia ryzyka związanego ze stosowaniem środków ochrony roślin na lata 2013-2017.

a) Zmiany legislacyjne

W latach 2012-2013 MRiRW sukcesywnie dokonywało zmian w ustawie o płatnościach w ramach systemów wsparcia bezpośredniego a także w rozporządzeniu MRiRW w sprawie podziału środków PROW 2007-2013, co pozwalało reagować na bieżąco na pojawiające się potrzeby w tym zakresie.

W 2013 r. rozpoczęto w MRiRW prace legislacyjne nad wdrożeniem do prawa krajowego zmian dotyczących wspólnej organizacji rynków produktów rolnych.

W obszarze oznaczeń produktów, w dniu 25 maja 2012 r. Sejm zmienił ustawę o wyrobie napojów spirytusowych oraz o oznaczeniach geograficznych napojów spirytusowych, określającą definicje oznaczenia geograficznego Polska Wódka/Polish Vodka. Ponadto w 2013 r. trwały prace nad zmianą ustawy o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych.

W 2013 r. przyjęta została ustawa z dnia 8 marca 2013 r. o środkach ochrony roślin, wraz z szeregiem przepisów wykonawczych. Celem wymienionych regulacji prawnych jest zrównoważone stosowanie środków ochrony roślin, co ma istotne znaczenie dla efektywności ochrony upraw (a więc dla zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego), jak również ograniczania ryzyka związanego ze stosowaniem tych preparatów dla konsumenta (co jest warunkiem zachowania konkurencyjności polskich płodów rolnych tak na rynku wewnętrznym Unii Europejskiej, jak i rynkach państw trzecich) oraz dla środowiska naturalnego.

W roku 2013 przyjęty został także *Krajowy plan działania na rzecz ograniczenia ryzyka związanego ze stosowaniem środków ochrony roślin*. Ten strategiczny dokument, ściśle związany z celami SZRWRiR, określa na lata 2013-2017 kierunki polityki kraju w odniesieniu do ograniczania ryzyka związanego z chemiczną ochroną roślin oraz promowaniem metod alternatywnych.

W latach 2012-2013, realizując cele *Krajowego planu działania* podjętych zostało szereg działań na rzecz promowania integrowanej ochrony roślin, w szczególności działań informacyjno-edukacyjnych, wśród których wymienić należy przede wszystkim udostępnienie metodyk integrowanej ochrony dla poszczególnych upraw.

b) Zmiany instytucjonalne

W odniesieniu do produktów rybołówstwa w 2013 r. rozpoczęto prace nad przygotowaniem elektronicznego systemu identyfikowalności zewnętrznej w celu wyeliminowania praktyk nieuczciwej konkurencji, związanych z wprowadzaniem na rynek produktów o niskiej jakości i wartościach żywieniowych, które dodatkowo nie zawsze są prawidłowo oznakowane. Rozwój systemu identyfikowalności, dzięki

któremu odpowiednie organy kontrolne niezależnie od miejsca kontroli będą miały wgląd do pełnej informacji o produkcie, przyczyni się także do zwalczania nielegalnych połowów oraz zapewnienia prawidłowych warunków handlu.

c) Interwencje/programy o charakterze inwestycyjnym

Podstawowym narzędziem Wspólnej Polityki Rolnej służącym utrzymaniu żywotnych ekonomicznie gospodarstw rolnych oraz utrzymaniu gruntów w dobrej kulturze rolnej rozumianej jako zachowanie gruntów w gotowości do produkcji przy równoczesnym uwzględnieniu wymogów środowiska, jest system wsparcia bezpośredniego. Na realizację tych celów wpływały także działania PROW 2007-2013, w szczególności 112 *Ułatwianie startu młodym rolnikom*, 121 *Modernizacja gospodarstw rolnych*, 126 *Przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku wystąpienia klęsk żywiołowych oraz wprowadzenie odpowiednich działań zapobiegawczych*, 211, 212 *Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)*, oraz 214 *Program rolnośrodowiskowy (Płatności rolnośrodowiskowe)*.

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa udziela wsparcia rolnikom w ramach budżetu krajowego, tzw. pomoc krajową, m.in. w formie dopłat do oprocentowania oraz gwarancji i poręczeń i spłaty preferencyjnych kredytów inwestycyjnych i klęskowych, dofinansowania kosztów ponoszonych przez producentów rolnych na utylizację padłych zwierząt, dofinansowania kosztów poniesionych na przygotowanie wniosku o rejestrację nazw i oznaczeń geograficznych pierwotnych produktów rolnych. W latach 2012 i 2013 rolnicy nadal mieli możliwość odzyskać część pieniędzy wydanych na olej napędowy używany do produkcji rolnej, a także udzielano im, w ramach pomocy de minimis, dopłat z budżetu krajowego z tytułu zużytego do siewu lub sadzenia materiału siewnego kategorii elitarny lub kwalifikowany.

W obszarze jakości żywności w ramach PROW 2007-2013 wdrażano działanie 132 *Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności*, które ma na celu poprawę jakości produkcji przez wsparcie rolników uczestniczących w dobrowolnych systemach dotyczących jakości żywności w systemach wspólnotowych (System Chronionych Nazw Pochodzenia i Chronionych Oznaczeń Geograficznych, System Gwarantowanych Tradycyjnych Specjalności, system rolnictwa ekologicznego) i krajowych (Integrowana Produkcja, Jakość Tradycja, System QMP). Ponadto MRiRW realizuje Program Poznaj Dobrą Żywność, którego celem jest kreowanie pozytywnego wizerunku artykułów rolno-spożywczych wysokiej jakości.

Jednym z mechanizmów WPR jest „Wsparcie działań promocyjnych i informacyjnych na rynkach wybranych produktów rolnych”, z którego współfinansowane są działania informacyjne i promocyjne prowadzone na terenie państw Wspólnoty oraz na obszarze niektórych państw trzecich. Wdrażane w ramach PROW 2007-2013 działanie 133 *Działania informacyjne i promocyjne* miało na celu zwiększenie popytu

na produkty rolne i środki spożywcze objęte mechanizmami jakości żywności, pogłębienie wiedzy konsumentów o zaletach produktów objętych mechanizmami jakości żywności, pogłębienie wiedzy konsumentów o mechanizmach jakości żywności, wsparcie grup producentów skupiających podmioty aktywnie uczestniczące w systemach jakości żywności. Ponadto w ramach PO RYBY 2007-2013 wdrażano działanie 3.4. *Rozwój nowych rynków i kampanie promocyjne*, a w ramach realizowanego przez Ministerstwo Gospodarki projektu systemowego *Promocja polskiej gospodarki na rynkach międzynarodowych* (Poddziałanie 6.5.1. Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka) prowadzono Program Promocji Branży Polskich Specjalności Żywnościowych.

W obszarze upowszechniania wiedzy w zakresie zasad żywienia wdrażano unijny program „Owoce w szkole”, a także projekty w ramach PO RYBY 2007-2013. Wojewódzkie Ośrodki Doradztwa Rolniczego promują wiedzę na temat zdrowego żywienia i kształtowania odpowiednich nawyków żywieniowych oraz upowszechniają metody produkcji rolniczej i stylu życia przyjaznego dla środowiska w tym rolnictwa ekologicznego i działań rolnośrodowiskowych poprzez organizację szkoleń, konferencji i konkursów, czy uczestnictwo w targach. Projekty w tym zakresie realizuje także Ministerstwo Zdrowia oraz Główny Inspektorat Sanitarny.

Cel 4 Wzrost produktywności i konkurencyjności sektora rolno-spożywczego

Kwestie związane z rozwojem sektora rolno-spożywczego są przedmiotem interwencji prowadzonej w ramach działań administracji rządowej „rolnictwo” i „rynki rolne”. W perspektywie programowania 2007-2013 rozwój tej dziedziny gospodarki wspierany był głównie poprzez działania Osi 1 *Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego* Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich.

a) Zmiany instytucjonalne

MRiRW prowadzi Zintegrowany System Rolniczej Informacji Rynkowej, zapewniający uczestnikom rynku rolnego w Polsce dostęp do informacji o poziomie cen na rynku rolnym. Z kolei Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa - Państwowy Instytut Badawczy na zlecenie MRiRW prowadzi System Monitoringu Suszy Rolniczej w Polsce oraz serwis informacyjny pn. „racjonalna gospodarka nawozowa”.

b) Interwencje/programy o charakterze inwestycyjnym

Modernizację technicznej infrastruktury produkcyjnej w rolnictwie i rybactwie wspierały takie działania PROW 2007-2013, jak 112 *Ułatwianie startu młodym rolnikom*, 121 *Modernizacja gospodarstw rolnych*, czy też 123 *Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej*, a w ramach PO RYBY 2007-2013 działanie *Inwestycje w zakresie przetwórstwa i obrotu*.

Innowacyjne rozwiązania w sektorze rolno-spożywczym wdrażano m.in. poprzez realizację działań 111 *Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie* oraz 123 *Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej* PROW 2007-2013. Profesjonalne doradztwo w celu podnoszenia poziomu wiedzy i umiejętności rolników stosujących nowe technologie w produkcji roślinnej i zwierzęcej zapewniają Ośrodki Doradztwa Rolniczego. Ponadto nadzorowane przez MRiRW Instytuty realizują szereg działań, mających na celu wdrożenie i promocje innowacyjnych rozwiązań w sektorze rolno-spożywczym.

W obszarze poprawy warunków pracy, bezpieczeństwa i jakości zarządzania w sektorze rolno-spożywczym Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego prowadzi działania, które mają na celu zapobieganie wypadkom przy pracy w indywidualnych gospodarstwach rolnych. Przedsięwzięcia mające na celu podnoszenie świadomości zagrożeń w rolnictwie realizują MRiRW, KRUS, Państwowa Inspekcja Pracy i Centrum Doradztwa Rolniczego.

W zakresie rozwoju doradztwa i upowszechniania informacji rynkowych w sektorze rolno-spożywczym w ramach PROW 2007-2013 wdrażano działanie 114 *Korzystanie z usług doradczych przez rolników i posiadaczy lasów*. Porad w zakresie informacji rynkowej udzielają Ośrodki Doradztwa Rolniczego.

Badania na rzecz zrównoważonego rozwoju sektora rolno-spożywczego są prowadzone przez Instytuty nadzorowane przez MRiRW (m.in. IUNG-PIB, Instytut Zootechniki - PIB, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej - PIB, Instytut Hodowli i Aklimatyzacji Roślin - PIB w Radzikowie, Instytut Włókien Naturalnych i Roślin Zielarskich w Poznaniu, Instytut Technologiczno -Przyrodniczy w Falentach, Instytut Ochrony Roślin - PIB w Poznaniu). W ostatnich latach odnotowuje się wzrost udziału ośrodków naukowo-badawczych w międzynarodowych projektach badawczych, przy jednoczesnym prowadzeniu działań mających na celu rozwijanie i poprawianie infrastruktury naukowo-badawczej.

Cel 5. Ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu na obszarach wiejskich

Działania w zakresie realizacji *celu 5 SZRWRiR* były realizowane przez MRiRW głównie w ramach wdrażania *Programu rolnośrodowiskowego* PROW 2007-2013. Ponadto, cel 5 był realizowany w ramach programów wieloletnich oraz inicjatyw podejmowanych przez resort rolnictwa w zakresie upowszechniania wiedzy o konsekwencjach zmian klimatycznych oraz odnawialnych źródłach energii.

a) Zmiany legislacyjne

Prowadzono, koordynowane przez Ministerstwo Środowiska, prace nad projektem ustawy o zmianie ustawy - *Prawo ochrony środowiska oraz niektórych innych ustaw*, zwanym dalej projektem ustawy o zmianie ustawy prawo ochrony środowiska, które obejmują m. in. zmiany przepisów w zakresie ochrony powierzchni ziemi.

W latach 2012-2013 MRiRW aktywnie uczestniczyło w pracach legislacyjnych nad zmianami ustaw: Prawo energetyczne, o biokomponentach i biopaliwach ciekłych oraz przy tworzeniu ustawy o odnawialnych źródłach energii

b) Zmiany instytucjonalne

Powołano *Zespół do spraw opracowania projektu Narodowego Programu Odnowy Melioracji i Rozwoju Retencji*, którego celem jest określenie, w perspektywie 5 i 20 lat, zapotrzebowania rolnictwa w zakresie inwestycji, utrzymania i eksploatacji urządzeń melioracyjnych i retencyjnych, z uwzględnieniem uwarunkowań produkcyjnych, ekonomicznych, środowiskowych i klimatycznych, a także określenie zapotrzebowania na szkolenie kadr na potrzeby gospodarowania wodami na obszarach wiejskich.

c) Interwencje/programy o charakterze inwestycyjnym

Przygotowano dla wszystkich Obszarów Szczególnie Narażonych (OSN) (na okres 2012-2016) jednakowe wymogi programów działań, które dotyczą (i) obowiązków osób prowadzących działalność na OSN w zakresie poprawy praktyki rolniczej; (ii) edukacji prowadzących działalność rolniczą na OSN w zakresie dobrej praktyki rolniczej oraz prowadzenie dla nich specjalistycznego doradztwa; (iii) kontroli rolniczych źródeł zanieczyszczenia; (iv) Sposobu monitorowania oraz dokumentowania realizacji programów i jego efektów.

W okresie 2012-2013 wdrażano *Program rolnośrodowiskowy* w ramach PROW 2007-2013, w ramach którego realizowano pakiet *Rolnictwo zrównoważone* oraz pakiet *Ochrona gleb i wód oraz rolnictwo ekologiczne*, które koncentrują się na ochronie jakości wód oraz są związane z racjonalną gospodarką nawozami i środkami ochrony roślin. W zakresie tych pakietów wydatkowano kwotę 1799 mln zł.

Równocześnie, w zakresie wdrażania działań PROW 2007-2013 realizowane były szkolenia, m.in. z działań rolno środowiskowych, leśnych oraz z wiedzy na temat *praktyk przyjaznych klimatowi*. Udostępnione zostały materiały informacyjne m.in. z zakresu działań realizowanych w ramach: *Programu Rolnośrodowiskowego* oraz *Zalesiania gruntów rolnych oraz zalesiania gruntów innych niż rolne*.

Odbudowa drzewostanów po zniszczeniach spowodowanych katastrofami naturalnymi realizowana była w latach 2012 i 2013 poprzez działanie *Odtwarzanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego przez katastrofy* oraz *wprowadzanie instrumentów zapobiegawczych* objęte PROW 2007-2013.

Prowadzono badania w zakresie wzajemnego oddziaływania rozwoju obszarów wiejskich, rolnictwa i rybactwa na zmiany klimatu realizowane są w szczególności w ramach Programu wieloletniego IUNG-PIB, w tym zadanie 1.1. *System informacji o wpływie zmian klimatycznych na rolnictwo oraz metodach adaptacji*.

Kontynuowano realizację *Krajowego programu zwiększania lesistości*, który zakłada osiągnięcie w 2020 r. lesistości na poziomie 30%.

W 2013 r., MRiRW we współpracy z Fundacją na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa (FDPA), w ramach ogólnopolskiej kampanii informacyjnej pn. *Biogazownie szansą dla rolnictwa i środowiska*, współfinansowanej ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, podjęte zostały działania mające na celu upowszechnianie wiedzy z zakresu wykorzystania OZE. W realizację projektu zaangażowane są również Wojewódzkie Ośrodki Doradztwa Rolniczego oraz Powiatowe Punkty Konsultacyjne ds. OZE.

W 2012 r. na zamówienie MRiRW Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB, wykonał ekspertyzę pt. „Ekspertyza dotycząca uwarunkowań rozwoju poszczególnych rodzajów odnawialnych źródeł energii na obszarach wiejskich oraz ich wpływ na poprawę opłacalności produkcji rolniczej w Polsce w kontekście WPR”. Ekspertyza została udostępniona do publicznej wiadomości poprzez zamieszczenie na stronie internetowej MRiRW.

W roku 2013 opracowany został projekt Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, obejmujący m.in. działania dotyczące środowiska i klimatu: program rolnośrodowiskowo-klimatyczny, zalesianie i tworzenie terenów zalesionych, płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami oraz rolnictwo ekologiczne. Beneficjentami tego działania będą rolnicy. Kwota przeznaczona na realizację tych instrumentów wyniesie co najmniej 30% budżetu PROW 2014-2020.

5. Stopień realizacji celów strategicznych określonych w Strategii

Ze względu na fakt, iż *Sprawozdanie z realizacji Strategii...* jest pierwszym z cyklicznych sprawozdań ma ono wyłącznie charakter monitorujący, a krótki czas od wejścia w życie Strategii nie pozwala na wyciąganie obiektywnych i uzasadnionych wniosków odnośnie do stopnia zaawansowania realizacji jej celów.

Do monitorowania oraz oceny efektów realizacji SZRWRiR służą wskaźniki przypisane do celu ogólnego Strategii oraz do celów szczegółowych. Prezentowane poniżej wartości poszczególnych wskaźników w większości zostały zaczerpnięte z bazy danych systemu STRATEG, wspierającego proces monitorowania rozwoju.

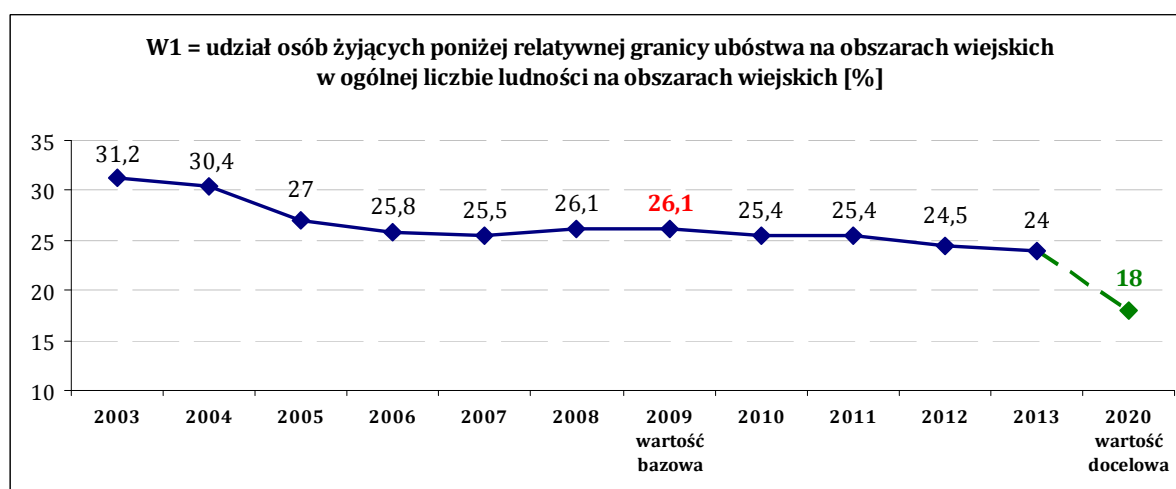
W przypadku niektórych wskaźników (W_3 , W_{23} , W_{24} , W_{25} , W_{32} , W_{51} , W_{52} , W_{53}), uzyskane z GUS zweryfikowane dane implikują konieczność zmiany ich wartości bazowej, przy czym wartości docelowe tych wskaźników nie uległy zmianie. Szczegółowe objaśnienia w tym zakresie zamieszczono w opisie poszczególnych wskaźników. Formalna zmiana tych wielkości w samej strategii będzie miała miejsce przy okazji nowelizacji/aktualizacji SZRWRiR.

Ogólna ocena realizacji celu ogólnego (Poprawa jakości życia na obszarach wiejskich oraz efektywne wykorzystanie ich zasobów i potencjałów, w tym rolnictwa i rybactwa, dla zrównoważonego rozwoju kraju).

Wskaźnik W_1 - udział osób żyjących poniżej relatywnej granicy ubóstwa na obszarach wiejskich w ogólnej liczbie ludności na obszarach wiejskich

Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym na obszarach wiejskich W_1 , obliczany na podstawie informacji uzyskanych z badania budżetów gospodarstw domowych, jako relatywną granicę ubóstwa przyjmuje 50% średnich wydatków ogółu gospodarstw domowych.

Rysunek 8. Zmiany wartości wskaźnika W_1 – udział osób żyjących poniżej relatywnej granicy ubóstwa na obszarach wiejskich w ogólnej liczbie ludności na obszarach wiejskich [%].

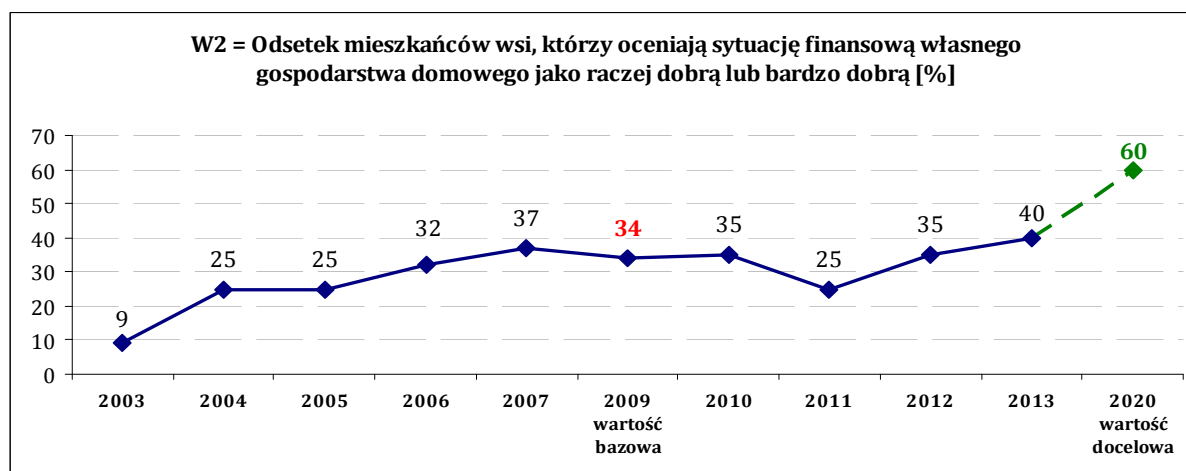

Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych GUS (Badanie budżetów gospodarstw domowych).

Wskaźnik W_2 - Odsetek mieszkańców wsi, którzy oceniają sytuację finansową własnego gospodarstwa domowego jako raczej dobrą lub bardzo dobrą

Wskaźnik W_2 jest obliczany na podstawie badania "Polska wieś i rolnictwo", realizowanego na zlecenie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Agencji Nieruchomości Rolnych oraz Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego. Istotny spadek tego odsetka w 2011 r. miał jedynie epizodyczny charakter, przez co wskaźnik ten osiągnął w 2013 r. rekordowy wynik 40%.

Rysunek 9. Zmiany wartości wskaźnika W_2 – odsetek mieszkańców wsi, którzy oceniają sytuację finansową własnego gospodarstwa domowego jako raczej dobrą lub bardzo dobrą [%].

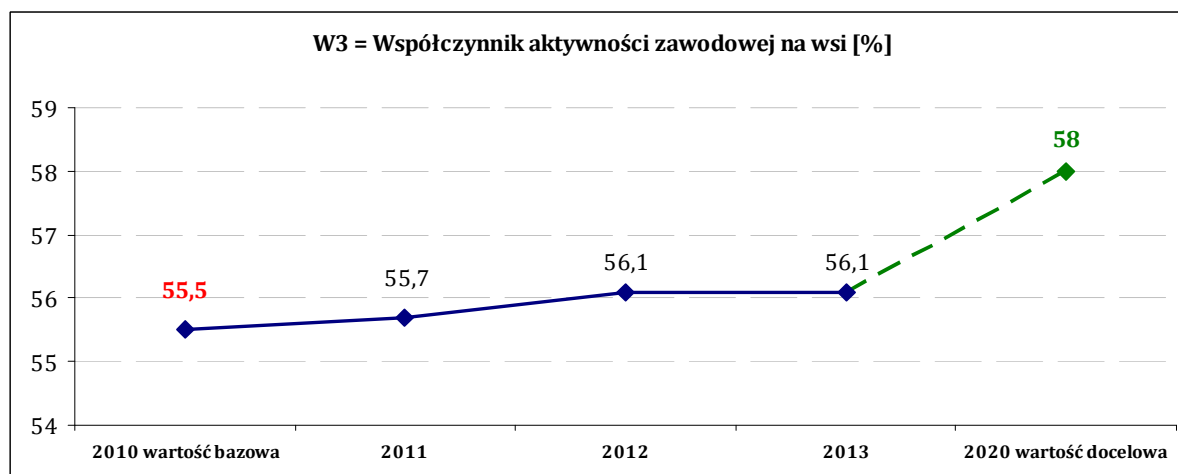

Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych z badania „Polska wieś i rolnictwo 2013”.

Wskaźnik W_3 - współczynnik aktywności zawodowej na wsi

Wskaźnik W_3 , dotyczący osób w wieku 15 lat i więcej, obliczany jest na podstawie Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności. Populację aktywnych zawodowo stanowią pracujący i bezrobotni. Biorąc pod uwagę, że ujęta w SZRWRiR wartość bazowa wskaźnika za 2009 r. (55,2%) nie jest w pełni porównywalna z danymi za lata 2010-2013 (ze względu na zmiany metodologiczne, które miały miejsce w tym okresie)⁶⁶, **za wartość bazową przyjęto wartość z 2010 r. – 55,5%.**

Rysunek 10. Zmiany wartości wskaźnika W_3 – współczynnik aktywności zawodowej na wsi [%].

Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych GUS (Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności).

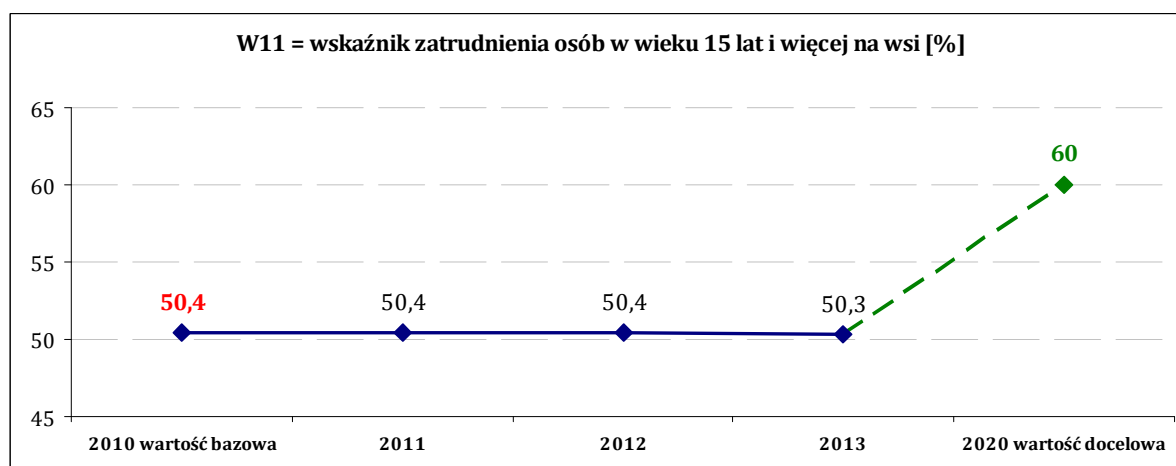
⁶⁶ Chodzi przede wszystkim o zmiany podstawy uogólniania wyników na populację generalną po spisach powszechnych, które są podstawą opracowywania bilansów ludności.

Ogólna ocena realizacji celu szczegółowego 1. Wzrost jakości kapitału ludzkiego, społecznego, zatrudnienia i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich

Wskaźnik W_{11} - wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 15 lat i więcej na wsi

Wskaźnik W_{11} , mierzący udział pracujących w liczbie ludności, obliczany jest na podstawie BAEL. Nie odnotowuje się pozytywnych zmian wskaźnika, wskutek czego odległość do jego docelowego poziomu pozostaje znacząca.

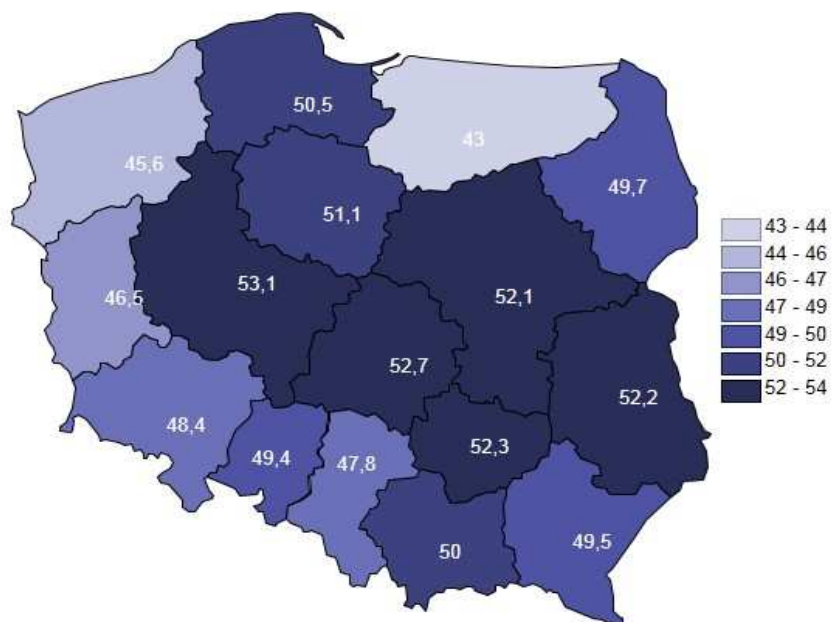
Rysunek 11. Zmiany wartości wskaźnika W_{11} – wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 15 lat i więcej na wsi.

Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych GUS (BAEL).

Wskaźnik W_{11} jest silnie zróżnicowany regionalnie. Rozpiętość między województwami o najniższej i najwyższej wartości tego wskaźnika wynosiła w 2012 r. ponad 10 p.p. (43% w warmińsko-mazurskim, 53,1% w wielkopolskim).

Rysunek 12. Wartości wskaźnika W_{11} – wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 15 lat i więcej na wsi w 2012 r. wg województw.

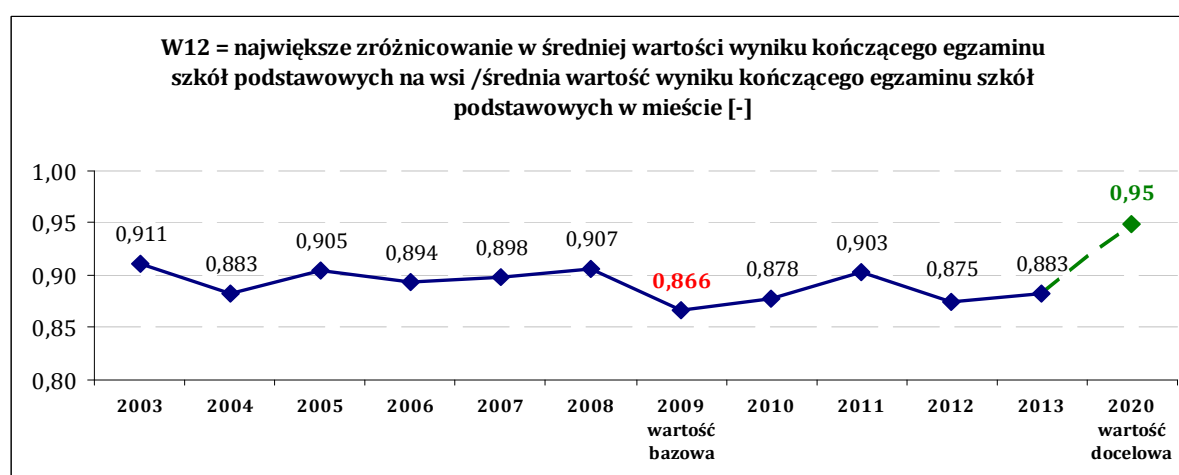

Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie Banku danych lokalnych GUS.

Wskaźnik W_{12} - największe zróżnicowanie w średniej wartości wyniku kończącego egzaminu szkół podstawowych na wsi/średnia wartość wyniku kończącego egzaminu szkół podstawowych w mieście

Poziom zatrudnienia na obszarach wiejskich niezmiennie zależy w znacznej mierze od wykształcenia mieszkańców. Tymczasem jak wynika z analizy wskaźnika W_{12} , występuje duże zróżnicowanie średniej wartości wyniku kończącego egzaminu szkół podstawowych, tak w układzie miasto/wieś jak i w porównaniu międzyregionalnym. Wartość wskaźnika podlega nieznacznym wahaniom, przy czym w ostatnich dwóch latach ustabilizowała się nieco powyżej wartości bazowej.

Rysunek 13. Zmiany wartości wskaźnika W_{12} – największe zróżnicowanie w średniej wartości wyniku kończącego egzaminu szkół podstawowych na wsi/średnia wartość wyniku kończącego egzaminu szkół podstawowych w mieście [-]

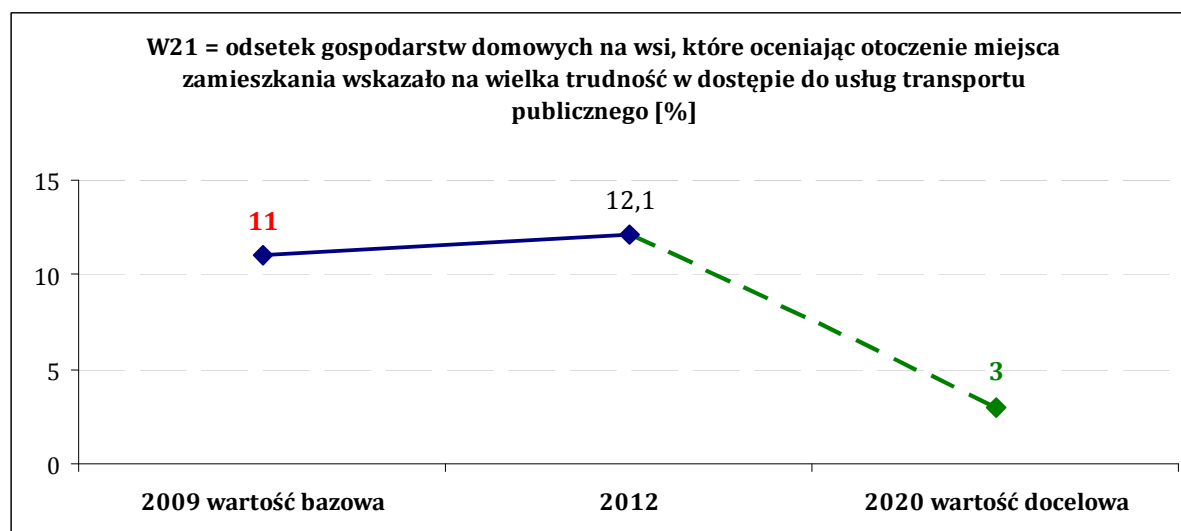
Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych Centralnej Komisji Egzaminacyjnej.

Ogólna ocena realizacji celu szczegółowego 2. Poprawa warunków życia na obszarach wiejskich oraz poprawa ich dostępności przestrzennej

Wskaźnik W_{21} – odsetek gospodarstw domowych na wsi, które oceniając otoczenie miejsca zamieszkania, wskazały na wielką trudność w dostępie do usług transportu publicznego

Wskaźnik W_{21} ilustruje dostępność przestrzenną obszarów wiejskich mierzoną poziomem ich skomunikowania z najbliższymi miastami wojewódzkimi i powiatowymi. Pochodzi on z badania EU-SILC (Europejskie Badanie Dochodów i Warunków Życia) - w 2009 r. z modułu "Niedostatek materialny", a w 2012 r. z modułu "Warunki mieszkaniowe".

Rysunek 14. Zmiany wartości wskaźnika W_{21} – odsetek gospodarstw domowych na wsi, które oceniając otoczenie miejsca zamieszkania, wskazały na wielką trudność w dostępie do usług transportu publicznego.

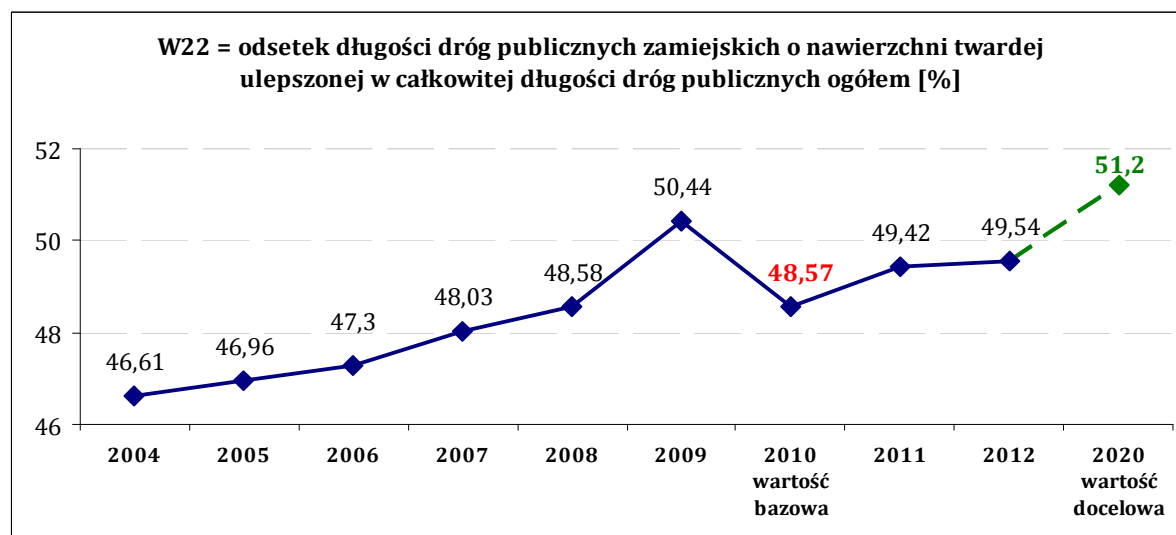

Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych GUS (Europejskie Badanie Dochodów i Warunków Życia).

Wskaźnik W_{22} – odsetek długości dróg publicznych zamiejskich o nawierzchni twardej ulepszonej w całkowitej długości dróg publicznych ogółem

Wskaźnik W_{22} mierzy postęp realizacji inwestycji infrastrukturalnych w zakresie dróg lokalnych. Do dróg o nawierzchni twardej ulepszonej zalicza się drogi o nawierzchni z kostki kamiennej, klinkieru, betonu, z płyt kamienno-betonowych i bitumu.

Rysunek 15. Zmiany wartości wskaźnika W_{22} – odsetek długości dróg publicznych zamiejskich o nawierzchni twardej ulepszonej w całkowitej długości dróg publicznych ogółem [%].

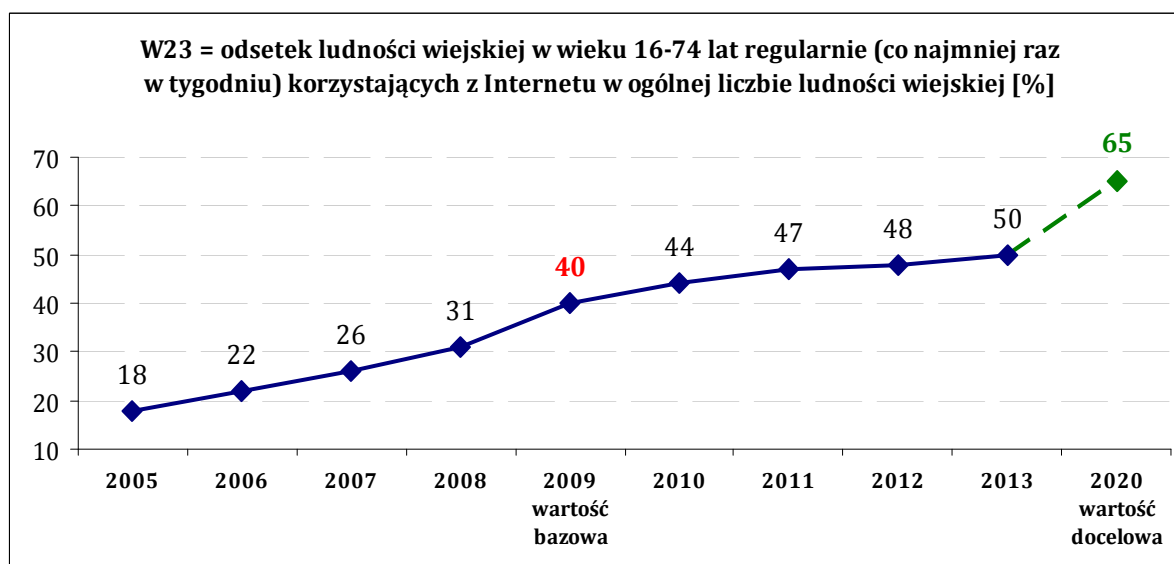

Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych GUS.

Wskaźnik W_{23} – odsetek ludności wiejskiej w wieku 16-74 lat regularnie (co najmniej raz w tygodniu) korzystających z Internetu w ogólnej liczbie ludności wiejskiej

Wskaźnik W_{23} obliczany jest na podstawie badania "Wskaźniki społeczeństwa informacyjnego", którego sposób przeprowadzenia określony jest wymogami zawartymi w rozporządzeniach Komisji Europejskiej. Wartość bazowa wskaźnika została zmieniona na skutek informacji uzyskanych z GUS, tj. **przyjęto nową wartość bazową z 2009 r. – 40%** (w strategii było 47%). Mając na uwadze, że zmiana ta nie zaburzyła szeregu historycznego, na podstawie którego została zaprojektowana wartość docelowa, nie zmieniono zakładanej w strategii wartości docelowej w 2020 r.

Rysunek 16. Zmiany wartości wskaźnika W_{23} – odsetek ludności wiejskiej w wieku 16-74 lat regularnie (co najmniej raz w tygodniu) korzystających z Internetu w ogólnej liczbie ludności wiejskiej [%].

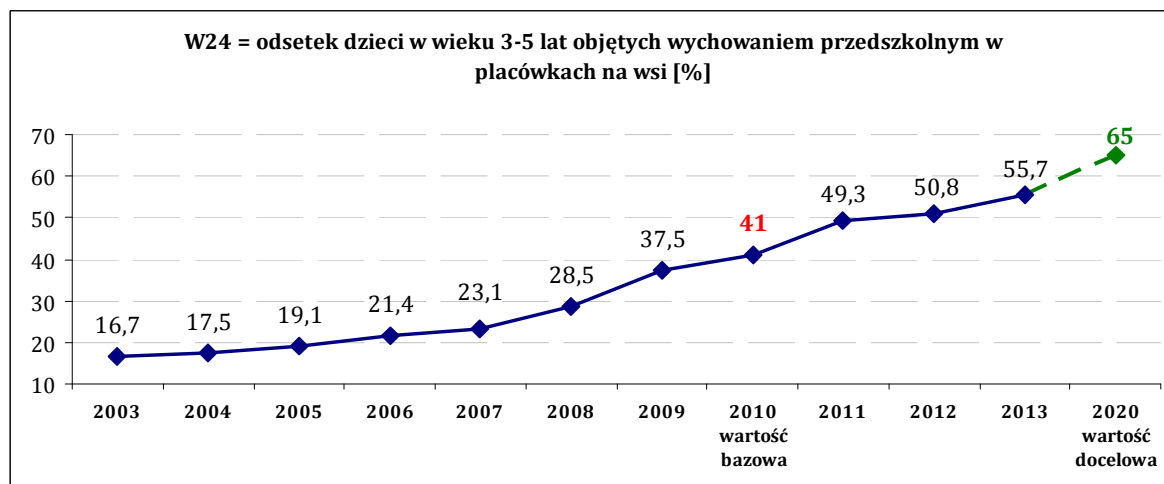

Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych GUS/Eurostatu (badanie "Wskaźniki społeczeństwa informacyjnego").

Wskaźnik W_{24} – odsetek dzieci w wieku 3-5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w placówkach na wsi

Wartość bazowa wskaźnika W_{24} została wskazana w SZRWIR w ślad za danymi prezentowanymi w *Banku danych regionalnych GUS* za lata 2003-2010. Między innymi w oparciu o tę wartość została oszacowana wartość docelowa tego wskaźnika. Jednakże GUS zweryfikował dane za 2010 r. (zmiana z 43% do 41%), dlatego też w monitoringu strategii **przyjmuje się nową wartość bazową wskaźnika 41%**, nie zmieniając przy tym wartości docelowej.

Rysunek 17. Zmiany wartości wskaźnika W_{24} – odsetek dzieci w wieku 3-5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w placówkach na wsi [%]

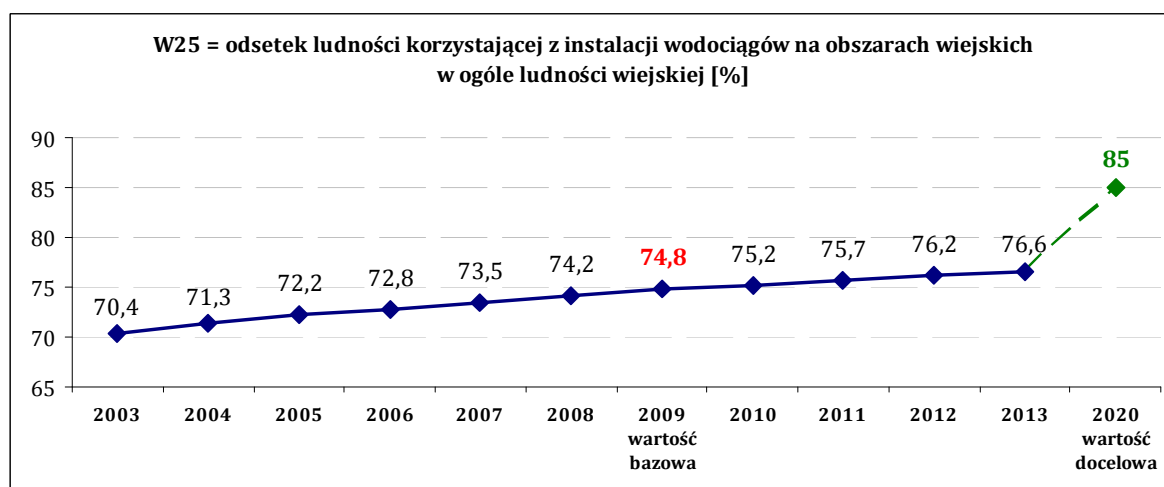

Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych Ministerstwa Edukacji Narodowej.

Wskaźnik W_{25} – odsetek ludności korzystającej z instalacji wodociągów na obszarach wiejskich w ogóle ludności wiejskiej

Wartość bazowa wskaźnika W_{25} w SZRW RiR (74,7%) została przywołana za danymi prezentowanymi w *Banku danych regionalnych* GUS za lata 2002-2009. Od momentu przyjęcia strategii przez Radę Ministrów dane zostały zweryfikowane i uzupełnione, dlatego **dla celów monitorowania i oceny wdrażania strategii przyjmuje się zaktualizowaną wartość bazową wskaźnika wnoszącą 74,8%**, a zmiana ta nie powoduje zmiany docelowej wartości wskaźnika.

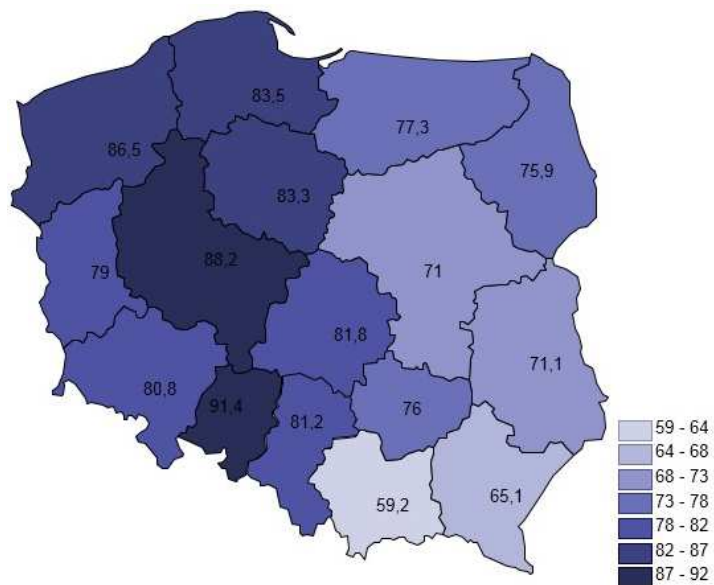
Rysunek 18. Zmiany wartości wskaźnika W_{25} – odsetek ludności korzystającej z instalacji wodociągów na obszarach wiejskich w ogóle ludności wiejskiej [%]

Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych GUS.

Wskaźnik W_{25} cechowała w 2012 r. bardzo duża rozpiętość regionalna. Wyraźnie na niekorzyść odstawały pod tym względem od reszty regionów województwa małopolskie i podkarpackie. Z drugiej strony trzy województwa (opolskie, wielkopolskie i zachodniopomorskie) już wówczas osiągnęły poziom zwodociągowania przekraczający wartość docelową dla całego kraju wyznaczoną na 2020 r.

Rysunek 19. Zróżnicowanie regionalne wartości wskaźnika W_{25} – odsetek ludności korzystającej z instalacji wodociągów na obszarach wiejskich w ogólnej ludności wiejskiej w 2012 r.

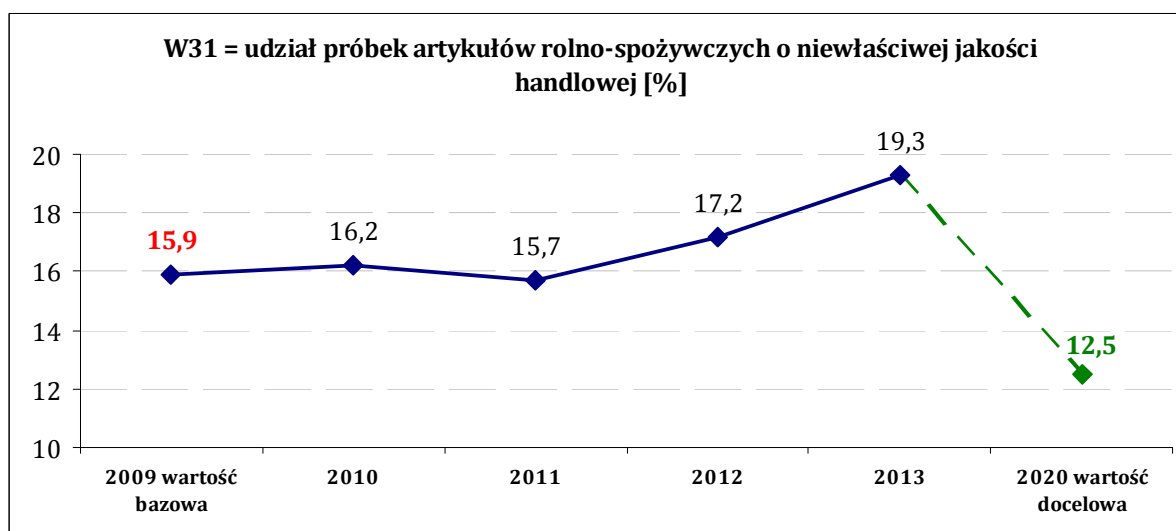
Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych Banku Danych Regionalnych GUS.

Ogólna ocena realizacji celu szczegółowego 3. Bezpieczeństwo żywnościowe

Wskaźnik W_{31} – udział próbek artykułów rolno-spożywczych o niewłaściwej jakości handlowej

Wskaźnik W_{31} określa udział próbek artykułów rolno-spożywczych o jakości handlowej niezgodnej z wymaganiami lub deklaracją producenta w stosunku do liczby próbek poddanych kontroli przez Inspekcję Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych.

Rysunek 20. Zmiany wartości wskaźnika W_{31} – udział próbek artykułów rolno-spożywczych o niewłaściwej jakości handlowej [%].

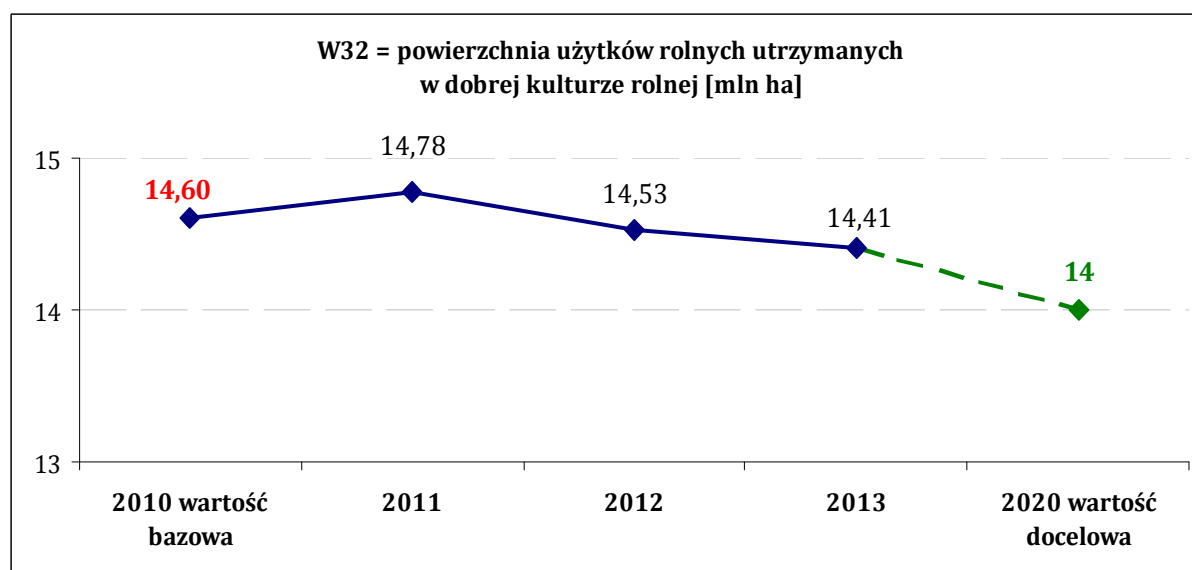
Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych Inspekcji Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych.

Wskaźnik W_{32} – powierzchnia użytków rolnych utrzymanych w dobrej kulturze rolnej [mln ha]

Użytki rolne w dobrej kulturze rolnej to użytki utrzymywane zgodnie z normami, określonymi w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 11 III 2010 r. w sprawie minimalnych norm (Dz. U. Nr 39, poz. 211) z późniejszymi zmianami. Powierzchnia użytków rolnych w dobrej kulturze rolnej obejmuje: powierzchnię pod zasiewami, grunty ugorowane, uprawy trwałe (w tym sady), ogrody przydomowe, łąki trwałe i pastwiska trwałe. Wskutek informacji uzyskanych z GUS **skorygowano wartość bazową tego wskaźnika z 14 mln ha na 14,60 mln ha**. Od 2011 r. postępuje powolny spadek wskaźnika W_{32} , który obecnie znajduje się nieznacznie poniżej wartości bazowej.

Od 2010 r. dane GUS o liczbie gospodarstw rolnych i powierzchni użytków rolnych nie obejmują posiadaczy użytków rolnych nieprowadzących działalności rolniczej oraz posiadaczy poniżej 1 ha użytków rolnych prowadzących działalność rolniczą o małej skali (poniżej określonych progów), nie są więc w pełni porównywalne z danymi dla lat poprzednich.

Rysunek 21. Zmiany wartości wskaźnika W_{32} – powierzchnia użytków rolnych utrzymanych w dobrej kulturze rolnej [mln ha].

Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych GUS.

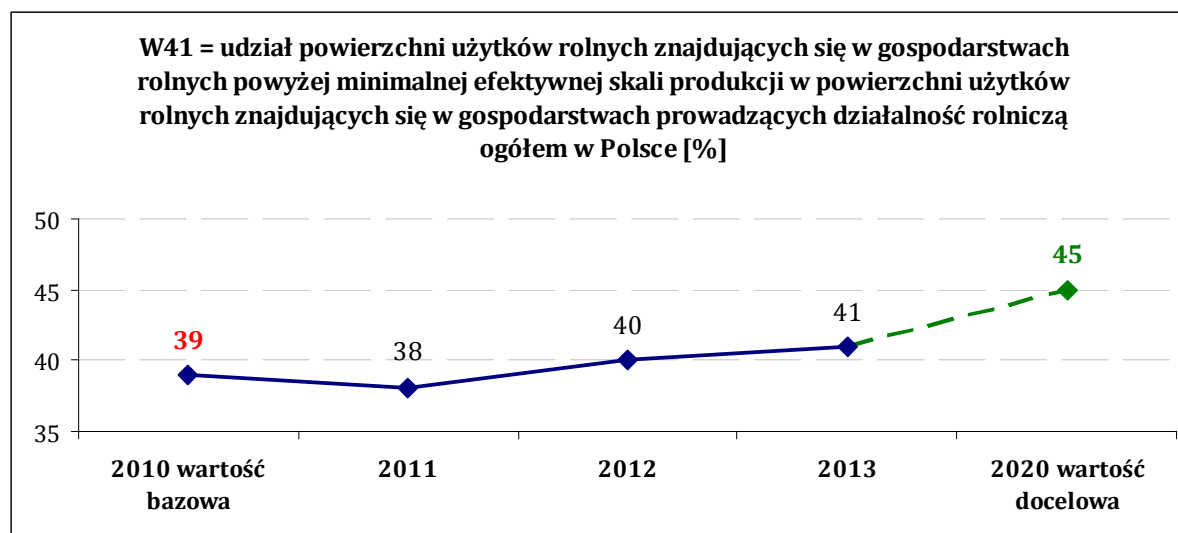
Ogólna ocena realizacji celu szczegółowego 4. Wzrost produktywności i konkurencyjności sektora rolno-spożywczego

Wskaźnik W_{41} – udział powierzchni użytków rolnych znajdujących się w gospodarstwach rolnych powyżej minimalnej efektywnej skali produkcji w powierzchni użytków rolnych znajdujących się w gospodarstwach prowadzących działalność rolniczą ogółem w Polsce

Kluczowy dla efektywności sektora rolnego oraz możliwości konkurencyjności polskich gospodarstw rolnych na jednolitym rynku jest proces przekształceń struktury obszarowej gospodarstw związany ze wzrostem liczby największych z nich. Na potrzeby wskaźnika W_{41} za gospodarstwo rolne o minimalnej efektywnej skali produkcji uznano gospodarstwo o powierzchni użytków rolnych powyżej 30 ha. Do powierzchni użytków rolnych zalicza się powierzchnię: pod zasiewami, gruntów ugorowanych, upraw trwałych (w tym sadów), ogrodów przydomowych, łąk trwałych i pastwisk trwałych oraz użytków rolnych pozostałych.

Od 2010 r. dane GUS o liczbie gospodarstw rolnych i powierzchni użytków rolnych nie obejmują posiadaczy użytków rolnych nieprowadzących działalności rolniczej oraz posiadaczy poniżej 1 ha użytków rolnych prowadzących działalność rolniczą o małej skali (poniżej określonych progów), nie są więc w pełni porównywalne z danymi dla lat poprzednich.

Rysunek 22. Zmiany wartości wskaźnika W_{41} – udział powierzchni użytków rolnych znajdujących się w gospodarstwach rolnych powyżej minimalnej efektywnej skali produkcji w powierzchni użytków rolnych znajdujących się w gospodarstwach prowadzących działalność rolniczą ogółem w Polsce [%].

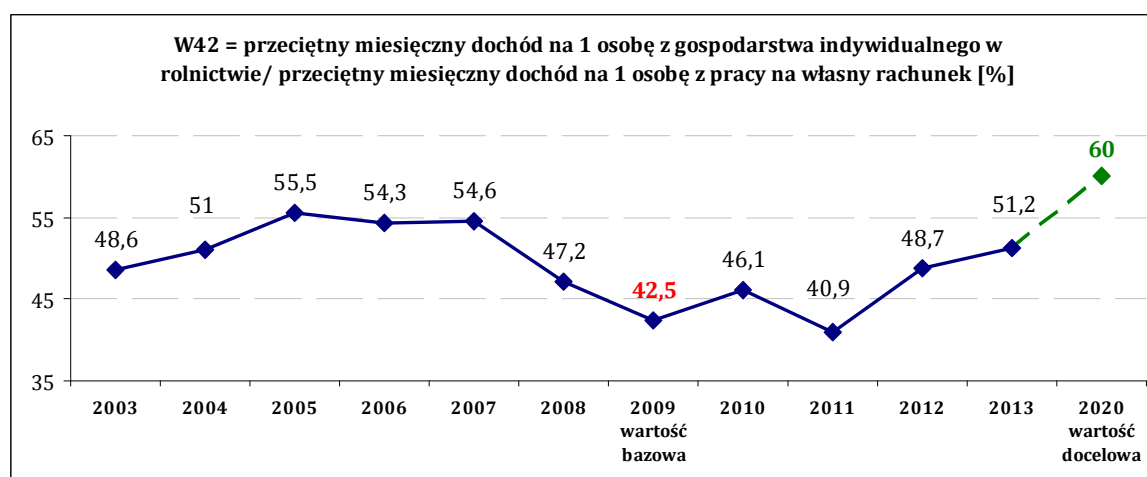

Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych GUS.

Wskaźnik W_{42} – przeciętny miesięczny dochód na 1 osobę z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie/przeciętny miesięczny dochód na 1 osobę z pracy na własny rachunek

Relacja przeciętnego miesięcznego dochodu rozporządzalnego na 1 osobę w gospodarstwie domowym otrzymywanego z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie do dochodu rozporządzalnego na 1 osobę w gospodarstwie domowym otrzymywanego z pracy na własny rachunek, badana corocznie od 2003 r. w ramach badania budżetów gospodarstw domowych, podlega częstym wahaniom. Mimo wyraźnego wzrostu wskaźnika W_{42} w okresie 2011-2013 r., wciąż osiąga on wartość niższą niż w „rekordowych” latach 2005-2007.

Rysunek 23. Zmiany wartości wskaźnika W_{42} – przeciętny miesięczny dochód na 1 osobę z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie/przeciętny miesięczny dochód na 1 osobę z pracy na własny rachunek [%].

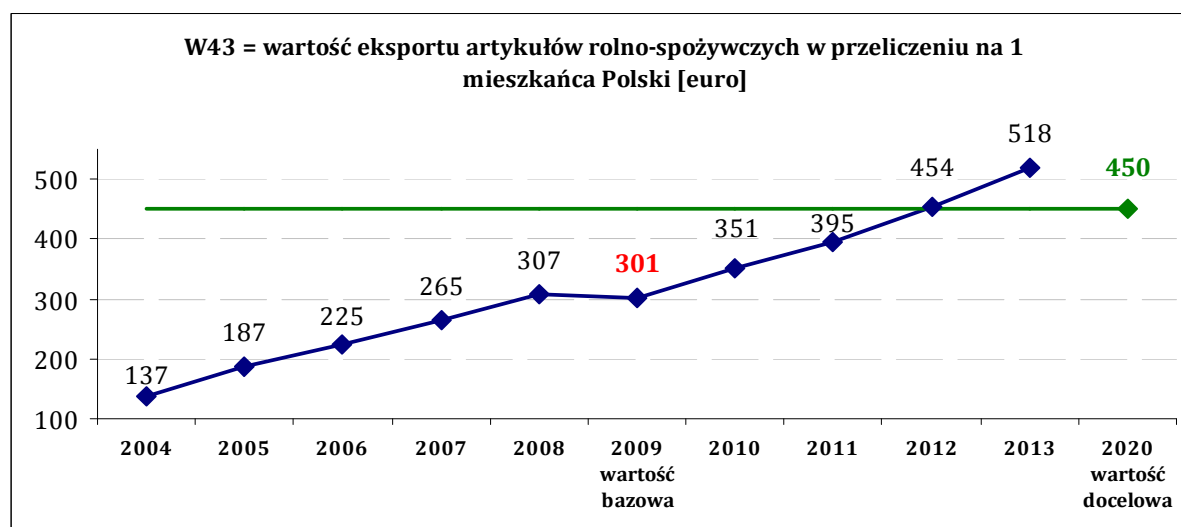

Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych GUS (Badanie budżetów gospodarstw domowych).

Wskaźnik W_{43} – wartość eksportu artykułów rolno-spożywczych w przeliczeniu na 1 mieszkańca Polski

Wartość towarów wywiezionych poza granicę Polski zaliczanych do grupy artykułów rolno-spożywczych wyrażona w euro w przeliczeniu na 1 mieszkańca, mierzona zgodnie z metodologią opracowaną przez Departament Statystyki ONZ, od 2009 r. nieprzerwanie wzrasta w tempie kilkunastu % rocznie, wskutek czego już w 2012 r. przekroczyła wartość docelową. Tendencja ta świadczy o stale rosnącej konkurencyjności polskiego sektora rolno-spożywczego.

Rysunek 24. Zmiany wartości wskaźnika W_{43} – wartość eksportu artykułów rolno-spożywczych w przeliczeniu na 1 mieszkańca Polski [euro].

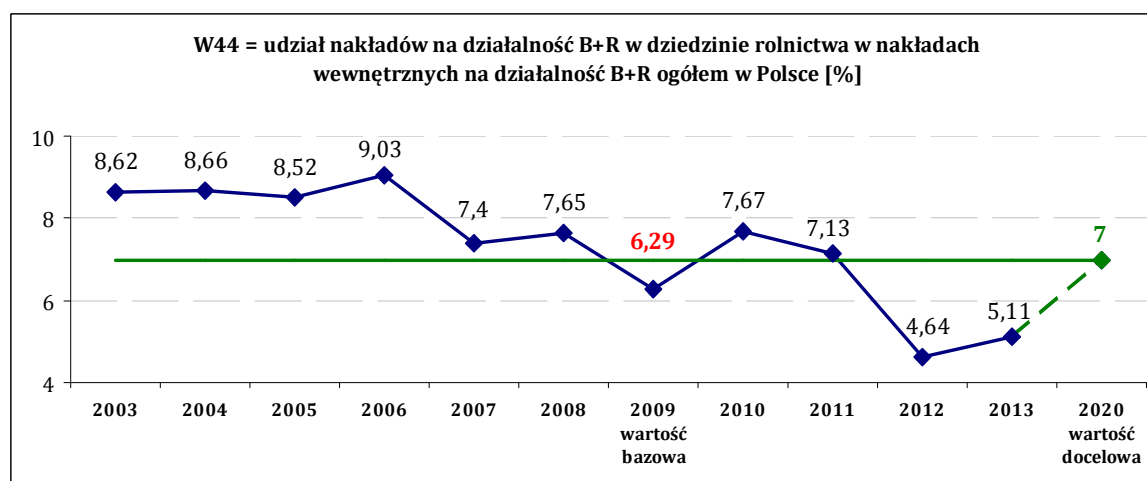

Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych GUS.

Wskaźnik W_{44} – udział nakładów na działalność B+R w dziedzinie rolnictwa w nakładach wewnętrznych na działalność B+R ogółem w Polsce

Wzrost wskaźnika W_{44} , mierzącego relację nakładów na działalność badawczą i rozwojową w dziedzinie nauk rolniczych do nakładów wewnętrznych⁶⁷ na działalność badawczą i rozwojową ogółem w kraju, odwrócił obserwowaną w okresie 2010-2012 wyraźnie spadkową tendencję wskaźnika. Niemniej jednak aktualna wartość wskaźnika jest wciąż znacznie niższa od wartości bazowej.

Rysunek 25. Zmiany wartości wskaźnika W_{44} – udział nakładów na działalność B+R w dziedzinie rolnictwa w nakładach wewnętrznych na działalność B+R ogółem w Polsce [%].

Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych GUS.

⁶⁷ Nakłady wewnętrzne na działalność B+R to nakłady poniesione w roku sprawozdawczym na prace B+R wykonane w jednostce sprawozdawczej, niezależnie od źródła pochodzenia środków, czyli łącznie ze środkami uzyskanymi z zagranicy (eksport prac B+R). Obejmują zarówno nakłady bieżące, jak i nakłady inwestycyjne na środki trwałe związane z działalnością B+R, lecz nie obejmują amortyzacji środków trwałych.

Ogólna ocena realizacji celu szczegółowego 5. Ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu na obszarach wiejskich

Wskaźnik W_{51} – wskaźnik czystości wód

Wskaźnik W_{51} , bazując na wynikach monitoringu jakości wód podziemnych przedstawianych w corocznych publikacjach GUS pt. *Ochrona środowiska*, mierzy odsetek badanych prób (dane za 2010 r.)/punktów pomiarowych (dane za 2012 r.)⁶⁸ w których zidentyfikowano wody podziemne o dwóch najwyższych klasach jakości⁶⁹. Wskutek informacji uzyskanych z GUS **skorygowano wartość bazową wskaźnika dla I klasy jakości wód podziemnych z 0% na 0,5%**. Ponadto, wskutek dostępności danych za 2010 r., **za wartość bazową dla II klasy wód przyjęto wartość z 2010 r. – 15,7%** (w SZRWRiR wartość bazowa była określona za 2007 r. i wynosiła 2,2%).

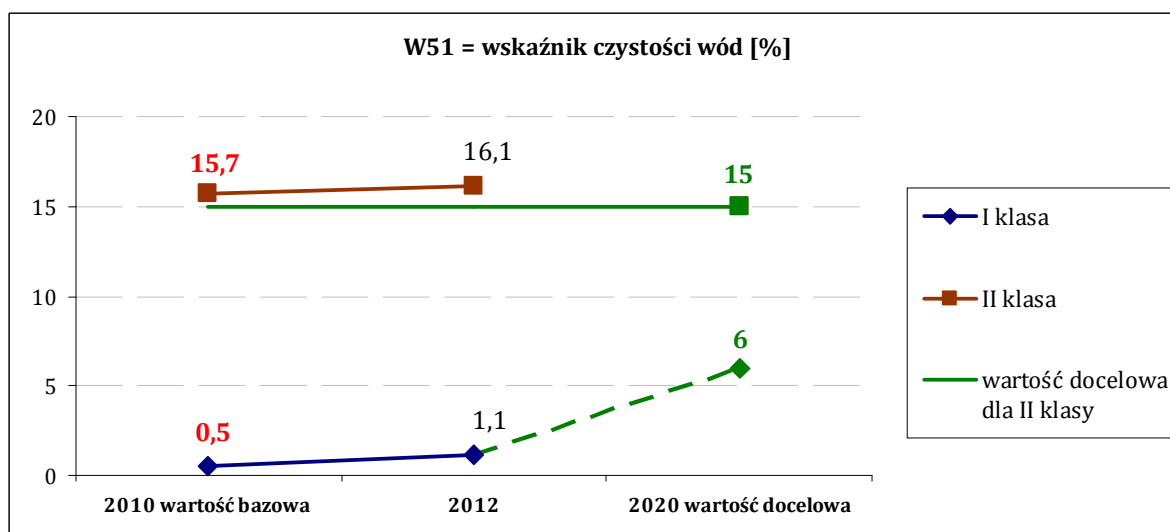
Monitoring stanu chemicznego oraz ocena stanu jednolitych części wód podziemnych w dorzeczach w raporcie za 2012 r.⁷⁰ wskazuje na nieliczne punkty pomiarowe o tendencji wzrostowej wskaźników fizyczno-chemicznych jakości wód. Obserwowane trendy rosnące, tylko w niektórych przypadkach można określić jako spowodowane zanieczyszczeniem wód podziemnych pochodzenia antropogenicznego. W przypadku większości wskaźników podwyższone stężenia mogą być wywołane zarówno przez naturalne procesy geogeniczne, jak i przez antropopresję.

⁶⁸ Dane za lata 2010 i 2012 pochodzą z monitoringu diagnostycznego obejmującego wszystkie 161 jednolite części wód podziemnych. W okresie 2010-2012 sieć pomiarowa uległa reorganizacji – liczba punktów pomiarowych wzrosła z ok. 800 do 1000.

⁶⁹ Podczas przyszłej nowelizacji/aktualizacji SZRWRiR planowana jest zmiana miary i doprecyzowanie nazwy wskaźnika W_{51} w oparciu o uzgodnienia z Ministerstwem Środowiska.

⁷⁰ *Raport o stanie chemicznym oraz ilościowym jednolitych części wód podziemnych w dorzeczach w podziale na 161 i 172 JCWPd, stan na rok 2012*, Państwowy Instytut Geologiczny - Państwowy Instytut Badawczy.

Rysunek 26. Zmiany wartości wskaźnika W_{51} – wskaźnik czystości wód [%].

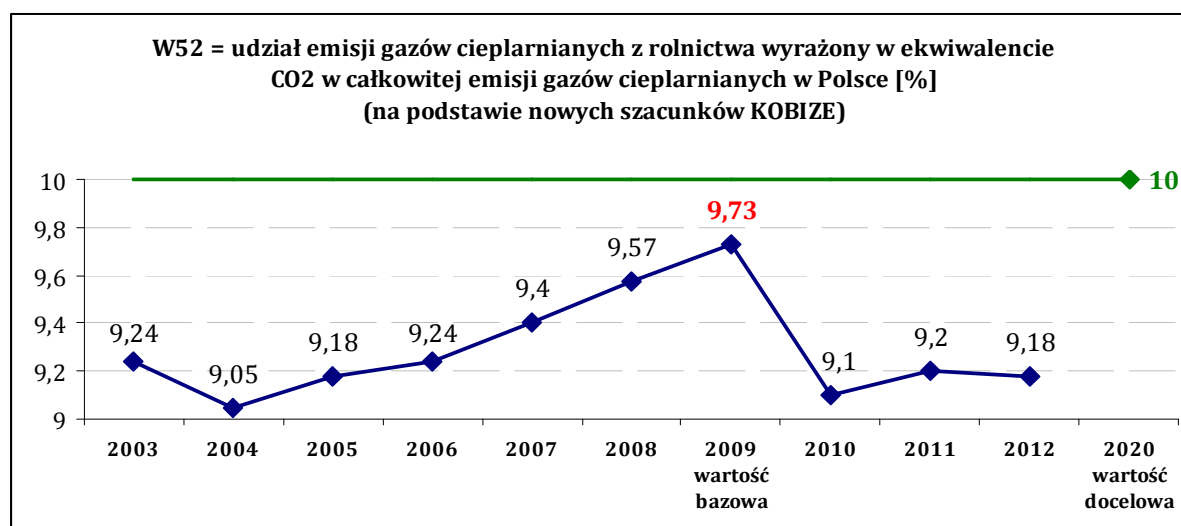

Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych Inspekcji Ochrony Środowiska.

Wskaźnik W_{52} – udział emisji gazów cieplarnianych z rolnictwa wyrażony w ekwiwalencie CO_2 w całkowitej emisji gazów cieplarnianych w Polsce

Dane liczbowe dotyczące emisji gazów cieplarnianych wskazują na obniżenie udziału rolnictwa⁷¹ w całkowitej emisji gazów cieplarnianych w Polsce w stosunku do roku 2009. Jednakże metodyka szacowania poziomu emisji i związana z tym możliwość rekalkulacji szacunków⁷² wskazuje na konieczność ostrożnego traktowania dostępnych statystyk. Właśnie na podstawie aktualnych danych powstałych w wyniku rekalkulacji, zawartych w publikacji Krajowego Ośrodka Bilansowania i Zarządzania Emisjami, **zmieniono wartość bazową wskaźnika W_{52} z 11,75% na 9,73%**.

Rysunek 27. Zmiany wartości wskaźnika W_{52} – udział emisji gazów cieplarnianych z rolnictwa wyrażony w ekwiwalencie CO_2 w całkowitej emisji gazów cieplarnianych w Polsce [%] na podstawie danych za lata 2003-2012 z Krajowego raportu inwentaryzacyjnego 2014. Inwentaryzacja gazów cieplarnianych w Polsce dla lat 1988-2012.

Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych KOBIZE/GUS.

⁷¹ Sektor rolnictwa, zgodnie z metodyką IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change – Międzyrządowy Zespół ds. Zmian Klimatu), obejmuje emisje CH_4 i N_2O z produkcji zwierzęcej, roślinnej, gleb rolnych i spalania resztek roślinnych, nie obejmuje natomiast spalania paliw przez pojazdy i maszyny rolnicze ani zalesień rolnych.

⁷² KOBiZE wyjaśnia w swojej publikacji, iż „rekalkulacje dokonywane corocznie w inwentaryzacji gazów cieplarnianych są wynikiem stałego doskonalenia metodyki oraz korekt poprawiających spójność trendów emisji. Również dane o aktywnościach, pochodzące z GUS (będącym głównym źródłem danych), Eurostatu, czy Agencji Rynku Energii regularnie przechodzą weryfikację trendów historycznych. Ponadto rekalkulacje inwentaryzacji wykonywane są także w odpowiedzi na zalecenia zespołu międzynarodowych ekspertów (ERT) dokonujących regularnie przeglądu krajowej inwentaryzacji” (Krajowy raport inwentaryzacyjny 2014. Inwentaryzacja gazów cieplarnianych w Polsce dla lat 1988-2012).

Wskaźnik W_{53} – zmiana wskaźnika liczebności pospolitych ptaków krajobrazu rolniczego FBI

Wskaźnik FBI (Farmland Bird Index), tj. zagregowany indeks stanu populacji 23 gatunków ptaków typowych dla siedlisk krajobrazu rolniczego, będący oficjalnie stosowanym wskaźnikiem stanu środowiska w ekosystemach użytkowanych rolniczo, stale spada od 2008 r. Należy jednak zaznaczyć, że używany w krajach UE wskaźnik FBI generalizuje sytuację grupy ptaków o podobnych wymaganiach siedliskowych, a wśród wybranych do obliczeń gatunków znajdują się również takie, które w warunkach polskich niekoniecznie kojarzone są z krajobrazem rolniczym. W badanej grupie, obok gatunków silnie zmniejszających liczebność, znajdują się również te, które odnotowują istotny przyrost. Pośród gatunków objętych monitoringiem 36% wykazywało trend spadkowy liczebności, 32% trend stabilny, a jedynie 18% trend wzrostowy, natomiast w 14% gatunków nie określono trendów zmiany liczebności⁷³. Pamiętać należy również o istotnym wpływie na liczebność ptaków warunków pogodowych oraz obecności ich naturalnych wrogów.

W ślad za praktyką przyjętą przez Główny Inspektorat Ochrony Środowiska, zmieniono rok referencyjny dla wskaźnika z 1990 na 2000, a dla celów prezentacji wartości wskaźnika rok referencyjny przyjmuje wartość 1 (zamiast jak dotychczas 100%). Ponadto wskutek informacji uzyskanych z GIOŚ **skorygowano wartość bazową wskaźnika z 96% (według nowej metody 0,96) na 0,94**.

Rysunek 28. Zmiany wartości wskaźnika W_{53} – wskaźnik liczebności pospolitych ptaków krajobrazu rolniczego FBI [2000 r. = 1] na podstawie danych zbieranych w ramach programu "Monitoring Pospolitych Ptaków Lęgowych".

Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych GIOŚ.

⁷³ Biuletyn Monitoringu Przyrody. Monitoring ptaków Polski w latach 2012-2013, Inspekcja Ochrony Środowiska; Biuletyn Monitoringu Przyrody. Monitoring populacji ptaków w latach 2010-2012, IOŚ.

Stan realizacji strategicznych zadań państwa (według SRK), dla których MRiRW został wskazany jako organ wiodący

Zadanie	Wskaźnik	Stan wyjściowy (2010 r.)	Stan w 2013 r.	Stan docelowy (2020 r.)	Źródło danych za 2013 r.
Modernizacja sektora rolno-spożywczego oraz dywersyfikacja zatrudnienia na obszarach wiejskich, wykorzystanie unikatowych zasobów wewnętrznych umożliwiających specjalizację regionów	Struktura pracujących wg sektorów gospodarki (sektor I/sektor II/sektor III)	12,9/30,2/56,9	12,1/30,5/57,4	10/28/62	Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności, Główny Urząd Statystyczny
	Udział w dochodach wiejskich gospodarstw domowych dochodów z pracy najemnej i pracy na własny rachunek	54	56	64	Budżety gospodarstw domowych w 2013 r., Główny Urząd Statystyczny
Poprawa jakości żywności i zwiększenie bezpieczeństwa żywnościowego poprzez wspieranie wytwarzania żywności metodami integrowanymi, ekologicznymi, tradycyjnymi i regionalnymi oraz z lokalnych surowców	Udział próbek artykułów rolno-spożywczych o niewłaściwej jakości handlowej (wskaźnik SZRWRiR)	15,9 (2009 r.)	19,3	12,5	Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych